

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ : ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

*“Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (2008-2014) ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ
ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ”*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΛΥΓΓΙΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΚΑΝΝΑΒΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (Α.Μ.:2005015)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.Στόχοι εργασίας.....	5
1.1Εισαγωγή.....	5
1.1.2.Η Έννοια του όρου οικονομική κρίση.....	6
2.Είδη οικονομικής κρίσης.....	8
2.1.Τραπεζική κρίση.....	8
2.1.2Κερδοσκοπικές φούσκες.....	9
2.1.3.Νομισματική κρίση.....	9
2.1.4.Στάδια φάσεις οικονομικής κρίσης.....	10
2.1.5.Ορισμός οικονομικής κρίσης.....	12
3.Γνωρίσματα οικονομικών κύκλων.....	12
4.Ιστορικά παραδείγματα οικονομικών κρίσεων	13
4.1Η φούσκα της ολλανδικής τουλίπας.....	13
4.1.2.Το κραχ της Wallstreet το 1929.....	14
4.1.3.Ασιατική οικονομική κρίση(1997-1998).....	15
5.Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	16
5.1.Η κατάσταση πριν από την κρίση.....	16
5.1.1.Ιστορική αναδρομή της κρίσης.....	18
5.2.Τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.....	21
5.3.Η παρούσα κατάσταση.....	24
6.Η χρηματοδότηση από τον "μηχανισμό στήριξης"	29
6.1.Πρώτο πακέτο οικονομικών μέτρων.....	30
6.2.Δεύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων.....	30

6.3Μνημόνιο κ τρίτο πακέτο οικονομικών μέτρων.....	31
6.4.Επαναδιαπραγμάτευση τον Μάρτιο του 2011.....	33
6.5.Πακέτο μέτρων.....	34
7.Η πορεία προς το δεύτερο μνημόνιο.....	35
7.1.Νέα κυβέρνηση.....	35
7.2.Νέα μέτρα.....	36
8.Ψήφιση δεύτερου μνημονίου.....	37
8.1.Εκλογικές αναμετρήσεις κ νέα κυβέρνηση.....	37
8.2.Η παρούσα οικονομική κατάσταση της κρίσης τάσεις κ προοπτικές (2012-2015).....	38
8.3.Το διεθνές και το ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον2012-2015.....	38
8.4.Οικονομικές εξελίξεις και προοπτικές διεθνώς και στην ζώνη του ευρώ.....	38
8.5.Οικονομικές εξελίξεις και προοπτικές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης	44
9. Μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα... ..	47
10.Εξελίξεις και προοπτικές της οικονομικής δραστηριότητας.....	51
10.1.Ζήτηση.....	51
10.2.Προσφορά.....	57
11.Εξελίξεις και προοπτικές στην αγορά ακινήτων... ..	61
12.Απασχόληση και ανεργία 2012- 2013... ..	64
12.1.Τάσεις κ προοπτικές στην απασχόληση κ την ανεργία.....	64
12.2.Τελευταίες εξελίξεις για την ανεργία - Σεπτέμβριος 2013.....	72
13.Πληθωρισμός.....	73

14. Οι τάσεις των τιμών του καταναλωτή και οι προοπτικές ως τα τέλη του 2013.....	75
14.1.Αποδοχές κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος	76
14.2.Διεθνής ανταγωνιστικότητα κόστους.....	79
15. Επιχειρηματικά κέρδη.....	81
15.1.Ανισοκατανομή εισοδήματος φτώχεια και βασικοί δείκτες συνθηκών διαβίωσης στην Ελλάδα.....	82
16. Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών... ..	86
16.1.Εμπορικό ισοζύγιο.....	88
16.2.Ισοζύγιο υπηρεσιών.....	90
16.3.Ισοζύγιο εισοδημάτων.....	92
16.4.Ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων.....	92
16.5.Ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων.....	93
16.6.Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών	94
17. Διεθνής επενδυτική θέση ακαθάριστο εξωτερικό χρέος.....	95
18. Εξωστρέφεια και ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.....	99
18.1.Εξελίξεις και προοπτικές των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών	100
19. Παράγοντες που έχουν συντελέσει σε αύξηση της εξωστρέφειας.....	102
19.1.Βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας τιμών και κόστους εργασίας.....	103
19.2. Εξέλιξη της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας.....	103
19.3.Η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας και η εξέλιξη της μετά το 2010.....	105

19.4.Εξωστρέφεια και παραγωγικότητα	106
19.5.Εξωστρέφεια και ρευστότητα των επιχειρήσεων.....	108
19.6.Παρεμβάσεις πολιτικής για την αύξηση της εξωστρέφειας.....	108
20. Δημοσιονομικές εξελίξεις	109
20.1.Μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής.....	109
21.Θεσμικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις	111
22.Προοπτικές της Ελλάδας για έξοδο από την οικονομική κρίση.....	118
22.1.Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα 2014-2017.....	118
23.Επιχειρηματική ανάπτυξη στην Ελλάδα	121
23.1.Διαδρατηκός αγωγός για την μεταφορά φυσικού αερίου.....	121
23.2.Κλάδοι που μαγνητίζουν ξένους επενδυτές.....	122
24.Η ευκαιρία της Ελλάδας για την επιχειρηματική ανάπτυξη.....	124
24.1.Ενεργειακά έργα.....	126
25.Προτάσεις για έξοδο της Ελλάδας από την οικονομική κρίση.....	128
26.Βιβλιογραφία	130
27.Αρθρογραφία ιστότοποι	131

1.ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία διαπραγματεύεται την οικονομική κρίση στην Ελλάδα που κορυφώνεται την τελευταία πενταετία. Σκοπός της μελέτης είναι να αναλύσει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης, τις αιτίες και τις συνέπειες αυτής στους κλάδους της οικονομίας. Αρχικά, για την κατανόηση του φαινομένου παρατίθενται αναδρομές σε παλαιότερες ιστορικές οικονομικές κρίσεις ενώ αναλύονται οι φάσεις και τα χαρακτηριστικά τους.

Στη συνέχεια γίνεται εκτενής αναφορά στην εμφάνιση της κρίσης στην ελληνική οικονομία στον Μηχανισμό Στήριξης, στα Πακέτα Οικονομικών Μέτρων, στην Συνταγματικότητα, στις αποκλίσεις από τους στόχους και στα νέα μέτρα. Επιπλέον, η εργασία εστιάζει στην παρούσα οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, στην απασχόληση και στην ανεργία, καθώς και στις προοπτικές που δείχνουν να βελτιώνονται μετά τις δημοσιονομικές εξελίξεις του 2012. Τέλος η εργασία αναφέρεται στις προοπτικές των εξαγωγών και υπηρεσιών που έχουν συντελέσει στην αύξηση της εξωστρέφειας, καταλήγοντας σε ένα αδιέξοδο κλίμα για την πορεία της οικονομίας μας.

1.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα εισήλθε σε μία κρίσιμη καμπή της σύγχρονης ιστορίας της, καθώς οι οικονομικές πολιτικές των τελευταίων δεκαετιών την έχουν οδηγήσει στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Η χρεοκοπία, ωστόσο, είναι δυνατόν να αποτραπεί και η Ελλάδα να επανέλθει σε τροχιά ανάπτυξης, με την προϋπόθεση ότι θα νομοθετηθούν και θα εφαρμοστούν με συνέπεια σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Για την επιτυχία αυτών των μεταρρυθμίσεων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινωνική συναίνεση.

Συγκεκριμένα, χρειάζεται γενική ομοφωνία αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους απαιτούνται μεταρρυθμίσεις καθώς και με τις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που πρέπει να εφαρμοστούν. Η συναίνεση όμως απουσιάζει από την παρούσα πολιτική σκηνή. Ορισμένοι αντιτίθενται στις μεταρρυθμίσεις στις οποίες έχει συμφωνήσει η Ελλάδα με τους δανειστές της, αναφέροντας ότι είναι άστοχες ή ότι σηματοδοτούν απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Κάποιοι άλλοι υπεραμύνονται των μεταρρυθμίσεων, υποστηρίζοντας, ωστόσο, ότι αποτελούν το τίμημα που πρέπει

καταβληθεί για την αποφυγή της πτώχευσης, υπονοώντας έτσι ότι θα υποστήριζαν κάθε μεταρρύθμιση που θα απαιτούνταν από τους δανειστές της Ελλάδας. Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό του κοινού παραμένει αβέβαιο σχετικά με το αν η Ελλάδα θα καταφέρει να ξεπεράσει την κρίση, και δεν γνωρίζει εάν και με ποιόν τρόπο θα συμβάλλουν οι μεταρρυθμίσεις του Μνημονίου στην επίτευξη αυτού του σκοπού.

Αν δεν γίνουν κάποια βήματα έγκαιρα και προς την σωστή κατεύθυνση, είναι βέβαιο ότι η Ελλάδα θα χρεοκοπήσει και θα εισέλθει σε περίοδο βαθύτερης κρίσης. Επιπλέον, κάποιες μεταρρυθμίσεις είναι απαραίτητες όχι μόνο για την αποπληρωμή του χρέους αλλά και για την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και ευημερία της Ελλάδας. Ακόμη και αν το χρέος της Ελλάδας εξαφανιζόταν ως δια μαγείας, οι ίδιες μεταρρυθμίσεις θα απαιτούνταν· σε διαφορετική περίπτωση, η Ελλάδα θα αντιμετώπιζε και πάλι σύντομα νέο πρόβλημα χρέους.

Με την παρούσα εργασία επιδιώκουμε να φωτίσουμε τις πιο σκοτεινές πλευρές της οικονομικής κρίσης, επεξηγώντας τα αίτια και τα μέτρα που απαιτούνται ώστε να ξεπεράσει η Ελλάδα την κρίση, και κάποια συμπεράσματα για το μέλλον. Για τον προσδιορισμό των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων απαιτείται καταρχάς κατανόηση των αιτιών της κρίσης, τις οποίες και θα παρουσιάσουμε εκτενώς σε ξεχωριστό κεφάλαιο. Τέλος, θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τα ζητήματα και να φωτίσουμε το πρόβλημα με τεκμηριωμένο αλλά απλό, άμεσα κατανοητό αλλά και επιστημονικά ακριβή τρόπο.

1.1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ»

Οικονομική κρίση είναι μια διαταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες οι λανθασμένες επιλογές και τα προβλήματα οικονομικού κινδύνου αυξάνονται με αποτέλεσμα να αδυνατούν να διοχετεύσουν τα κεφάλαιά τους σε παραγωγικές επενδύσεις και σε αποδοτικούς τομείς. Μια οικονομική κρίση μπορεί να οδηγήσει μια οικονομία μακριά από την ισορροπία και να στρέψει σε μια καθοδική πορεία τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης. Οι οικονομικές κρίσεις μπορεί να έχουν διάφορες επιπτώσεις πέρα του τραπεζικού πανικού. Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε

οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ.

Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη. Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση. Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι.

Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο «business cycles», ακριβώς για να τονίσουν την ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του οικονομικού κύκλου. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια. Σύμφωνα με τους Rosenthal, Charles και Hart η κρίση είναι «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας».

Η κρίση είναι μια χρονική περίοδος κατά την οποία υπάρχει μεγάλη πτωτική κίνηση στην αγορά. Σύμφωνα με έναν άλλο ορισμό «η οικονομική κρίση προκύπτει από την διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας και την εξασθένηση όλων των οικονομικών παραγόντων εξαιτίας ξαφνικών και απροσδόκητων γεγονότων που εμφανίζονται λόγω τοπικών ή παγκόσμιων αιτιών όπως τα οικονομικά και διοικητικά προβλήματα, η διαφθορά, η διατάραξη του φορολογικού συστήματος, τα προβλήματα πληρωμής του εξωτερικού χρέους, η αδυναμία εισαγωγής αρκετού εξωτερικού κεφαλαίου, προβλήματα ανεργίας ή ακόμα και φυσικές καταστροφές».

2. ΕΙΔΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Υπάρχουν τρία κύρια είδη κρίσεων που μπορούν να οδηγήσουν μια χώρα σε οικονομική κρίση.

2.1 ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Μια τραπεζική κρίση προκύπτει όταν ένα σημαντικό μέρος του τραπεζικού τομέα χαρακτηρίζεται αφερέγγυα. Ένας πιο συγκεκριμένος ορισμός καταλήγει στο ότι μια τραπεζική κρίση εκδηλώνεται όταν οι κάτοχοι τραπεζικών χρεών σε ανύποπτη χρονική στιγμή επιζητούν από τις τράπεζες να μεταφέρουν τις απαιτήσεις τους σε μετρητά, σε τέτοιο βαθμό που οι τράπεζες αναγκάζονται να αναστείλουν την μετατρεψιμότητα του χρέους σε μετρητά. Τα αίτια της Τραπεζικής Κρίσης σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι οι ακόλουθοι Ειδικοί Τραπεζικοί Παράγοντες

- Αναποτελεσματική διαχείριση
- Αλόγιστες αποφάσεις δανειοδότησης

Μακροοικονομικοί παράγοντες

- Επιβράδυνση ανάπτυξης
- Όροι του εμπορίου
- Νομισματικές κρίσεις
- Ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας
- Συντριβή των τιμών του χρηματιστηρίου
- Εκροές κεφαλαίων

Επιπτώσεις της Τραπεζικής κρίσης

- Πολλαπλασιάζεται η ζήτηση για τα χρηματικά διαθέσιμα
- Αυξάνεται η αβεβαιότητα των πολιτών
- Ύπαρξη φορολογικών επιπτώσεων

- Αυξάνεται ολοένα και περισσότερο η πιθανότητα εκδήλωσης νομισματικής κρίσης

2.1.2.ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΕΣ ΦΟΥΣΚΕΣ

Μια κερδοσκοπική φούσκα (περιλαμβάνει μια φούσκα στην αγορά, μια φούσκα των τιμών, μια χρηματοοικονομική φούσκα και μια χρηματιστηριακή φούσκα) είναι το εμπόριο σε μεγάλες ποσότητες σε τιμές που είναι σημαντικά διογκωμένες με τις εγγενείς αξίες. Θα μπορούσε επίσης να περιγραφεί ως το εμπόριο των προϊόντων ή περιουσιακών στοιχείων με ιδιαίτερα αυξημένες τιμές.

Αίτια της Κερδοσκοπικής Φούσκας

Ενώ δεν υπάρχει σαφής συμφωνία σχετικά με το τι προκαλεί τις φούσκες, υπάρχουν πολλά στοιχεία που μπορούν να δείξουν ότι δεν προκαλούνται από την παράλογη λογική των πολιτών. Έχει επίσης αποδειχθεί ότι εμφανίζονται φούσκες, ακόμη και όταν δεν υπάρχει κερδοσκοπία. Παρόλο αυτά όμως τα πιο διαδεδομένα και αποδεκτά αίτια μιας κερδοσκοπικής φούσκας είναι:

- Η ρευστότητα: Μια πιθανή αιτία της φούσκας είναι η υπερβολική νομισματική ρευστότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, προκαλώντας ακατάλληλα πρότυπα δανεισμού από τις τράπεζες.
- Η μαζικοποίηση: Μια άλλη σχετική εξήγηση που χρησιμοποιείται για την αιτιολογία μιας φούσκας έγκειται στην συμπεριφορά αγέλης. Σύμφωνα με αυτή την συμπεριφορά, οι επενδυτές τείνουν να αγοράζουν ή να πωλούν προς την κατεύθυνση της τάσης της αγοράς.
- Ο ηθικός κίνδυνος: Είναι η χρήση της εσωτερικής πληροφόρησης με σκοπό να εκμεταλλευτεί κάποιος τον αντισυμβαλλόμενο σε ένα συμβόλαιο π.χ. όταν κάποιος δεν φροντίζει αρκετά την παρουσία του επειδή γνωρίζει ότι είναι ασφαλισμένη.

2.1.3.ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Μια νομισματική κρίση είναι μια κατάσταση κατά την οποία η αξία ενός νομίσματος γίνεται ασταθής, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη χρήση του

νομίσματος, ως ένα αξιόπιστο μέσο ανταλλαγής. Το αποτέλεσμα μιας νομισματικής κρίσης μπορεί να μετριαστεί με επαρκή συναλλαγματικά αποθέματα. Οι νομισματικές κρίσεις που έχουν συμβεί με αυξανόμενη συχνότητα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής την δεκαετία του 1980 έχουν επενδύσει ένα τεράστιο ποσοστό των ερευνών, ενώ υπήρξαν πολλές «γενιές» μοντέλων των νομισματικών κρίσεων με κυριότερη αυτή του Paul Krugman το 1995.

2.1.4.ΣΤΑΔΙΑ-ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Όλοι όμως έχουν, κατά παραδοχή, τις τέσσερις φάσεις ή στάδια, από τα οποία διέρχεται διαδοχικά η οικονομία κατά τη διάρκεια του κύκλου και τα οποία έχουν γενικά κοινά χαρακτηριστικά.

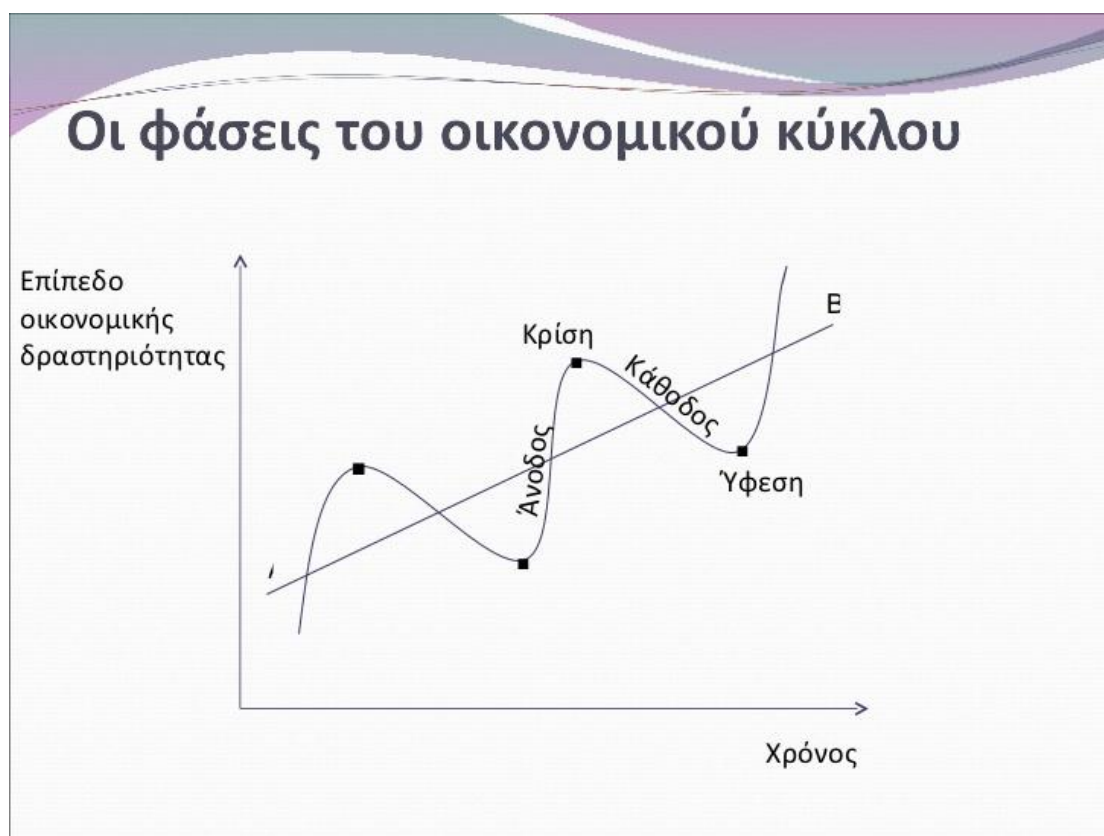
Οι 4 φάσεις του οικονομικού κύκλου και τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της είναι:

- **Η φάση της ανόδου.** Χαρακτηρίζεται από αυξήσεις της παραγωγής, του εισοδήματος, της απασχόλησης, της ζήτησης, των κερδών και των επενδύσεων. Γενικά, επικρατεί ευνοϊκό οικονομικό κλίμα και γενική άνοδος της οικονομικής δραστηριότητας.
- **Η φάση της κρίσης.** Η φάση της ανόδου φτάνει κάποτε στο ανώτερο σημείο της ανοδικής της πορείας, όπου υπάρχει σχεδόν πλήρης απασχόληση. Τότε είναι δυνατόν, για διάφορους λόγους να παρουσιαστούν τάσεις αύξησης των τιμών, στενότητες στην αγορά της εξειδικευμένης εργασίας, ελλείψεις βασικών πρώτων υλών, δυσκολίες στην παραγωγή, αυξήσεις στο κόστος παραγωγής και περαιτέρω αυξήσεις τιμών. Ο πληθωρισμός αυξάνει και μετά από κάποιο σημείο, γίνεται ανεξέλεγκτος, η ζήτηση μειώνεται και η γενική οικονομική δραστηριότητα κάμπτεται. Η ανοδική πορεία έφτασε στο σημείο καμπής, η οικονομική κρίση γίνεται πραγματικότητα και η οικονομία οδηγείται στη φάση της καθόδου. Το διάστημα γύρω από το σημείο καμπής και η διάρκεια του καθορίζει και τη διάρκεια της κρίσης.
- **Η φάση της καθόδου.** Χαρακτηρίζεται από τα αντίθετα φαινόμενα της ανόδου. Δηλαδή μείωση της παραγωγής, του εισοδήματος, της απασχόλησης,

των κερδών, των επενδύσεων. Γενικά επικρατεί δυσμενές οικονομικό κλίμα και πτώση της οικονομικής δραστηριότητας.

- **Η φάση της ύφεσης.** Χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, μειωμένη παραγωγή, μειωμένη ζήτηση, χαμηλό εισόδημα, απαισιοδοξία για το μέλλον, στασιμότητα της γενικής οικονομικής δραστηριότητας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι δυνατόν, αν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, η ύφεση να οδηγηθεί σε θετική κρίση.

Το παρακάτω διάγραμμα απεικονίζει τον οικονομικό κύκλο.

2.1.5.ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι οικονομολόγοι Arthur Frank Burns και Wesley Clair Mitchell δίνουν το εξής ορισμό για τους οικονομικούς κύκλους: «Οικονομικοί κύκλοι είναι μια μορφή διακύμανσης που συναντάται στη συνολική οικονομική δραστηριότητα των εθνών που στηρίζονται κυρίως στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο κύκλος αποτελείται από επεκτάσεις, που παρατηρούνται το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες ακολουθούνται από επίσης γενικευμένες κάμψεις, υφέσεις και ανακάμψεις που συνενώνονται με την επεκτατική φάση του επόμενου κύκλου. Η χρονική διάρκεια των οικονομικών κύκλων κυμαίνεται από ένα έτος και πάνω μέχρι δέκα ή δώδεκα έτη». Είναι σαφές ότι οι συγγραφείς διακρίνουν στους οικονομικούς κύκλους ότι αποτελούνται από τέσσερις φάσεις που αναπόφευκτα εξελίσσονται από την μία στην άλλη: την ευημερία (prosperity), την κρίση (crisis), την ύφεση (depression), και την ανάπτυξη (revival). Η άποψη αυτή εκφράζεται ίσως πιο ξεκάθαρα από τον Mitchell ο οποίος γράφει: "Τότε, με τη σειρά του θα έρθει το θέμα πώς η ευημερία παράγει τις προϋποθέσεις που οδηγούν στην κρίση, πώς η κρίση οδηγεί στην ύφεση, και, τέλος, πώς η ύφεση με την πάροδο του χρόνου παράγει τις συνθήκες που οδηγούν σε νέα ανάπτυξη".

3. ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Στο βιβλίο των Burns και Mitchell τονίζονται πέντε σημαντικά σημεία σχετικά με τους οικονομικούς κύκλους: Πρώτο, οι οικονομικοί κύκλοι αποτελούν διακυμάνσεις της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας που δεν μετράται μόνο με τον δείκτη του ΑΕΠ (αν και είναι ο περισσότερο αντιπροσωπευτικός), αλλά από πληθώρα οικονομικών μεταβλητών.

Δεύτερο, παρουσιάζονται επεκτάσεις και κάμψεις της οικονομικής δραστηριότητας. Στις επεκτάσεις εμφανίζονται τάσεις οικονομικής ανόδου οι οποίες φθάνουν σε ένα ορισμένο σημείο το οποίο καλείται κορυφή ενώ στις κάμψεις εμφανίζονται τάσεις συρρίκνωσης οι οποίες φθάνουν σε ένα ορισμένο σημείο το οποίο καλείται πυθμένας.

Τρίτο, οι οικονομικές μεταβλητές έχουν την τάση να κινούνται συγχρονισμένα προς την ίδια κατεύθυνση και παρουσιάζουν ομαλά και προβλέψιμα πρότυπα συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου. Τέταρτο, οι οικονομικοί κύκλοι δεν είναι περιοδικοί με την έννοια της επανάληψής τους σε τακτά χρονικά διαστήματα, και ο κάθε ένας διαμορφώνει δικό του χαρακτήρα, είναι όμως επαναλαμβανόμενοι, και το πρότυπο κάμψη – πυθμένας – επέκταση – κορυφή, είναι κλασικό.

Πέμπτο, οι οικονομικοί κύκλοι διακρίνονται από επιμονή. Η χρονική διάρκεια ολοκλήρωσης του κύκλου μπορεί να διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση, όμως η τάση της κάμψης και η τάση της ανάκαμψης επεκτείνονται περισσότερο από ότι επιβάλλουν οι οικονομικές μεταβλητές, και αυτό γιατί επενεργεί ο παράγοντας της ανθρώπινης ψυχολογίας. Το χαρακτηριστικό αυτό, ονομάζεται επιμονή.

4. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Πολλά και διάφορα είναι τα παραδείγματα οικονομικών κρίσεων που συνέβησαν σε διάφορες χώρες του κόσμου και έγραψαν τη δική τους ιστορία στην πορεία της

παγκόσμιας οικονομίας. Τρείς από τις σημαντικότερες και μεγαλύτερες ιστορικές κρίσεις θα παρουσιαστούν σε αυτήν την παράγραφο αναλυτικά.

4.1. Η ΦΟΥΣΚΑ ΤΗΣ ΟΛΛΑΝΔΙΚΗΣ ΤΟΥΛΙΠΑΣ

Η «Μανία της Τουλίπας» αποτελεί το πιο θεαματικό γεγονός κερδοσκοπικής τρέλας που απορρέει από το σύνδρομο του «εύκολου πολιτισμού». Είναι εντυπωσιακό το πώς ένα φυτό που μπορεί να αγοράσει κάποιος από οποιοδήποτε ανθοπωλείο, έγινε η αιτία για να δημιουργηθεί η πρώτη μεγάλη φούσκα στην ιστορία. Γύρω στο 1630 οι παραδοσιακοί έμποροι της τουλίπας εισήγαγαν το όμορφο αυτό φυτό στην Ολλανδική αγορά διότι εκείνη την εποχή υπήρχε μεγάλη άνθηση στην Ολλανδία για την τέχνη και την αισθητική των αντικειμένων.

Οι Ολλανδοί ενθουσιάστηκαν από τα υπέροχα χρώματα του φυτού και ολοένα και περισσότερο άρχισαν να προσθέτουν τις τουλίπες στον κήπο τους. Μέσα σε μερικά χρόνια η τουλίπα έγινε το πιο ακριβό είδος ανάμεσα σε όλα τα φυτά των Ολλανδικών κήπων. Με την πάροδο του χρόνου πολλές από τις τουλίπες υπέκυψαν σε μια θανατηφόρο ασθένεια γνωστή ως «μωσαϊκό». Λόγω της ασθένειας αυτής τα πέταλα δημιούργησαν μια ποικιλία διαφορετικών χρωμάτων πράγμα που τις έκανε ακόμα πιο περιζήτητες.

Τόσο η συζήτηση όσο και η τιμή της τουλίπας αυξήθηκαν σε τέτοιο βαθμό που όλοι οι Ολλανδοί τις θεώρησαν έξυπνες και σταθερές επενδύσεις. Οι συνέπειες ήταν οδυνηρές για την Ολλανδική οικονομία όταν το Φεβρουάριο του 1637 οι τιμές των τουλιπών άρχισαν να κατακυλούν και μαζί τους και οι περιουσίες των Ολλανδών. Μέσα σε μερικούς μήνες τον Μάιο του 1637 όλα είχαν τελειώσει, το σοκ που υπέστη η Ολλανδία από την καταστροφική πτώση των τιμών της τουλίπας ήταν τέτοιο που την οδήγησε σε μακροχρόνια κατάπτωση.

4.1.2. ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΗΣ WALLSTREET ΤΟ 1929

Το κραχ της Wall Street ήταν η πιο σημαντική οικονομική ύφεση κατά τον 20 αιώνα. Η δεκαετία που προηγήθηκε του κραχ ήταν μια εποχή πλούτου και υπερβάσεων και παρά την προσοχή για τους κινδύνους της κερδοσκοπίας, πολλοί

πίστευαν ότι η αγορά θα διατηρούσε τα υψηλά της επίπεδα. Ωστόσο, η αισιοδοξία και τα οικονομικά οφέλη της μεγάλης αγοράς γκρεμίστηκαν την «Μαύρη Τρίτη», στις 29 Οκτωβρίου του 1929, όταν οι τιμές των μετοχών του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης κατέρρευσαν και συνέχισαν να μειώνονται με ρυθμούς άνευ προηγουμένου για έναν ολόκληρο μήνα. Μετά το κραχ, ο δείκτης Dow Jones Industrial Average (DJIA), ανέκαμψε εν μέρει τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1929 και στις αρχές του 1930, μόνο για να αντιστραφεί και να συντριβεί και πάλι φθάνοντας στο χαμηλότερο σημείο της μεγάλης αγοράς το 1932.

Στις 8 Ιουλίου του 1932 ο δείκτης του Dow Jones έφθασε στο χαμηλότερο επίπεδο του 20ού αιώνα και δεν επέστρεψε στα επίπεδα του μέχρι και το Νοέμβριο του 1954. Το κραχ μαζί με τη Μεγάλη Ύφεση αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση του 20^{ου} αιώνα. Ο πανικός του Οκτώβρη του 1929 είχε έρθει για να χρησιμεύει ως σύμβολο οικονομικής συρρίκνωσης που θα συμπαρέσυρε τον κόσμο κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας.

Το κραχ της Wall Street είχε σημαντική επίπτωση στην Αμερικανική και την παγκόσμια οικονομία και αποτελεί πηγή έντονης ακαδημαϊκής συζήτησης. Αρκετοί ήταν αυτοί που πίστευαν ότι οι καταχρήσεις από εταιρείες κοινής ωφελείας συνέβαλαν στον κραχ άλλοι πάλι κατηγορήσαν για την συντριβή τις εμπορικές εταιρείες οι οποίες ήταν πολύ πρόθυμες να θέσουν σε κίνδυνο τις καταθέσεις στην χρηματιστηριακή αγορά. Τέλος, πολλοί ακαδημαϊκοί βλέπουν το κραχ της Wall Street του 1929 ως μέρος μιας ιστορικής διαδικασίας η οποία αποτέλεσε μέρος των νέων θεωριών της άνθησης. Σύμφωνα με άλλους οικονομολόγους όπως ο Schumpeter (1949) το κραχ ήταν απλώς ένα ιστορικό γεγονός στα πλαίσια μιας συνεχιζόμενης διαδικασίας γνωστής ως «οικονομικοί κύκλοι».

4.1.3. ΑΣΙΑΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ (1997-1998)

Η Ασιατική οικονομική κρίση ήταν μια περίοδος κρίσης που συμπαράσφρει ένα μεγάλο μέρος της Ασίας ξεκινώντας από τον Ιούλιο του 1997 και αυξάνοντας τους φόβους για μια παγκόσμια οικονομική κρίση οφειλόμενη στην οικονομική μετάδοση. Η κρίση ξεκίνησε από την Ταϊλάνδη με την οικονομική κατάρρευση του baht (νόμισμα της Ταϊλάνδης). Την εποχή εκείνη η Ταϊλάνδη είχε αποκτήσει ένα φορτίο του ξένου χρέους που κατέστησε τη χώρα πτωχεύσασα ακόμα και πριν την

κατάρρευση του νομίσματός της. Καθώς η κρίση εξαπλωνόταν, το μεγαλύτερο μέρος της Νοτιανατολικής Ασίας και της Ιαπωνίας είδε τα νομίσματα να κατακυλούν, τα χρηματιστήρια και τις τιμές των ακινήτων να υποτιμώνται και μια ξαφνική ορμητική άνοδο στο ιδιωτικό χρέος.

Η Ινδονησία, Η Νότια Κορέα και η Ταϊλάνδη ήταν χώρες που επηρεάστηκαν από την κρίση ενώ από την ύφεση πληγώθηκαν το Χονγκ Κόνγκ, η Μαλαισία και οι Φιλιππίνες. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η Ινδία, η Ταιβάν, η Σιγκαπούρη και το Βιετνάμ επηρεάστηκαν λιγότερο, αν και όλοι επέφεραν από μια απώλεια απαίτησης και εμπιστοσύνης σε όλη την περιοχή. Αν και οι περισσότερες από τις κυβερνήσεις της Ασίας είχαν φαινομενικά μια υγιή δημοσιονομική πολιτική, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) παρενέβη για να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα 40 δισεκατομμυρίων δολαρίων για την σταθεροποίηση των νομισμάτων της Νότιας κρίση. Οι προσπάθειες για την αναχαίτιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οδήγησαν στο να σταθεροποιήσουν την εσωτερική κατάσταση της Ινδονησίας.

5. Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική οικονομική κρίση είναι μια σειρά των σημερινών ευρωπαϊκών κρίσεων χρέους. Ξεκίνησε στα τέλη του 2009, από τους φόβους να αναπτυχθεί μια κρίση χρέους μεταξύ των επενδυτών σχετικά με την ικανότητα της Ελλάδας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του χρέους της, λόγω της ισχυρής αύξησης των επιπέδων του δημοσίου χρέους. Αυτό οδήγησε σε μια κρίση εμπιστοσύνης, που αποδεικνύεται από την διεύρυνση των spreads και των αποδόσεων των ομολόγων.

Η υποβάθμιση του ελληνικού δημόσιου χρέους προς των επισφαλών ομολόγων τον Απρίλιο του 2010 δημιούργησε συναγερμό στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Στις 2 Μαΐου 2010, οι χώρες της ευρωζώνης και το ΔΝΤ συμφώνησαν σε δάνειο διάσωσης ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ για την Ελλάδα, που θα εξαρτάται για την εφαρμογή των μέτρων λιτότητας.

Τον Οκτώβριο του 2011, οι ηγέτες της Ευρωζώνης συμφώνησαν να προσφέρουν ένα δεύτερο πακέτο διάσωσης ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ για την Ελλάδα, που θα εξαρτάται όχι μόνο από την εφαρμογή ενός άλλου πακέτου

λιτότητας, αλλά και από το γεγονός ότι όλοι οι ιδιώτες πιστωτές θα πρέπει να συμφωνήσουν σε μια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, με την μείωση του χρέους που προβλέπεται να φτάσει στο 198% του ΑΕΠ το 2012, και στο 121% του ΑΕΠ μέχρι το 2020.

Η δεύτερη συμφωνία διάσωσης τελικά επικυρώθηκε από όλα τα μέρη του Φεβρουαρίου του 2012. Το τελευταίο σχέδιο διάσωσης πρέπει να καλύψει όλες τις ανάγκες του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος από το 2012 έως το 2014. Στα μέσα Μαΐου 2012, η κρίση και η αδυναμία σχηματισμού νέας κυβέρνησης συνασπισμού μετά τις εκλογές, οδήγησε σε ισχυρή κερδοσκοπία κατά της Ελλάδας και στην εξάπλωση του συνθήματος ότι η Ελλάδα και πρέπει να εγκαταλείψει την ευρωζώνη. Η πιθανή έξοδος έγινε γνωστή ως Grexit και άρχισε να επηρεάζει τη διεθνή συμπεριφορά της αγοράς.

5.1. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Πριν από την κρίση επικρατούσε μία θετική ατμόσφαιρα στις αγορές. Οι κτηματομεσιτικές αγορές κέρδιζαν αξία. Οι τιμές πετρελαίου με τις αυξανόμενες προοπτικές ζήτησης είχαν ανοδική πορεία. Τον Ιούλιο η τιμή πετρελαίου ανά βαρέλι είχε φτάσει τα 147 δολάρια. Η αύξηση στις τιμές πετρελαίου και η ξηρασία που προκάλεσε άνοδο στις τιμές τροφίμων προμήνησαν την κρίση. Οι τράπεζες έβλεπαν υψηλά κέρδη από τις πιστώσεις που σχεδίαζαν να χορηγήσουν στο κτηματομεσιτικό τομέα λόγω της ανοδικής πορείας της αγοράς αυτής.

Από τις πιστώσεις μπορούσαν να επωφεληθούν και οι πελάτες με χαμηλό εισόδημα. Όταν αυξήθηκαν οι αξίες των κατοικιών, οι ιδιοκτήτες που απόκτησαν κατοικίες με στεγαστικά δάνεια, δανειοδοτήθηκαν περαιτέρω υποθηκεύοντας την επιπρόσθετη αξία. Οι τράπεζες χωρίς να περιμένουν την πληρωμή των δάνειων, δείχνοντας την αξία των υποθηκευμένων κατοικιών, προωθούσαν ομόλογα στην αγορά τα οποία τους αποφέρανε νέες πηγές και τα οποία ξανά δανειοδοτούσαν.

Οι αγοραστές ομολόγων τα πουλούσαν στην αγορά στους επενδυτές ως ομόλογα και μετοχές. Η τρέχουσα οικονομική κρίση είναι δύσκολη στην κατανόησή της από τους απλούς ανθρώπους. Ευθύνεται για αυτό η πολυπλοκότητα της

λειτουργίας της διεθνούς οικονομίας στην ύστερη φάση του καπιταλισμού. Ωστόσο οι θαυμαστές του μεγαλείου της Ιστορίας μπορούν να διακρίνουν σε αυτήν τα πρώτα σημάδια του τοκετού μιας γεωπολιτικής αλλαγής που, εφόσον ολοκληρωθεί, θα μεταβάλει τον παγκόσμιο χάρτη με τρόπο δραματικό και θα σημάνει το τέλος της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας.

Η Ιστορία έχει φανατικούς θαυμαστές και ταυτόχρονα φανατικούς εχθρούς. Οι πρώτοι αναζητούν, διαβάζοντάς την, τον μίτο που θα τους βοηθήσει να ερμηνεύσουν το παρόν - ίσως και το μέλλον - να αποφύγουν τις κακοτοπιές. Οι δεύτεροι πιστεύουν ότι η επιστροφή στο παρελθόν για άντληση διδαγμάτων είναι χρόνος χαμένος. Επιμένουν ότι η ιστορική πορεία είναι γραμμική, κινείται αενάως προς τα εμπρός και ουδεμία σχέση έχει με φαινόμενα προηγούμενων δεκαετιών ή και αιώνων διεθνής αλλά και η ελληνική οικονομία βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με τη μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό. Μια σειρά από γεγονότα, που μέχρι πριν από τρία χρόνια φάνταζαν απίθανο να συμβούν, οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε απότομη πτώση και εκτόξευσαν την ανεργία και την ανασφάλεια στο σύνολο σχεδόν των χωρών.

Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν την κρίση ότι θα μπορούσε να γίνει ποτέ απαραίτητο να εφαρμοστούν, όπως η κρατικοποίηση τραπεζών. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορρύθμισης των αγορών κατέρρευσαν μπροστά στη ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης.

Μόνο μία φορά στο παρελθόν η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε μπροστά σε τέτοιο κίνδυνο, πριν από 80 χρόνια: την περίοδο που ονομάστηκε η Μεγάλη Ύφεση

στη δεκαετία του 1930. Όλον τον πλανήτη επηρεάζει η χρηματοοικονομική κρίση που γεννήθηκε στις ΗΠΑ, και ως γνωστόν, όταν η μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη ασθενεί -και σήμερα είναι πράγματι σε βαριά κατάσταση- ο υπόλοιπος κόσμος υποφέρει. Από την αντιμετώπισή της εξαρτάται αν θα αποτραπεί μια βαθιά ύφεση με παγκόσμια εμβέλεια και αν τελικά απλώς θα επιδιορθωθεί το εκτροχιασμένο χρηματοοικονομικό σύστημα, για να αναπαραγάγει ανάλογα προβλήματα στο μέλλον, ή αν θα αλλάξει ριζικά.

Και αυτό είναι ζήτημα των πολιτικών που θα αποφασίσουν. Καθώς σήμερα συμπληρώνονται περίπου 2,5 χρόνια από την έναρξη της τωρινής κρίσης, η συζήτηση σε διεθνές επίπεδο για τα αίτια, τις επιπτώσεις και κυρίως για τους τρόπους αντιμετώπισης της κρίσης και τη μελλοντική πορεία της παγκόσμιας οικονομίας αλλά και κοινωνίας έχει φουντώσει. Κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί, ακαδημαϊκοί, πολίτες και επιχειρηματίες συζητούν και ανταλλάσσουν απόψεις σε όλα τα επίπεδα. Επομένως, μελετώντας την ιστορία είναι ίσως ο καλύτερος τρόπος να καταλάβουμε τις αιτίες δημιουργίας της οικονομικής κρίσης καθώς και τους αποτελεσματικότερους τρόπους αντιμετώπισης της.

5.1.1.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια βαθιά οικονομική ύφεση που άρχισε στις ΗΠΑ ως χρηματοοικονομική κρίση το 2007 και οδήγησε σε μια παγκόσμια ύφεση που απειλεί τώρα απειλεί τώρα πολλές υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να αναστείλει απότομα την χορήγηση δανείων προς τα αδύνατα κράτη σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή για την παγκόσμια οικονομία αποτέλεσε τη σπίθα για μια πυρκαγιά που εξαπλώνεται σταδιακά σε όλες τις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου.

Στην πρώτη γραμμή βρίσκονται οι αποκαλούμενοι από διάφορους ευφάνταστους αρθρογράφους, ‘χοίροι’ (P.I.G.S.) ακρώνυμο που προέρχεται από τα αρχικά των χωρών Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ελλάδα, και Ισπανία. Η τρόικα που αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εφαρμόζει νεοφιλελεύθερες πολιτικές για την επίλυση προβλημάτων της Ελλάδας. Αυτή η προσέγγιση θέτει ως αίτημα ότι μια ευρεία

ποικιλία μέτρων, όπως η περικοπή των δημόσιων δαπανών, η μείωση των μισθών, και η αύξηση των φόρων, θα σταθεροποιήσει μακροπρόθεσμα την οικονομία.

5.2.ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η φύση της τρέχουσας χρηματοοικονομικής κρίσης είναι ιδιαίτερα ασυνήθιστη εμφανίζεται σε ένα διεθνές χρηματοοικονομικό περιβάλλον χαρακτηριζόμενο από έξι έτη σημαντικής οικονομικής ανάπτυξης και μια δεκαετία αξιοσημείωτης χρηματοοικονομικής σταθερότητας. Δεν είναι ακόμα σαφές εάν οι αναταραχές συνιστούν βαθμιαία απελευθέρωση με σκοπό την αποτελεσματική αποτίμηση των ασφαλιστρών κινδύνου που είχαν υπερβολικά συμπιεστεί, ή σημαίνουν την έλευση μιας περισσότερο αποδιοργανωτικής μακροπρόθεσμης τάσης.

Κατά το παρελθόν οι περισσότερες χρηματοπιστωτικές κρίσεις συνδέθηκαν με αδυναμία εκπλήρωσης χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, πανικό απόσυρσης καταθέσεων, και σημαντικές κεφαλαιακές απώλειες στους λογαριασμούς χρηματοοικονομικών απαιτήσεων από χορηγηθείσες πιστώσεις. Στην τρέχουσα κρίση το ποσοστό και το μέγεθος των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο σύνολο των χορηγηθέντων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πιστώσεων είναι σχετικά μικρό. Δηλαδή, η τρέχουσα κρίση δεν είναι το αποτέλεσμα αφερέγγυων τραπεζικών δανείων, χαρακτηρίζοντας την αδυναμία εκπλήρωσης υποχρεώσεων περισσότερο σύμπτωμα και όχι αιτία της.

Αντιθέτως, η κρίση έχει προκύψει από τον τρόπο που τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν διαχειριστεί τα επενδυτικά τους χαρτοφυλάκια, συνέπεια των κινήτρων ελεύθερης αγοράς, με σημαντικές συνέπειες στην σταθερότητα του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος. Η παρούσα κρίση είναι αξιοσημείωτη εξαιτίας του ρόλου που οι τράπεζες έχουν παίξει σε αυτή. Στις χρηματιστηριακές κρίσεις, οι χαμένοι είναι συνήθως οι πολλοί μικροεπενδυτές που τοποθετούν τις οικονομίες τους σε μετοχές και βρίσκονται να κρατάνε απαξιωμένα χαρτιά μετά από κάποια κρίση, ή βρίσκονται ακόμα και χρεωμένοι επειδή χρηματοδότησαν τις χρηματιστηριακές τους αγορές μέσω δανεισμού.

Στην περίπτωση της κρίσης των ακινήτων στην αμερικάνικη αγορά, αυτοί που υπέφεραν είναι οι τράπεζες και τα κερδοσκοπικά hedge funds, που αγόρασαν τα χρέη για ακίνητη περιουσία (ή τίτλους, καλυπτόμενους από τα χρέη) από τις τράπεζες έκδοσης των δανείων. Πολλοί ιδιοκτήτες σπιτιών, ανίκανοι να πληρώσουν, έχασαν τις αποταμιεύσεις τους ,τις οποίες είχαν επενδύσει στην αγορά της κατοικίας τους, σαν αποτέλεσμα των κατασχέσεων. Αλλά τουλάχιστον ο εύκολος δανεισμός που προσφέρθηκε από τις τράπεζες επέτρεψε ένα υψηλό επίπεδο κατανάλωσης για κάποια χρόνια. Αυτή όμως τη φορά, δεν πρόκειται για μικρούς αποταμιευτές που έβαζαν το μηδαμινό τους κεφάλαιο σε εξαφανιζόμενες σε μια νύχτα μετοχές, αλλά κυρίως για τράπεζες που χρηματοδοτούσαν την αγορά υπερτιμημένων ακινήτων και τις καταναλωτικές δαπάνες των ιδιοκτητών κατοικίας.

Η έκταση των ζημιών που καθεμία από τις τράπεζες έπρεπε να απορροφήσει (όχι μόνο οι αμερικάνικες τράπεζες, αλλά επίσης, για παράδειγμα, ιδιωτικές και δημόσιες γερμανικές τράπεζες, που πήραν μέρος σε απατηλά ασφαλείς κερδοσκοπικές συναλλαγές) δεν έχει ακόμα ξεκαθαρίσει. Όχι μόνο γιατί οι τράπεζες είναι απρόθυμες να δημοσιοποιήσουν την έκταση των ζημιών τους, αλλά επίσης επειδή, όπως συμβαίνει συχνά, δεν είναι οι ίδιες σε θέση να γνωρίζουν την ακριβή πλήρη έκταση.

Όταν εμπλέκονταν στην αγορά τίτλων που καλύπτονταν από δάνεια ακινήτων, οι τράπεζες εμπιστεύτηκαν τυφλά την κρίση των αποκαλούμενων «γραφείων διαβάθμισης». Αλλά η υψηλότερη ποιότητα «AAA» διαβαθμίσεων πληρωνόταν από τις ίδιες τις τράπεζες που εξέδιδαν τους τίτλους, γεγονός που δεν ήταν οπωσδήποτε βοηθητικό αναφορικά με την αντικειμενικότητα των διαβαθμίσεων. Από τη στιγμή που κανείς δεν γνωρίζει επακριβώς ποια τράπεζα είναι αγκιστρωμένη σε πόσα σάπια δάνεια ή ακόμα κι αν αντιμετωπίζει χρεοκοπία, η έλλειψη εμπιστοσύνης ανάμεσα στις τράπεζες έχει μεγαλώσει τόσο ώστε τον τελευταίο χρόνο έχει σχεδόν παραλύσει τις διατραπεζικές συναλλαγές.

Στις διατραπεζικές συναλλαγές, οι τράπεζες χορηγούν η μία στην άλλη μικρής διάρκειας δάνεια, χωρίς τυπικότητες, προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι οι δουλειές εξελίσσονται ομαλά. Αλλά, αν κάποια τράπεζα πρέπει να συνυπολογίσει ότι κάποια άλλη μπορεί να χρεοκοπήσει αύριο, ο συνηθισμένος «εν νυκτί» δανεισμός γίνεται επίσης ριψοκίνδυνος. Μεγαλύτερα προβλήματα έχουν αποφευχθεί μέχρι τώρα μόνο

επειδή οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν με μια γρήγορη επέκταση της δανειοδότησής τους. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα κυριότερα σημεία αυτής της κρίσης συνοψίζονται στα εξής:

- Η ραγδαία άνοδος των τιμών της ενέργειας, των τροφίμων και άλλων βασικών εμπορευμάτων επιδρά δυσμενώς τόσο στον πληθωρισμό όσο και στην οικονομική δραστηριότητα διεθνώς: Οι τιμές του πετρελαίου, μετά την πολύ μεγάλη άνοδό τους, υποχώρησαν το τελευταίο διάστημα και η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας είναι ενδεχόμενο να οδηγήσει σε περαιτέρω μείωσή τους. Ωστόσο, οι τιμές του πετρελαίου παραμένουν υψηλές, ενώ η αβεβαιότητα όσον αφορά τη μελλοντική τους εξέλιξη είναι αυξημένη και είναι πιθανό ότι θα συνεχίσουν να παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις. Οι υψηλές τιμές των τροφίμων πλήττουν ιδιαίτερα τους οικονομικά ασθενέστερους (μέσα σε κάθε χώρα) και τις αναδυόμενες οικονομίες (μεταξύ των χωρών του κόσμου).

- Το αντίξοο και αβέβαιο διεθνές περιβάλλον έχει δυσμενείς επιπτώσεις σχεδόν για όλες τις οικονομίες, οι οποίες όμως διαφοροποιούνται κατά χώρα, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε καθεμιά και ανάλογα με την προσαρμοστικότητα και την αντοχή της στους εξωγενείς κραδασμούς. Οι ιδιότητες αυτές εξαρτώνται από τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά κάθε οικονομίας.

- Στη ζώνη του ευρώ η ενιαία νομισματική πολιτική συμβάλλει αποτελεσματικά στην οικονομική ανάπτυξη με την προσήλωσή της στο στόχο της σταθερότητας των τιμών μεσοπρόθεσμα. Η νομισματική πολιτική δεν έχει τη δυνατότητα να εμποδίσει ή να αντισταθμίσει τις βραχυχρόνιες διακυμάνσεις του πληθωρισμού γύρω από τη μεσοπρόθεσμη τάση του, οι οποίες οφείλονται σε εξωγενείς παράγοντες όπως οι διεθνείς τιμές του πετρελαίου. Η νομισματική πολιτική πρέπει πρωτίστως να διασφαλίζει ότι οι κατά καιρούς εξωγενείς πληθωριστικές πιέσεις δεν ενσωματώνονται στις μεσοπρόθεσμες πληθωριστικές προσδοκίες και δεν πυροδοτούν δευτερογενείς επιδράσεις. Δευτερογενείς επιδράσεις εκδηλώνονται όταν οι παράγοντες της οικονομίας, κατά τον καθορισμό των τιμών από τις επιχειρήσεις, τη σύναψη μισθολογικών συμφωνιών ή τον καθορισμό άλλων αμοιβών, προεξοφλούν ότι η προσωρινή αύξηση του πληθωρισμού θα διατηρηθεί μεσοπρόθεσμα.

- Επίσης, το Ευρωσύστημα παρεμβαίνει για την εξομάλυνση των συνθηκών στη διατραπεζική αγορά. Ειδικότερα, επιδιώκει να περιορίσει τις διακυμάνσεις των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων γύρω από το ελάχιστο επιτόκιο προσφοράς στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης, ώστε το επίπεδο των επιτοκίων αυτών να παραμένει συνεπές με την κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής και να διευκολύνεται έτσι η μετάδοση των επιδράσεών της. Με αυτές τις παρεμβάσεις, που έχουν τη μορφή πράξεων ανοικτής αγοράς, το Ευρωσύστημα μεταξύ άλλων προσφέρει ρευστότητα στα πιστωτικά ιδρύματα που συναντούν δυσκολίες ως προς την άντληση κεφαλαίων από τη διατραπεζική αγορά. Με τον τρόπο αυτό μειώνει επίσης τους συνακόλουθους κινδύνους για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

- Η επιτάχυνση του πληθωρισμού διαβρώνει την αγοραστική δύναμη, ιδιαίτερα των εισοδημάτων οικονομικά ασθενέστερων. Επίσης διαβρώνει τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, καθώς διατηρείται η απόκλιση από το μέσο πληθωρισμό στη ζώνη του ευρώ, με αρνητικές συνέπειες για τις προοπτικές της παραγωγής και της απασχόλησης.

- Η σοβαρή αυτή απώλεια ανταγωνιστικότητας έχει συντελέσει (μαζί με την άνοδο της τιμής του πετρελαίου) και στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Με λίγα λόγια, κάθε οικονομική κρίση, ανεξάρτητα από την μορφή της, το κράτος, την υπηρεσία ή τον οργανισμό στον οποίο ανακύπτει, έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Είναι κλιμακούμενη σε ένταση.
- Επικρατεί υψηλό αίσθημα ανασφάλειας και κινδύνου.
- Επηρεάζονται οι συνήθειες λειτουργίες και ρυθμοί.
- Διακινδυνεύει να πληγεί η δημόσια/διεθνής εικόνα της μονάδας/χώρας.
- Θα καταλήξει σε έλεγχο από τα αρμόδια κρατικά-διακρατικά όργανα ή και τα Μέσα

5.3.Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Το φαινόμενο της κρίσης είναι γνωστό σε όλους, ανεξάρτητα από το πόσο επηρεάζει την ζωή του καθενός, και τα τελευταία χρόνια έχει φτάσει σε απελπιστική κατάσταση. Το έλλειμμα και το χρέος των ελληνικών δημοσιονομικών αυξάνεται και προβλέπεται να φτάσει σε ανησυχητικά επίπεδα. Μια από τις σημαντικότερες συνέπειες της κρίσης της οικονομίας είναι η αύξηση της ανεργίας, η οποία έχει φτάσει σε διψήφιο αριθμό ενώ ανάμεσα στους νέους το ποσοστό των ανέργων ξεπερνά το 25%.

Στοιχεία των τελευταίων μηνών δείχνουν την ύπαρξη μιας διαρθρωτικής αδυναμίας της ελληνικής οικονομίας να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας εντείνοντας την ανησυχία για το φαινόμενο. Μεγάλο μερίδιο της ευθύνης φέρει για αυτήν την κατάσταση η άθλια διαχείριση των οικονομικών, της ελληνικής δημοσιονομικής πολιτικής και του ασφαλιστικού αλλά και η παγκόσμια οικονομική κρίση. Ωστόσο έντονος λόγος γίνεται για την πορεία που ακολούθησαν τα πακέτα στήριξης του κράτους προς τις τράπεζες, τα οποία θεωρήθηκαν περιορισμένα σε αριθμό και σε μέγεθος. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι κρατικοί λειτουργοί δε φρόντισαν ώστε αυτά να διοχετευτούν από τις τράπεζες στις επιχειρήσεις και από εκεί στην κοινωνία.

Εκτός αυτών, σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, σχετικά με την πορεία της ελληνικής βιομηχανίας, δεν είναι μόνο η μείωση του τζίρου κατά 26,8% που προκαλεί έντονη ανησυχία, αλλά και ο πρόδρομος δείκτης των νέων παραγγελιών. Ο δείκτης αυτός σημείωσε πτώση κατά 36% και ο οποίος προοιωνίζει τον βαθμό απασχόλησης του παραγωγικού δυναμικού για τους επόμενους μήνες και ο οποίος με τη σειρά του μας δίνει μια γεύση για ποια χειρότερα πρόκειται να δούμε στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τη μηνιαία έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΣΥΑ προκύπτει ότι η συνολική απασχόληση σημείωσε σημαντική πτώση κατά -1,3% σε ετήσια βάση τον περασμένο Μάιο. Η δε ανεργία εκτοξεύθηκε στο 8,5% του εργατικού δυναμικού, με τους ανέργους να αυξάνονται στις 420 χιλιάδες έναντι των 324 χιλιάδων που ήταν έναν ακριβώς χρόνο πριν. Τέλος, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιοποιήθηκαν από τον Τειρεσία οι ακάλυπτες επιταγές και οι απλήρωτες συναλλαγματικές ξεπέρασαν τα δύο δισεκατομμύρια ευρώ από την αρχή του χρόνου. Πρόκειται για μία απειλή που κρέμεται πάνω από ολόκληρη την οικονομία μας. Όλη

η αγορά δουλεύει με μεταχρονολογημένες επιταγές, οι οποίες λόγω της ύφεσης λειτουργούν ως αντίστροφη πυραμίδα. Δεν απειλούν μόνον εκείνον που τις εξέδωσε και ο οποίος σε περίπτωση μη κάλυψης τους είναι ούτως ή άλλως χαμένος.

Απειλούν να τορπιλίσουν ακόμη και υγιείς επιχειρήσεις όταν αυτές σκάσουν στα χέρια τους. Πολλοί είναι οι επιχειρηματικοί φορείς που ο ένας μετά τον άλλον εκστομίζουν κραυγές αγωνίας, ζητώντας ελαστικότερα κριτήρια χρηματοδότησης από τον τραπεζικό τομέα για να ξεπεραστεί το πρόβλημα. Ένα πρόβλημα που δεν προέκυψε από το πουθενά. Ήταν αναμενόμενο από το φθινόπωρο κιόλας με την εμφάνιση των πρώτων στοιχείων που έδειχναν αύξηση των ακάλυπτων επιταγών με τα πρώιμα σημάδια της οικονομικής κρίσης. Τότε, μάλιστα, που αρμόδιοι κυβερνητικοί παράγοντες διαβεβαίωναν ότι η ελληνική οικονομία είναι ακόμη θωρακισμένη και ετοιμάζαν το περίφημο πακέτο στήριξης της πραγματικής οικονομίας των 28 δισ. ευρώ.

Κάθε χρόνο, η κυβέρνηση έχει έσοδα, τα οποία προέρχονται π.χ. από φόρους, και δαπάνες, όπως π.χ. την καταβολή μισθών στους δημοσίους λειτουργούς. Αν οι δαπάνες υπερβαίνουν τα έσοδα, η κυβέρνηση σημειώνει έλλειμμα και πρέπει να προχωρήσει σε δανεισμό. Έτσι δημιουργείται χρέος. Επιπλέον, αν η κυβέρνηση έχει συσσωρεύσει χρέος από προηγούμενα έτη, κατά τα οποία λειτουργούσε σημειώνοντας έλλειμμα, το έλλειμμα κατά το τρέχον έτος αυξάνει περαιτέρω το χρέος. Πρέπει να τονίσουμε ότι η σχέση μεταξύ χρέους και ελλείμματος είναι αμφίδρομη: το έλλειμμα σε ένα δεδομένο έτος αυξάνει το χρέος που έχει συσσωρευτεί από τα προηγούμενα έτη αλλά και το συσσωρευμένο χρέος των προηγούμενων ετών αυξάνει το έλλειμμα στο τρέχον έτος. Το δεύτερο συμβαίνει επειδή οι πληρωμές τόκων που αφορούν το χρέος, το οποίο έχει συσσωρευτεί από προηγούμενα έτη, αποτελούν δαπάνη κατά το τρέχον έτος και προστίθενται στο έλλειμμα αυτού του έτους.

Σε κάθε δεκαετία αναφέρουμε το έλλειμμα, το οποίο εκφράζεται ως ποσοστό του μεγέθους της ελληνικής οικονομίας και υπολογίζεται κατά μέσο όρο στο διάστημα των δέκα ετών. Το μέγεθος της οικονομίας υπολογίζεται με βάση το ΑΕΠ, δηλαδή την συνολική αξία των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην Ελλάδα. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, η κυβέρνηση ουσιαστικά ισοσκελίζε έσοδα και δαπάνες. Το έλλειμμα αυξήθηκε δραματικά κατά τη δεκαετία του 1980: οι

δαπάνες υπερέβησαν τα έσοδα σε ποσοστό 8,1% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο, κάθε χρόνο κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης δεκαετίας. Το έλλειμμα παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες. Η εξέλιξη του ελλείμματος αντικατοπτρίζεται σε αυτήν του δημοσίου χρέους.

Τα υψηλά ελλείμματα στη δεκαετία του 1980 οδήγησαν σε δραματική αύξηση του χρέους: το χρέος αυξήθηκε από 26% επί του ΑΕΠ, το 1980, σε ποσοστό 71% επί του ΑΕΠ, το 1990. Το χρέος συνέχισε να αυξάνεται κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες ως αποτέλεσμα των αυξημένων ελλειμμάτων, τα οποία βρίσκονταν σε υψηλά επίπεδα εν μέρει λόγω των πληρωμών τόκων επί του συσσωρευμένου χρέους. Η κατανάλωση αυξήθηκε σημαντικά κατά τη δεκαετία του 1980 ενώ οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά το ίδιο περίπου ποσοστό, 8% επί του ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι οι Έλληνες πολίτες κατανάλωναν περισσότερο, ενώ μικρότερο ποσοστό δαπανούνταν για παραγωγικές επενδύσεις, όπως π.χ. την κατασκευή εργοστασίων και αυτοκινητοδρόμων.

Και τα δύο αυτά φαινόμενα οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην δραματική αύξηση του δημοσίου χρέους κατά την δεκαετία του 1980 και στον τρόπο με τον οποίο δαπανήθηκαν από τις τότε κυβερνήσεις τα χρήματα που αντλήθηκαν από το δανεισμό. Πράγματι, το ποσοστό των χρημάτων που δαπανήθηκε σε παραγωγικές επενδύσεις, δηλ. δημόσια έργα υποδομής, δεν ξεπέρασε το 25% του συνόλου 8. Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων δαπανήθηκε για την αύξηση της μισθοδοσίας στον δημόσιο τομέα, δηλ. περισσότεροι δημόσιοι υπάλληλοι και υψηλότεροι μισθοί, καθώς και για την αύξηση των συνταξιοδοτικών δαπανών, δηλ. περισσότεροι συνταξιούχοι και υψηλότερες συντάξεις.

Η αύξηση της κατανάλωσης οφείλεται στο γεγονός ότι οι παραλήπτες του κρατικού χρήματος αύξησαν την κατανάλωσή τους, λόγω των υψηλότερων εισοδημάτων τους. Οι επενδύσεις μειώθηκαν διότι υπήρχαν λιγότερα ιδιωτικά κεφάλαια για τη χρηματοδότησή τους. Πράγματι, η κυβέρνηση δανειζόταν πουλώντας ομόλογα στους Έλληνες πολίτες, οι οποίοι ουσιαστικά διαμοίραζαν τις αποταμιεύσεις τους μεταξύ ομολόγων που εκδίδονταν από την κυβέρνηση και ομολόγων ιδιωτικών επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, σημειώθηκε μείωση των διαθέσιμων αποταμιεύσεων για τη χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Και δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των χρημάτων που αντλούσε η κυβέρνηση εκδίδοντας ομόλογα δεν δαπανούνταν σε δημόσια έργα

υποδομής, το σύνολο των παραγωγικών επενδύσεων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα μειώθηκε.

Πως συσσωρεύτηκε το μεγάλο εξωτερικό χρέος και πως συνέβαλλε σε αυτό το δημόσιο χρέος; Μία χώρα συσσωρεύει εξωτερικό χρέος όταν η κυβέρνησή της ή ο ιδιωτικός τομέας, δηλαδή επιχειρήσεις και πολίτες, δανείζονται από ξένους. Στην περίπτωση της Ισπανίας, της οποίας το εξωτερικό χρέος βρίσκεται σε παρόμοιο υψηλό επίπεδο με της Ελλάδας, για ένα μεγάλο μέρος του δανεισμού ευθύνεται ο ιδιωτικός τομέας: Οι ισπανικές τράπεζες δανείζονταν από τράπεζες του εξωτερικού προκειμένου να παρέχουν δάνεια σε Ισπανούς πολίτες, οι οποίοι έπειτα αγόραζαν σπίτια σε υπέρογκες, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, τιμές.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο ιδιωτικός τομέας δεν δανείστηκε από το εξωτερικό: οι αποταμιεύσεις των Ελλήνων επαρκούσαν για την κάλυψη των δανείων προς τον ιδιωτικό τομέα. Αντί για αυτό, ο εξωτερικός δανεισμός πραγματοποιούνταν από την κυβέρνηση. Πράγματι, το εξωτερικό δημόσιο χρέος της Ελλάδας, το οποίο ορίζεται ως το τμήμα του εξωτερικού χρέους που συσσωρεύεται από την κυβέρνηση, ανήλθε στο 89% επί του ΑΕΠ το 2009, ή στο 79% επί του συνολικού δημοσίου χρέους, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2. Ως εκ τούτου, το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας ουσιαστικά ταυτίζεται με το εξωτερικό δημόσιο χρέος της. Όταν μία χώρα δανείζεται από το εξωτερικό, καταναλώνει περισσότερο από ότι παράγει.

Η επιπρόσθετη κατανάλωση προέρχεται από εισαγωγές, τις οποίες η χώρα μπορεί να αγοράσει από τους ξένους, χρησιμοποιώντας τα χρήματα με τα οποία δανείζεται από αυτούς. Στην Ελλάδα, λοιπόν, οι Έλληνες πολίτες κατανάλωναν εισηγμένα αγαθά με τα χρήματα που δανειζόταν η κυβέρνησή τους από το εξωτερικό. Τα χρήματα του δανεισμού διοχετεύονταν από την κυβέρνηση στους πολίτες με διάφορους τρόπους, π.χ. μέσω των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, των πληρωμών σε προμηθευτές του κράτους, των συντάξεων που καταβάλλονταν στους συνταξιούχους.

Έτσι, λόγω των υψηλότερων εισοδημάτων τους, οι πολίτες κατανάλωναν περισσότερο και στο σύνολό της η Ελλάδα κατανάλωνε περισσότερο από ότι παρήγαγε. Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες και παλαιότερα, σε μικρότερη όμως κλίμακα, το εμπορικό ισοζύγιο ήταν αρνητικό, δηλαδή η Ελλάδα εισήγαγε

περισσότερο από ότι εξήγαγε. Το αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο σημαίνει επίσης ότι η Ελλάδα καταναλώνει και επένδυει περισσότερο από ότι παράγει. Πράγματι, η επιπλέον κατανάλωση και οι επενδύσεις προέρχονταν από εισαγωγές, οι οποίες ξεπερνούσαν τις εξαγωγές. Γενικότερα, το άθροισμα της κατανάλωσης και των επενδύσεων μείον το ΑΕΠ ισούται με μείον το εμπορικό ισοζύγιο.

Η Ελλάδα ήταν σε θέση να εισάγει περισσότερο από ότι εξήγαγε λόγω του εξωτερικού δανεισμού της. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το ετήσιο ποσοστό δανεισμού ανερχόταν κατά μέσο όρο σε 4,1% επί του ΑΕΠ. Αν και αυτό το ποσοστό είναι υψηλό, αυξήθηκε ακόμη περισσότερο, προσεγγίζοντας το 10,2%, κατά τη δεκαετία του 2000. Και όπως ήταν αναμενόμενο, το εξωτερικό χρέος αυξήθηκε ραγδαία: ανήλθε από 42,7% επί του ΑΕΠ το 2000 σε ποσοστό 82,5% το 2009.

Ο εξωτερικός δανεισμός αυξήθηκε διότι η Ελλάδα πραγματοποιούσε εισαγωγές σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις εξαγωγές της και διότι οι μεταβιβάσεις από το εξωτερικό μειώθηκαν. Δύο είναι οι κύριοι παράγοντες που οδήγησαν στη μείωση των μεταβιβάσεων. Πρώτον, οι εισροές από την Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκαν, καθώς εντάχθηκαν σε αυτήν φτωχότερες χώρες από την Ελλάδα και οι πόροι από τα πακέτα συνοχής ανακατανεμήθηκαν αναλόγως. Δεύτερον, η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώνει μεγαλύτερους τόκους στο αυξημένο εξωτερικό χρέος της.

Εν ολίγοις, η Ελλάδα χρεώθηκε περαιτέρω στους ξένους κατά τη δεκαετία του 2000 διότι εισήγαγε ακόμη περισσότερο σε σύγκριση με τις εξαγωγές της, παρόλο που δεχόταν μικρότερες εισροές κεφαλαίου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και παρόλο που ήταν ήδη χρεωμένη. Γιατί τόση ασωτία; Μέρος της απάντησης βρίσκεται στο γεγονός ότι οι επενδύσεις αυξήθηκαν κατά τη δεκαετία του 2000, όταν διοργανώθηκαν και οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Αλλά ο κύριος λόγος ήταν ότι οι Έλληνες πολίτες εξέφρασαν μικρότερη προθυμία αποταμίευσης κατά τη δεκαετία του 2000 καθώς τα επιτόκια ήταν χαμηλότερα και τα καταναλωτικά δάνεια των τραπεζών πιο άμεσα διαθέσιμα.

6.Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ «ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ»

Στις 3 Μαΐου 2010, η Ελλάδα αιτήθηκε 80 δις ευρώ από τις υπόλοιπες (15) χώρες του Ευρώ και 30δις ευρώ από το ΔΝΤ. Την αίτηση συνόδευαν 3 συνημμένα μνημόνια:

- Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (ΜΟΧΠ)
- Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης (ΤΜΣ)
- Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (ΣΠΟΠ)

Υπογράφοντας για την ελληνική πλευρά ήταν ο Υπουργός Οικονομικών Γιώργος Παπακωνσταντίνου και Πρόεδρος της Τράπεζας της Ελλάδας Γεώργιος Προβόπουλος. Στις 8 Μαΐου 2010 εγκρίθηκε «Σύμβαση δανειακής διευκόλυνσης» με τις χώρες του ευρώ και «Διακανονισμός Χρηματοδότησης Αμέσου Ετοιμότητας» με το ΔΝΤ. Το σύνολο αυτών των συμφωνιών ονομάζεται συχνά για συντομία «Μνημόνιο». Στη συνέχεια σχηματίστηκε ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), γνωστή και ως ΤΡΟΙΚΑ η οποία ανά τρίμηνο αξιολογεί την πρόοδο του προγράμματος εφαρμογής των όρων του «Μνημονίου» (ΜΟΧΠ και ΣΠΟΠ) και αποφασίζει για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης δανείου.

6.1.ΠΡΩΤΟ ΠΑΚΕΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο πρωθυπουργός της χώρας βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. Στη διάρκεια του δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων. Λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός, στις 9 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση ανακοινώνει μέτρα για το δημόσιο τομέα που περιλάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιπορικών. Η ανακοίνωση προκάλεσε αντιδράσεις και μια πανελλαδική απεργία της ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου.

6.2.ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΚΕΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε στις 3 Μαρτίου νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που λήφθηκαν ήταν:

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδειάς.
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του δημοσίου.
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ.
- Αύξηση ΦΠΑ από 4.5% στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%.
- Αύξηση 15% στο φόρο βενζίνης.
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν αντιδράσεις και έγιναν απεργίες στις 5 και 11 Μαρτίου.

6.3.ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟ ΠΑΚΕΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Η Ελλάδα δεν κατάφερε να βελτιώσει την θέση της στις διεθνείς αγορές παρά την λήψη των μέτρων, με αποτέλεσμα ενάμιση μήνα μετά να προσφύγει στην βοήθεια του ΔΝΤ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου από τον πρωθυπουργό ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο. Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης.

Τα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου και προέβλεπαν:

- Αντικατάσταση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 Ευρώ και πλήρης κατάργηση των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές.
- Αντικατάσταση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης με επίδομα 800 Ευρώ για συντάξεις έως 2.500 ευρώ.
- Περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.
- Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1^η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1^η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6.5%(από 1^η Ιανουαρίου 2011).
- Αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%.
- Αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων.

Πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων. Επίσης, το νομοσχέδιο προέβλεπε αλλαγές στα εργασιακά με αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο ασφαλιστικό προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011.

Την ανακοίνωση των μέτρων αυτών ακολούθησε πανελλαδική απεργία και ογκωδέστατη διαδήλωση στις 5 Μαΐου, στην οποία υπήρξε άγρια καταστολή από τις δυνάμεις τάξης και σημειώθηκαν σοβαρότατα επεισόδια. Η μεγάλη διαδήλωση σκιάστηκε από τον θάνατο τριών ανθρώπων (ανάμεσα τους μια έγκυος εργαζόμενη) από πυρκαγιά που ξέσπασε στην τράπεζα Marfin επί της Σταδίου. Το μνημόνιο υπερψηφίστηκε επί της αρχής από την βουλή την επόμενη μέρα, στις 6 Μαΐου. Υπέρ ψηφίσαν 172 βουλευτές, από τον χώρο του ΠΑΣΟΚ και του ΛΑΟΣ, αλλά η Ντόρα Μπακογιάννη από τον χώρο της ΝΔ (η οποία όμως καταψήφισε τα μέτρα που αφορούσαν περικοπές και μειώσεις στην ψηφοφορία κατ' άρθρο και υπερψήφισε το

πακέτο επί της αρχής και επί των διαρθρωτικών αλλαγών). Από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ, διαφοροποιήθηκαν και δεν τα υπερψήφισαν τρεις βουλευτές (Γιάννης Δημαράς, Σοφία Σακοράφα και Βασίλης Οικονόμου) οι οποίοι αμέσως διεγράφησαν από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος, που απέμεινε πλέον με 157 βουλευτές.

6.4. ΕΠΑΝΑΛΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 2011

Σημαντική οικονομική ανάσα έδωσαν στην Ελλάδα στις 12 Μαρτίου 2011 οι αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της ευρωζώνης. Η χώρα μας κέρδισε την μείωση επιτοκίων κατά μια μονάδα. Επίσης αυξήθηκε το χρονικό όριο για την απόσβεση τους στα 7.5 χρόνια. Στη συνεδρίαση αυτή κερδήθηκε και μια μάχη που η κυβέρνηση θεωρούσε χαμένη. Τελικώς όμως αποφασίστηκε να δοθεί στους υπάρχοντες μηχανισμούς η δυνατότητα να αγοράζουν κρατικά ομόλογα των χωρών της ευρωζώνης.

Επιπλέον υπήρξε θετική αντιμετώπιση για την επιβολή φόρου στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, πρόταση που η Ελλάδα στήριξε από την πρώτη στιγμή. Ο τότε Πρωθυπουργός κ. Παπανδρέου, στη συνέντευξη που έδωσε κατά τη λήξη της Συνόδου Κορυφής, μίλησε για ιστορικές αποφάσεις όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά για το ευρώ. «Ζητήσαμε τη βοήθεια των εταίρων μας στην ευρωζώνη για να καταστεί βιώσιμο το ελληνικό χρέος», δήλωσε. Απέδωσε την «επίμαχη μάχη» που έδωσε στα όπλα με το οποίο προσήλθε στη διαπραγμάτευση: την αξιοπιστία, τη σοβαρότητα και την συνέπεια που έδειξε η χώρα απέναντι στο πρόγραμμα σταθερότητας.

Η συμφωνία που επετεύχθη στις Βρυξέλλες αναμένεται να έχει για την Ελλάδα και θετικό αντίκτυπο στις αγορές. Η επιμήκυνση των χρονικών ορίων για την απόσβεση των δανείων στα δέκα χρόνια, σημαίνει ότι η τελευταία δόση που θα λάβει η χώρα θα εξοφληθεί το 2023. Με την μείωση του επιτοκίου κατά 1%, η Ελλάδα κερδίζει ένα ποσό που φτάνει στα 6 δις ευρώ, ενώ δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπάρξει στο μέλλον περαιτέρω μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Η παροχή της δυνατότητα αγοράς κρατικών ομολόγων στον ευρώ μηχανισμό για την οικονομική σταθερότητα, θα φέρει τα πιο άμεσα οφέλη: αν η Ελλάδα δεν μπορέσει να δανειστεί

από τις αγορές το 2013 θα το κάνει μέσω του μηχανισμού στήριξης με καλύτερους όρους.

Ο κ. Παπανδρέου έδωσε τη διαβεβαίωση ότι δεν θα υπάρξουν νέα μέτρα ως απόρροια αυτών των αποφάσεων. «Είναι μια ξεκάθαρη απόδειξη ότι αναγνωρίζονται οι προσπάθειες της Ελλάδας και του ελληνικού λαού. Θα μας βοηθήσουν στο δρόμο που πήραμε. Ο δρόμος όμως είναι δικός μας. Οι όποιες αποφάσεις της ευρωζώνης δεν υποκαθιστούν τις δικές μας προσπάθειες» επισήμανε. Ωστόσο, στο τελικό κείμενο των συμπερασμάτων διατηρήθηκε η δέσμευση για την άντληση πόρων ύψους 50 δις ευρώ από την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Οι συνεργάτες του Πρωθυπουργού μιλούσαν για μια απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία μεταδίδει ισχυρό σήμα στις αγορές και όχι για μέτρο που της επιβλήθηκε.

Το σχέδιο για τις αποκρατικοποιήσεις και για τα άλλα μέσα αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας θα παρουσιαστεί από το υπουργείο Οικονομικών στο τέλος του Μαρτίου μαζί με το μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό πρόγραμμα για τη μείωση του ελλείμματος. Η Ελλάδα επιπλέον δεν αποδέχτηκε το συνταγματικό «φρένο» για το χρέος, όπως προέβλεπε το προσχέδιο των συμπερασμάτων της Συνόδου. Αντί για αυτό αποφασίστηκε να υπάρξει μια νομική δέσμευση την οποία όμως θα καθορίζει το κάθε κράτος μέλος.

6.5. ΠΑΚΕΤΟ ΜΕΤΡΩΝ

Το μεσοπρόθεσμο προβλέπει μια σειρά από μέτρα για τον περιορισμό των δαπανών και αύξηση των εσόδων. Περιορίζονται μισθολογικές και λειτουργικές δαπάνες και προστίθενται νέα φορολογικά μέτρα. Ιδρύεται οργανισμός αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) με σκοπό την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Στόχος είναι έσοδα 50 δις από αποκρατικοποιήσεις.

Στα φορολογικά μέτρα του μεσοπρόθεσμου περιλαμβάνονται τα εξής:

- Αλλαγή φορολογικής κλίμακας με επιβάρυνση σε όλους όσους δηλώνουν πάνω από 8.000 Ευρώ.
- Έκτατη εισφορά για όλους όσους έχουν εισόδημα πάνω από 12.000 Ευρώ.

- Μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα ΦΠΑ προϊόντων και υπηρεσίες εστίασης.
- Επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας.
- Επιβολή ετήσιου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους εισοδηματίες.
- Επιβολή ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης για την καταπολέμηση της ανεργίας ύψους 2%.
- Επιβολή Ειδικής Εισφοράς Συνταξιούχων Επικουρικής Ασφάλισης που θα παρακρατείται μηνιαία.
- Αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1450 ευρώ, από 4% έως 10% που ίσχυε μέχρι τότε, σε 6% έως 14%.

Στα εργασιακά υπήρξαν επίσης σημαντικές αλλαγές:

- Θεσπίζεται μέτρο εργασιακής εφεδρείας για οργανισμούς που καταργούνται.
- Όσοι προσλαμβάνονται χωρίς επαγγελματική εμπειρία θα αμείβονται με μισθό χαμηλότερο κατά 20% από το όριο της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης.
- Η διάρκεια των συμβάσεων ορισμένου χρόνου από τα 2 στα 3 χρόνια.
-

7.Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Στις 23 Οκτωβρίου συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία που ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27^{ης} Οκτωβρίου και απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δις ευρώ. Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Η συμφωνία θα συνοδεύονται από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων.

Παράλληλα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30 δις και αύξηση κατά ένα τρις Ευρώ των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής χαιρέτιστηκαν θετικά από την κυβέρνηση ενώ αποδοκιμάστηκαν από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για απόφαση ελεγχόμενης χρεοκοπίας της Ελλάδας. Έντονη ανησυχία εκφράστηκε στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών, στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων που είναι εκτεθειμένα στα ελληνικά ομόλογα.

7.1.ΝΕΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Έχοντας παραιτηθεί από την ιδέα του δημοψηφίσματος, ο πρωθυπουργός κατάφερε στη ψηφοφορία της 4^{ης} Νοεμβρίου να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή, με 153 ψήφους υπέρ και 145 ψήφους κατά. Την Κυριακή 6 Νοεμβρίου συναντήθηκε στο προεδρικό μέγαρο με τον πρόεδρο της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αντώνη Σαμαρά, ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας. Στη συνάντηση υπήρξε συμφωνία μεταξύ των δυο πολιτικών αρχηγών για σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας. Ακολούθησαν τετραήμερες διαβουλεύσεις με συμμετοχή των κομματικών επιτελείων του ΠΑΣΟΚ, της Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑΟΣ, για την επιλογή του προσώπου που θα ηγηθεί στο νέο κυβερνητικό σχήμα. Οι διεργασίες ολοκληρώθηκαν την Πέμπτη 10 Νοεμβρίου οπότε επιλέχθηκε ο Λουκάς Παπαδήμος ως νέος πρωθυπουργός.

Η νέα κυβέρνηση που ορκίστηκε την επόμενη μέρα περιλάμβανε έξι στελέχη από τη Νέα Δημοκρατία, τέσσερα από το ΛΑΟΣ, ενώ παρέμεναν σχεδόν όλα τα στελέχη της κυβέρνησης Παπανδρέου. Την ίδια περίοδο η πραγματική οικονομία συνέχιζε να επιδεινώνεται με την ανεργία να καταγράφει νέο ρεκόρ κατά το μήνα Αύγουστο φτάνοντας το 18,4% και ακόμα υψηλότερα κατά τον μήνα Νοέμβριο όπου έφθασε, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στο 20,9%. Η επιδείνωση της οικονομίας αποτυπώνεται στα όλο και συχνότερα περιστατικά υποσιτισμού μαθητών που παρουσιάζονταν σε σχολεία. Στα τέλη Ιανουαρίου του 2012 το υπουργείο

παιδείας ανακοίνωσε πρόγραμμα συσσιτίων για μαθητές, για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

7.2.ΝΕΑ ΜΕΤΡΑ

Τα νέα μέτρα που συνοδεύουν το μνημόνιο εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση στις 10 Φεβρουαρίου 2012 και περιλαμβάνουν τα εξής:

- Μείωση κατά 22% του κατωτάτου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751 σε 586 ευρώ) και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών.
- Κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το Δημόσιο τομέα έως το 2015, εκ των οποίων 15.000 μέσα στο 2012.
- Ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας αντί για τις κλαδικές. Άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες.
- Περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας, λειτουργιών του Κράτους και εκλογών.
- Κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας.
- Αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα.
- Πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελμάτων.
- Αύξηση των εισιτηρίων στις Αστικές Συγκοινωνίες και στον ΟΣΕ κατά 25%.
- Κλείσιμο 200 εφοριών, κατάργηση φοροαπαλλαγών και χαμηλού Φ.Π.Α στα νησιά.

Τα νέα μέτρα που συνόδευαν το δεύτερο Μνημόνιο οδήγησαν σε παραίτηση στελεχών της Κυβέρνησης και αποχώρηση του ΛΑΟΣ λίγες μέρες πριν την ψήφιση του.

8.ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Το δεύτερο μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 και ψηφίστηκε τις πρώτες πρωινές ώρες της 13^{ης} Φεβρουαρίου. Υπέρ ψήφισαν 199 βουλευτές, κατά 74 και 5 ψήφισαν παρών. Στις 9 Μαρτίου ολοκληρώθηκε με επιτυχία το PSI. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα έφτασε το 95,7%. Για τα υπόλοιπα

ομόλογα ύψους 8,5 δις δόθηκε παράταση μέχρι τις 20 Απριλίου. Η απόφαση της κυβέρνησης να συμπεριληφθούν ρήτρες συλλογικής δράσης θεωρήθηκε πιστωτικό γεγονός από την ISDA και οδήγησε στην ενεργοποίηση των CDs ύψους 3,2 δις.

8.1.ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Στις 11 Απριλίου ο πρωθυπουργός Λουκάς Παπαδήμος ανακοίνωσε την ημερομηνία εκλογών. Ημερομηνία διεξαγωγής τους ορίστηκε η 6^η Μαΐου. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 6^{ης} Μαΐου οδήγησε σε ριζική αλλαγή του πολιτικού τοπίου. Τα ποσοστά των κομμάτων της συγκυβέρνησης συρρικνώθηκαν σημαντικά ενώ εντυπωσιακή υπήρξε η αύξηση των ποσοστών των κομμάτων που εξέφραζαν την εναντίωση τους στην κυβερνητική πολιτική. Από το κατακερματισμένο πολιτικό σκηνικό δεν προέκυψε τελικά κυβέρνηση. Στις 16 Μαΐου ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πικραμένο και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 17 Ιουνίου. Οι εκλογές της 17ης Ιουνίου ανέδειξαν την Νέα Δημοκρατία πρώτο κόμμα, χωρίς όμως αυτοδυναμία. Με τη συνεργασία του ΠΑΣΟΚ και της ΔΗΜΑΡ, επιτεύχθηκε σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά.

8.2. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 2012-2015

Η πρόοδος που σημειώθηκε περί το τέλος του 2012 όσον αφορά την οικονομική διακυβέρνηση της ΟΝΕ και η επαναφορά σε κανονική τροχιά του οικονομικού προγράμματος της Ελλάδος συνέβαλαν στη μείωση του υψηλού βαθμού αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει τις προοπτικές της ευρωπαϊκής και κατ' επέκταση της παγκόσμιας οικονομίας. Προς την ίδια κατεύθυνση έδρασε και η συμφωνία στο αμερικανικό Κογκρέσο για την αποφυγή του "δημοσιονομικού βελάθρου" και του κινδύνου οικονομικής ύφεσης στις ΗΠΑ. Ωστόσο, σημαντικές προκλήσεις παραμένουν.

Στη ζώνη του ευρώ, η κρίση χρέους δεν έχει ακόμη ξεπεραστεί και οι βραχυχρόνιες οικονομικές προοπτικές εξακολουθούν να είναι δυσμενείς, καθώς ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ το 2013 προβλέπεται να παραμείνει ελαφρά αρνητικός

και το ποσοστό ανεργίας να προσεγγίσει το 12%, με αρκετά μεγάλες διαφορές στις επιδόσεις των επιμέρους οικονομιών. Ευνοϊκότερες είναι οι προοπτικές για την οικονομία των ΗΠΑ, όπου ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ προβλέπεται να διαμορφωθεί στο 2,0% (σύμφωνα με το ΔΝΤ), αλλά παραμένει ζητούμενο η συμφωνία σε ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής. Ευνοϊκό στοιχείο για την παγκόσμια οικονομία είναι οι προβλέψεις για σχετικά υψηλό ρυθμό ανάπτυξης στις κυριότερες αναδύμενες οικονομίες.

8.3.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Η παγκόσμια οικονομία, επιβραδύνθηκε περαιτέρω το 2012, αντανακλώντας

(α) τη σοβαρή εξασθένηση της εμπιστοσύνης, κυρίως λόγω της ασυνήθιστα υψηλής αβεβαιότητας που τροφοδοτήθηκε από την αναζωπύρωση της κρίσης χρέους στη ζώνη του ευρώ και τις πρόσκαιρες ανησυχίες για τη βιωσιμότητα της ζώνης το δεύτερο τρίμηνο του 2012,

(β) τις επιπτώσεις της ταυτόχρονης αναγκαίας δημοσιονομικής προσαρμογής σε πολλές προηγμένες οικονομίες,

(γ) τις ευρύτερες επιπτώσεις, κυρίως στις αναδύμενες εξαγωγικές οικονομίες, από την επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου και την ύφεση στη ζώνη του ευρώ,

(δ) τον αντίκτυπο στην εγχώρια και τη διεθνή ζήτηση από τη συνεχιζόμενη απομόχλευση νοικοκυριών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και

(ε) τις επιπτώσεις από την επικράτηση νέων ιστορικά υψηλών διεθνών τιμών στα καύσιμα και σε ορισμένα βασικά εμπορεύματα, κυρίως τα τρόφιμα.

Ο ρυθμός ανόδου του παγκόσμιου ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε στο 3,2% το 2012, από 3,9% το 2011 (τελευταίες εκτιμήσεις του ΔΝΤ). Στις 34 οικονομίες-μέλη του Ο ΟΣΑ ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε στο 1,4% από 1,8% το 2011. Ωστόσο, η επιβράδυνση στις προηγμένες οικονομίες το 2012 (στο 1,3% από 1,6%) αντανακλά εξαιρετικά διαφοροποιημένες εξελίξεις κατά οικονομικές περιοχές και χώρες. Στις ΗΠΑ σημειώθηκε επιτάχυνση της ανάπτυξης στο 2,2% από 1,8% το 2011, αν και το δ' τρίμηνο ο ρυθμός μεταβολής, ανοιγμένος σε ετήσια βάση,

ήταν ελαφρά αρνητικός (-0,1 %), αντανακλώντας τόσο τις επιπτώσεις των ακραίων καιρικών φαινομένων όσο και τη μείωση των αμυντικών δαπανών. Επίσης, η ανεργία υποχώρησε περαιτέρω στο 8,1% το 2012 από 8,9% το 2011.

Η Ιαπωνία εξήλθε από την ύφεση το 2012 (+1,9% από -0,6% το 2011), αλλά παρουσίασε εμπορικό έλλειμμα επί δεύτερο κατά σειρά έτος (και μάλιστα αυξημένο κατά 170%), καθώς οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών μειώθηκαν κατά 2,7% και οι πληρωμές για εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 3,8% (κυρίως λόγω των εισαγωγών καυσίμων, μετά τη σχεδόν πλήρη αναστολή της λειτουργίας των πυρηνικών αντιδραστήρων). Αντίθετα, η ζώνη του ευρώ εισήλθε το 2012 σε ήπια ύφεση (-0,5%), ενώ το ΑΕΠ του Ηνωμένου Βασιλείου έμεινε στάσιμο. Στις προηγμένες οικονομίες η επιβράδυνση του ΑΕΠ το 2012 οφειλόταν πρωτίστως στις αρνητικές εξελίξεις και την ύφεση που σημειώθηκαν στη ζώνη του ευρώ κυρίως λόγω των φόβων για τη διάχυση των αρνητικών επιπτώσεων από την κρίση δημόσιου χρέους.

Τα ήδη εξαιρετικά χαμηλά επιτόκια των κεντρικών τραπεζών των χωρών αυτών και οι απαραίτητες προσπάθειες του ακόμη εύθραυστου λόγω της διεθνούς κρίσης τραπεζικού τομέα για απομόγλευση και αύξηση της κεφαλαιακής του επάρκειας δεν επέτρεπαν περαιτέρω χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής με τα συμβατικά μέσα, συνέχισαν όμως να αξιοποιούνται τα μη συμβατικά μέσα τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ. Στις αναδύομενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες οι ρυθμοί ανάπτυξης παρέμειναν σχετικά υψηλοί, αν και ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ επιβραδύνθηκε στο 5,1% από 6,3% (με εξαίρεση τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, όπου σημειώθηκε επιτάχυνση σε 5,2% από 3,5%), κυρίως λόγω της ανάλογης εξέλιξης της εξωτερικής ζήτησης από τις προηγμένες οικονομίες και του διεθνούς εμπορίου.

Οι αναδύομενες οικονομίες της Ασίας συνεχίζουν να επιτυγχάνουν τις συγκριτικά καλύτερες επιδόσεις και ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε στο 6,6% από 8,0% το 2011. Το ΑΕΠ στην Κίνα επιβραδύνθηκε, καταγράφοντας ρυθμό ανόδου 7,8%, το χαμηλότερο από το 1999, έναντι 9,3% το 2011. Η υψηλή και σε ορισμένες χώρες αυξανόμενη ανεργία αποτέλεσε πρόσθετο παράγοντα υποχώρησης της εμπιστοσύνης και μείωσης της δαπάνης. Το ποσοστό ανεργίας στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ εκτιμάται ότι παρέμεινε σταθερό στο 8% το 2012, αντανακλώντας όμως πολύ διαφορετικές εξελίξεις ανά χώρα. Στις ΗΠΑ

υποχώρησε περαιτέρω σημαντικά (στο 8,1% από το 9,6% του 2010), στην Ιαπωνία υποχώρησε επίσης (στο 4,4% από 4,6%) κυρίως ως αποτέλεσμα της μείωσης της προσφοράς εργασίας.

Αντιθέτως στη ζώνη του ευρώ η ανεργία αυξήθηκε περαιτέρω στο 11,1% από 10,0% το 2011, δηλ. 3,7 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από το ιστορικό χαμηλό του 2007-2008 (7,4%). Ο πληθωρισμός υποχώρησε το 2012 (στις ανεπτυγμένες οικονομίες στο 2,0% από 2,7%, στις αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες στο 6,1% από 7,2%), τόσο λόγω της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας και της διεύρυνσης του αρνητικού παραγωγικού κενού στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ (στο -2,9% από -2,5% το 2011) όσο και λόγω της μείωσης των διεθνών τιμών βασικών εμπορευμάτων εκτός καυσίμων και της μεγάλης επιβράδυνσης της ανόδου της τιμής του πετρελαίου.

Στις ΗΠΑ, όπου επιπλέον παρατηρήθηκε μικρή υποχώρηση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας (1,6% από 2,0% το 2011), ο πληθωρισμός με βάση τον ΔTK μειώθηκε εντονότερα, στο 2,1% το 2012 από 3,1% το 2011. Αντίθετα, στη ζώνη του ευρώ όπου το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας επιταχύνθηκε (στο 1,4%, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από 0,9% το 2011), ο πληθωρισμός με βάση τον ΕνΔΤ υποχώρησε λιγότερο, στο 2,4% το 2012, από 2,7% το 2011. Ο ρυθμός ανόδου του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών συνέχισε να επιβραδύνεται το 2012 στο 2,8% από 5,9% το 2011, συμβάλλοντας καθοριστικά στην επιβράδυνση του παγκόσμιου ΑΕΠ. Η αβεβαιότητα και η μείωση της διεθνούς ζήτησης αλλά και οι δυσκολίες χρηματοδότησης έπληξαν τόσο τις εξαγωγικές όσο και τις εισαγωγικές δραστηριότητες. Για το 2013 προβλέπεται μικρή επιτάχυνση της ανόδου του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου στο 3,8%.

Η διεθνής τιμή του αργού πετρελαίου τύπου Brent, η οποία είχε αυξηθεί έντονα το 2010 και το 2011, σχεδόν σταθεροποιήθηκε το 2012 σε μέσα επίπεδα έτους και σε όρους δολαρίου. Σε όρους ευρώ το αργό πετρέλαιο τύπου Brent σημείωσε άνοδο το 2012 κατά 8,7%, έναντι 31,3% > το 2011 και 36,1% το 2010. Οι διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων πλην καυσίμων εκτιμάται ότι υποχώρησαν κατά 9,8% σε όρους δολαρίου, με εξαίρεση τις τιμές των τροφίμων που παρέμειναν

σχετικά υψηλές λόγω των προβλημάτων στη συνολική παγκόσμια προσφορά (ξηρασία κ.λπ.).

Με βάση τις προβλέψεις για το 2013, η διεθνής τιμή του αργού πετρελαίου θα υποχωρήσει κατά 5,1% σε όρους δολαρίου, ενώ οι τιμές των άλλων βασικών εμπορευμάτων προβλέπεται ότι θα μειωθούν κατά 3,0% (προβλέψεις ΔΝΤ). Η δημοσιονομική πολιτική στις προηγμένες οικονομίες συνέχισε να έχει περιοριστική κατεύθυνση και τα διαρθρωτικά ελλείμματα μειώθηκαν για δεύτερο συνεχές έτος το 2012 με εξαίρεση την Ιαπωνία με στόχο τον περιορισμό των κινδύνων που απορρέουν από το εξαιρετικά υψηλό και ακόμη αυξανόμενο δημόσιο χρέος.

Αν και ο βαθμός δημοσιονομικής προσαρμογής ποικίλλει αρκετά ανά χώρα, οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές υπήρξαν υψηλότεροι του παρελθόντος και η ασκούμενη συσταλτική δημοσιονομική πολιτική γενικά υπήρξε περισσότερο ανασχετική της ανάπτυξης σε σύγκριση με τις προβλέψεις. Αυτό συνέβη λόγω της διάχυτης αβεβαιότητας σχετικά με τις εξελίξεις στη ζώνη του ευρώ, η οποία συνέβαλε στην εκ νέου άνοδο των επιτοκίων των κρατικών ομολόγων της Ισπανίας και της Ιταλίας.

Η γενικευμένη αυτή αβεβαιότητα αλλά και τα ήδη σχεδόν μηδενικά βασικά επιτόκια καθώς και οι δυσκολίες του τραπεζικού τομέα για απρόσκοπτη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας δεν επέτρεψαν να αντισταθμιστεί η μείωση της δημόσιας δαπάνης από αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων.² Παρά τις αναμενόμενες επιπτώσεις επί του εισοδήματος, είναι αναπόφευκτη και αναγκαία η ταχεία εξάλειψη των πρωτογενών δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ιδίως σε χώρες της ευρωζώνης που αντιμετωπίζουν απώλεια αξιοπιστίας ή αδυναμία δανεισμού από τις αγορές με χαμηλά επιτόκια. Στις αρχές του τρέχοντος έτους πάντως (11 Ιανουαρίου 2013), η κυβέρνηση της Ιαπωνίας ανακοίνωσε μεγάλη δέσμη μέτρων ύψους 10,3 τρισ. γιεν για την τόνωση της οικονομίας, η οποία επιδιώκεται να αυξήσει το ΑΕΠ κατά 2% και να δημιουργήσει 600.000 νέες θέσεις εργασίας.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα στις ΗΠΑ εκτιμάται ότι υποχώρησε στο 8,5% του ΑΕΠ το 2012 από 10,2% το 2011, ενώ στην Ιαπωνία αυξήθηκε στο 9,9% από 9,3% το 2011. Στη ζώνη του ευρώ το δημοσιονομικό έλλειμμα υποχώρησε για τρίτο

έτος το 2012, φθάνοντας στο 3,3%, από 4,1% το 2011. Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αυξήθηκε περαιτέρω το 2012 στο 109,8% στις ΗΠΑ, στο 214,3% στην Ιαπωνία και στο 100,6% στη ζώνη του ευρώ. Η νομισματική πολιτική παρέμεινε εξαιρετικά χαλαρή στις προηγμένες οικονομίες διευκολύνοντας έτσι τη δημοσιονομική προσαρμογή με το μικρότερο δυνατό αναπτυξιακό κόστος.

Στην Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο οι κεντρικές τράπεζες επέκτειναν κατά το 2012 τα προγράμματα αγοράς ομολόγων κατά 36 τρισ. γιεν και κατά συνολικά 100 δισ. στερλίνες αντιστοίχως. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ το Σεπτέμβριο του 2012 ανακοίνωσε και τρίτο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης για να αντισταθμίσει εν μέρει την επίπτωση της προβλεπόμενης δημοσιονομικής περιστολής (του "δημοσιονομικού βαράθρου"), ενώ στις 30 Ιανουαρίου του τρέχοντος έτους επιβεβαίωσε ότι θα διατηρήσει το επιτόκιο-στόχο μεταξύ 0% και 0,25% για όσο διάστημα το ποσοστό ανεργίας εξακολουθεί να υπερβαίνει το 6,5% και εφόσον (α) οι μεσοπρόθεσμες προβλέψεις για τον πληθωρισμό δεν απέχουν από το μακροπρόθεσμο στόχο του 2% περισσότερο από μισή εκατοστιαία μονάδα και (β) οι μακροπρόθεσμες πληθωριστικές προσδοκίες παραμένουν σταθερές.

Στη ζώνη του ευρώ, η ΕΚΤ, μετά τις τέσσερις διαδοχικές μειώσεις του βασικού της επιτοκίου μέσα στο 2011, προέβη σε νέα μείωσή του κατά 25 μονάδες βάσης στις 11 Ιουλίου του 2012, καθορίζοντάς το στο 0,75%. Στα τέλη του 2011 αποφάσισε να διενεργήσει δύο πράξεις μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης, μία που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2011 και μία δεύτερη το Φεβρουάριο του 2012, οι οποίες ενίσχυσαν σημαντικά τη ρευστότητα και είχαν θετικό αντίκτυπο στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Επίσης, η ΕΚΤ προχώρησε σε αγορές κρατικών ομολόγων στη δευτερογενή αγορά, βελτίωσε τους όρους μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης και διεύρυνε τα κριτήρια καταλληλότητας όσον αφορά τους τίτλους που γίνονται αποδεκτοί για την άντληση ρευστότητας από το Ευρωσύστημα. Τέλος, η ανακοίνωση, στις αρχές Σεπτεμβρίου, των όρων και προϋποθέσεων της εφαρμογής ενός νέου προγράμματος αγοράς κρατικών ομολόγων διάρκειας μέχρι τριών ετών (των "Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών" - Outright Monetary Transactions) άσκησε ιδιαίτερα θετική επίδραση στο κλίμα στις αγορές.

Η σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ υποχώρησε το 2012, ενώ του δολαρίου, του κινεζικού γιουάν και της βρετανικής στερλίνας ενισχύθηκαν.

Ωστόσο, η σταδιακή ομαλοποίηση των συνθηκών και η υποχώρηση της αβεβαιότητας στη ζώνη του ευρώ, από το καλοκαίρι και μετά, οδήγησαν στην ανατίμηση του ευρώ έναντι των κυριότερων διεθνών νομισμάτων, ιδίως έναντι του ιαπωνικού γιεν(περί το 25% από τον Αύγουστο του 2012 έως τον Ιανουάριο του 2013). Το 2013 ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα σημειώσει μικρή επιτάχυνση στο 3,5%, υπό την προϋπόθεση της συνέχισης των συντονισμένων προσπαθειών για την επίλυση της ευρωπαϊκής κρίσης.

Το ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα υποχωρήσει λιγότερο από ότι το 2012 στη ζώνη του ευρώ (-0,2%), ενώ η άνοδος του θα επιβραδυνθεί ελαφρά στις ΗΠΑ (στο 2,0%) και περισσότερο στην Ιαπωνία (στο 1,2%). Στη ζώνη του ευρώ σημειώθηκε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας το 2012, κυρίως λόγω της μεγάλης αβεβαιότητας που είχε ως αφετηρία την κρίση χρέους και τους πρόσκαιρους φόβους, το δεύτερο τρίμηνο του 2012, για το μέλλον του ευρώ. Η αβεβαιότητα αυτή κορυφώθηκε όταν οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων της Ιταλίας και της Ισπανίας αλλά και άλλων κρατών της ζώνης του ευρώ άρχισαν να αυξάνονται πάλι. Οι φόβοι ότι το πιθανό βάρος της διάσωσης των κρατών αυτών πλέον θα ήταν δυσβάστακτο για τις υπόλοιπες χώρες και η ανυπομονησία των αγορών για άμεσες λύσεις έναντι της σχετικά βραδείας διαδικασίας λήψεως αποφάσεων από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα διαμόρφωσαν εξαιρετικά δυσμενές οικονομικό κλίμα.

Επιπλέον, παρά την ήδη εξαιρετικά χαλαρή νομισματική πολιτική, ανασχετικά στην ανάπτυξη επέδρασε η αναγκαία εφαρμογή προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής σχεδόν σε όλες τις οικονομίες της ζώνης του ευρώ προκειμένου να ισοσκελιστούν οι κρατικοί προϋπολογισμοί τους και να ελεγχθεί το δημόσιο χρέος που είχε αυξηθεί μετά από τις επεκτατικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης του 2008-2009. Τα ανωτέρω από κοινού συνέτειναν στη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου μεταξύ δημοσιονομικής θέσης, χρηματοπιστωτικού συστήματος και πραγματικής οικονομίας.

Ως συνέπεια, η υποχώρηση της δημόσιας δαπάνης δεν αντισταθμίστηκε από αύξηση της ιδιωτικής, αλλά η ιδιωτική δαπάνη υποχώρησε λόγω αναβολής των αποφάσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων για κατανάλωση και επενδύσεις. Το ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ (προκαταρκτικές εκτιμήσεις) υποχώρησε κατά 0,5% το 2012, έναντι αύξησης κατά 1,4% το 2011. Η υποχώρηση όλων των συνιστωσών της

εγχώριας ζήτηση αντισταθμίστηκε εν μέρει από τη βελτίωση των καθαρών εξαγωγών. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών βελτιώθηκε και το πλεόνασμά του διευρύνθηκε στο 1,4% του ΑΕΠ από 0,5% το 2011, εξέλιξη που ασφαλώς σχετίζεται και με τη βελτίωση της σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ από το 2010 και μετά. Οκτώ από τις 17 οικονομίες της ζώνης βρέθηκαν σε ύφεση το 2012, ενώ όλες οι υπόλοιπες σημείωσαν οικονομική επιβράδυνση, καθώς λόγω του υψηλού βαθμού ενοποίησης ήταν αναπόφευκτη η μετάδοση της κρίσης μέσω των διαύλων του χρηματοπιστωτικού τομέα και του διεθνούς εμπορίου. Ο πληθωρισμός, ο οποίος είχε αυξηθεί το 2011 λόγω της μεγάλης ανόδου των τιμών των βασικών εμπορευμάτων, υποχώρησε στο 2,4% το 2012. Το ποσοστό ανεργίας συνέχισε να αυξάνεται λόγω της ύφεσης και της αβεβαιότητας, ενώ σε ορισμένες χώρες όπως η Ισπανία, η Ελλάδα και η Πορτογαλία έφθασε το 2012 σε πολύ υψηλά επίπεδα (25%, 23,6%, 15,5% αντιστοίχως, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΟΟΣΑ). Η ανεργία αποτελεί πλέον το σοβαρότερο οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα στη ζώνη του ευρώ. Λόγω παράτασης της ύφεσης, για το 2013 προβλέπεται περαιτέρω αύξηση του ποσοστού ανεργίας σχεδόν στο 12%.

84. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Οι ρυθμοί ανάπτυξης των οικονομιών των περισσότερων χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης παρουσίασαν περαιτέρω επιβράδυνση, σύμφωνα και με τα νεότερα στοιχεία του γ' τριμήνου του 2012, και γενικότερα υπολογίζεται ότι υποχώρησαν σημαντικά το 2012 (μέσος όρος περιοχής πλην Τουρκίας: 0,1%) σε σχέση με το 2011 (μέσος όρος περιοχής πλην Τουρκίας: 2,2%).⁷ Ωστόσο, εκτιμάται ότι παρέμειναν θετικοί, με εξαίρεση εκείνους της Κροατίας και της Σερβίας και πιθανώς της ΠΓΜΔ και της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

Παρά τη βελτίωση του κλίματος στις χρηματοπιστωτικές αγορές, η εξασθένηση των βραχυπρόθεσμων προοπτικών ανάπτυξης των χωρών της περιοχής οφείλεται τόσο, στην πτώση της εξωτερικής ζήτησης, κυρίως λόγω της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας στις χώρες της ζώνης του ευρώ, όσο και σε δυσμενείς εξελίξεις στο εσωτερικό τους. Ειδικότερα, σε πολλές χώρες οι εξελίξεις αυτές

συνδέονται με τη διατήρηση της εγχώριας ζήτησης σε χαμηλό επίπεδο, λόγω κυρίως της περαιτέρω) επιβράδυνσης του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης, αλλά και με την αρνητική επίδραση των δυσμενών καιρικών συνθηκών στην πλευρά της προσφοράς. Η αναζωπύρωση των πληθωριστικών πιέσεων παρουσίασε σαφή τάση αντιστροφής μετά τους θερινούς μήνες, με αποτέλεσμα στις περισσότερες χώρες ο πληθωρισμός για ολόκληρο το 2012 να διαμορφωθεί σε χαμηλότερα επίπεδα από ότι το 2011. Εξαιρέση αποτελούν η Σερβία και η Τουρκία οι ρυθμοί πληθωρισμού των οποίων, παρά την αποκλιμάκωση των τελευταίων μηνών, εξακολουθούν να είναι οι υψηλότεροι στην περιοχή.

Το αρνητικό παραγωγικό κενό που χαρακτηρίζει τις περισσότερες χώρες καθώς και οι αυξήσεις στις τιμές τροφίμων και ενέργειας αποτελούν κοινούς παράγοντες που διαμόρφωσαν τις πληθωριστικές εξελίξεις στις χώρες της περιοχής το 2012. Η συναλλαγματική σταθερότητα που χαρακτήρισε τα περισσότερα νομίσματα των χωρών της περιοχής το 2012 επέτρεψε στη νομισματική πολιτική να παραμείνει σχετικά χαλαρή, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των επιτοκίων σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Η τάση αυτή προβλέπεται να συνεχιστεί και το 2013. Εξαιρέση αποτελεί η Σερβία, όπου η προσπάθεια αναχαίτισης της πίεσης που ασκήθηκε στο εγχώριο νόμισμα είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική άνοδο των επιτοκίων. Στις περισσότερες χώρες η προσπάθεια διόρθωσης των ανισορροπιών του εξωτερικού τομέα έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα, παρά την κάμψη της εξωτερικής ζήτησης. Αυτό αποτυπώνεται στη σχετική συρρίκνωση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών τους πρώτους εννέα μήνες του έτους.

Εξαιρέση αποτελεί η Σερβία, ενώ τα ελλείμματα της Αλβανίας, της Τουρκίας, του Μαυροβουνίου και της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης εξακολουθούν να βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η προσαρμογή προήλθε κατά το μεγαλύτερο μέρος της από την κάμψη της εγχώριας ζήτησης και λιγότερο από τη ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, γεγονός που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον θα αποδειχθεί διατηρήσιμη. Πρόοδος έχει σημειωθεί και στο μέτωπο της δημοσιονομικής προσαρμογής, με βάση στοιχεία εννεάμηνου, με αποτέλεσμα να εκτιμάται ότι μειώθηκαν τα σχετικά ελλείμματα στις περισσότερες χώρες το 2012, παρά την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας.

Εξαίρεση αποτελούν η Σερβία και σε μικρότερο βαθμό η ΠΓΔΜ, όπου καταγράφεται σημαντική διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η κατάσταση των τραπεζικών συστημάτων των χωρών της περιοχής παραμένει σχετικά υγιής. Ωστόσο, η κεφαλαιακή πίεση που δέχονται οι μητρικές τράπεζες της ευρωζώνης επηρεάζει και τις θυγατρικές τους στην περιοχή, καθώς αυξάνεται η τάση απόσυρσης μέρους των κεφαλαίων τους από αυτές. Η τάση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της ακολουθούμενης πολιτικής σταδιακής χρηματοδοτικής αυτονόμησης και "απογαλακτισμού" των τοπικών θυγατρικών τους.

Επιπρόσθετα, μετά την κρίση του 2008, σημειώνεται συνεχής επιδείνωση της ποιότητας του ενεργητικού των τραπεζών, η οποία τείνει να εξελιχθεί σε σημαντικό πρόβλημα. Ειδικότερα, ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (δάνεια σε καθυστέρηση ως ποσοστό του συνόλου των δανείων) ακολουθεί ανοδική πορεία, ιδίως στην Αλβανία και τη Σερβία, όπου τον Νοέμβριο του 2012 ανήλθε στο 23,1% και 19,9% αντίστοιχα. Εξαίρεση αποτελεί η Τουρκία (3,0%), λόγω της ισχυρής οικονομικής ανάκαμψης. Για το 2013, οι προοπτικές ανάπτυξης των χωρών της περιοχής εμφανίζονται πιο ευοίωνες. Ωστόσο, βασική προϋπόθεση για να επαληθευθούν αυτές οι προοπτικές αποτελεί η ανάκαμψη της εξωτερικής ζήτησης, πράγμα που με τη σειρά του προϋποθέτει πρωτίστως ότι οι χώρες της ζώνης του ευρώ θα αποφύγουν μια παρατεταμένη ύφεση.

Επίσης, η αναμενόμενη περαιτέρω αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και μείωση των επιτοκίων προβλέπεται να βοηθήσουν στην ανάκαμψη της εγχώριας δαπάνης. Θετική εξέλιξη αποτελεί και το γεγονός ότι στο ξεκίνημα του 2013 οι συνθήκες στις χρηματοπιστωτικές αγορές εμφανίζονται ευνοϊκότερες απ' ότι στην αρχή του 2012. Βεβαίως, όπως αναφέρθηκε, τα προβλήματα των ευρωπαϊκών τραπεζικών ομίλων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή προβλήματα που αντανακλούν την κρίση χρέους στην ευρωζώνη εξακολουθούν να τροφοδοτούν την αβεβαιότητα όσον αφορά τη βραχυπρόθεσμη προοπτική ανάπτυξης, εξαιτίας της σημαντικής διείσδυσής τους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των περισσότερων χωρών.

Η επίτευξη του στόχου της διατηρήσιμης ανάπτυξης από τις χώρες της περιοχής κατέστησε απαραίτητη την προσπάθεια διαμόρφωσης ενός κατάλληλου θεσμικού περιβάλλοντος, φιλικού και υποστηρικτικού προς την επιχειρηματικότητα.

Ενδεικτικό της προσπάθειας αυτής είναι το γεγονός ότι, με βάση τη διεθνή κατάταξη των χωρών ως προς τη διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας, σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας Doing Business, οι σχετικές επιδόσεις των χωρών της περιοχής επιβεβαιώνουν μια συνεχή πορεία βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην περιοχή. Και μολονότι ο ρυθμός εφαρμογής των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων διαφέρει από χώρα σε χώρα, οι περισσότερες παρουσιάζουν σταθερή ανοδική πορεία συγκλίνοντας προς το μέσο όρο της ευρωζώνης.

9. ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική οικονομία συνέχισε να βρίσκεται σε βαθιά ύφεση και το 2012. Σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις της ΕΛΣΤΑΤ, το 2012 το ΑΕΠ υποχώρησε με μέσο ρυθμό της τάξεως του 6,4%. Το 2012 οι παράγοντες που συνέβαλαν ιδιαίτερα στην ύφεση ήταν η μείωση της εγχώριας ζήτησης (της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης και των επενδύσεων), καθώς και η εξασθένηση της ανάκαμψης της διεθνούς οικονομίας και ειδικότερα η ύφεση στη ζώνη του ευρώ, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα να περιοριστεί το διεθνές εμπόριο και επομένως και η θετική συμβολή της αύξησης των εξαγωγών.

Σωρευτικά την πενταετία 2008-2012 το ΑΕΠ έχει μειωθεί κατά 20,1% και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές) το γ' τρίμηνο του 2012 βρισκόταν στο επίπεδο του αντίστοιχου τριμήνου του 2000. Στη διάρκεια του 2012 εμφανίστηκαν σημάδια αναδιάρθρωσης της οικονομίας τόσο από την πλευρά της ζήτησης όσο και από την πλευρά της προσφοράς, ενώ από το Νοέμβριο καταγράφεται και αισθητή, αν και όχι συνεχής, βελτίωση του δείκτη οικονομικού κλίματος. Η ελληνική οικονομία βρίσκεται τώρα σε "εύθραυστο" σημείο καμπής και η σημαντική πρόκληση για τα επόμενα έτη είναι να ενεργοποιηθούν πηγές ανάπτυξης, διότι μεταξύ άλλων σε αντίθετη περίπτωση τα φορολογικά έσοδα δεν θα επαρκούν για να καλύψουν τις δημόσιες δαπάνες.

	2011	2011				2012			
		2011	Β'	Γ'	Δ'	α'	β'	γ'	Ιαν-
		τριμ.	τριμ.	τριμ.	τριμ.	τριμ.	τριμ.	τριμ.	Σεπτ.
Ιδιωτική κατανάλωση	-7,7	-7,3	-3,5	-7,3	-9,5	-8,6	-8,4	-8,9	
Δημόσια κατανάλωση	-5,2	-9,0	-3,3	-0,5	0,5	-1,4	-10,7	-4,0	
Ακαθάριστες επενδύσεις Πάγιου κεφαλαίου	- 19,6	-18,4	-15,3	-23,0	-22,4	-19,8	-19,5	-20,6	
Κατοικίες	- 18,0	-16,4	-18,0	-23,3	-31,2	-31,1	-33,9	-32,0	
Λοιπές κατασκευές	- 25,1	-26,5	-25,3	-22,7	-7,1	-0,2	3,1	-0,9	
Εξοπλισμός	- 18,1	-14,8	-6,8	-23,3	-23,4	-24,4	-24,0	-23,9	
Λοιπές	- 16,9	-18,5	-13,9	-20,4	-4,3	-4,2	-1,0	-3,0	
Εγχώρια τελική	-9,3	-9,5	-5,3	-9,0	-9,9	-9,2	-10,3	-9,8	

ζήτηση								
Αποθέματα και Στατιστικές διαφορές	0,4	-0,2	-1,0	3,4	-2,8	0,0	-2,6	-1,8
Εγχώρια ζήτηση	-8.7	-8,9	-5.9	-9.7	-11,7	-9.1	-11.8	-10,9
Εξαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	0,3	0,9	4,4	-5,1	4,1	-3,1	-4,5	1.9
Εξαγωγές αγαθών	4,0	8,0	9,9	-9,1	6,9	-1.0	-0,5	1.3
Εξαγωγές Υπηρεσιών	-3,0	-5,4	1.0	-1,0	0,3	-5,6	-7,1	-5,0
Εισαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	-7,3	-5,2	-2,9	-12,0	-17,5	-13,7	-20,9	-17,4
Εισαγωγές αγαθών	-6,4	-3,9	-0.1	-10,9	-19.3	-15,9	-22,4	-19,2
Εισαγωγές Υπηρεσιών	-10,9	-10.2	-12,4	-15,7	-10,1	-4.5	-14,9	-9,8
ΛΕΠ σε αγοραίες τιμές	-7,1	-7.9	-4.0	-7,9	-6.7	-6,3	-6.9	-6.6
Ιδιωτική	-	-5,22	-2,43	-4,92	-7,48	-6,22	-5,84	-6,51

κατανάλωση	5.64							
Δημόσια κατανάλωση	- 0,95	-1,66	-0,58	-0,10	0,10	-0,25	-1,99	-0,06
Ακαθάριστες επενδύσεις Πάγιου κεφαλαίου	- 3,61	-3,46	-2,43	-4,24	-3,91	-3,30	-2,73	-3,31
Κατοικίες	- 1,00	-0,87	-0,91	-1,36	-1,79	-1,51	-1,46	-1,59
Λοιπές κατασκευές	- 1,05	-1,25	-0,95	-1,14	-0,19	-0,01	0,09	-0,03
Εξοπλισμός	- 1,36	-1,14	-0,39	-1,50	-1,89	-1,74	-1,34	-1,66
Λοιπές	- 0,20	-0,20	-0,18	-0,24	-0,04	-0,04	-0,01	-0,03
Εγχώρια τελική ζήτηση	- 10,2 1	• 10,33	-5,43	-9,48	-11,34	-9,84	-10,41	-10,53
Αποθέματα και Στατιστικές διαφορές	0,70	0,69	-0,59	-1,13	-2,02	0,13	-1,43	-1,11
Εγχώρια ζήτηση	- 9,52	-9,64	-6,02	-10,61	-13,35	-9,71	-11,84	-11,63

Εξαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	0,05	0,19	1,20	-1,12	0,79	-0,74	-1,34	-0,43
Εξαγωγές αγαθών	0,40	0,82	1,11	-1,09	0,70	-0,12	-0,07	0,17
Εξαγωγές υπηρεσιών	-0,36	-0,63	0,16	-0,10	0,03	-0,66	-1,21	-0,61
Εισαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	-2,32	-1,56	-0,85	-3,82	-5,83	-4,19	-6,27	-5,43
Εισαγωγές αγαθών	-1,58	-0,89	-0,03	-2,68	-5,08	-3,84	-5,33	-4,75
Εισαγωγές υπηρεσιών	-0,75	-0,68	-0,84	•1,15	-0,71	-0,30	-0,92	-0,64
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών	2,37	1,75	2,05	2,69	6,62	3,45	4,94	5,00
ΑΕΠσε αγοραίες τιμές	-7.1	-7.9	-4,0	-7,9	-6,7	-6,3	-6,9	-6.6

•Πίνακας 4.2i Ακαθάριστη δαπάνη της οικονομίας και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (2011 και β' τριμ. 2011- γ' τρίμηνο 2012)

10.ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

10.1.ΖΗΤΗΣΗ

Το ΑΕΠ υποχώρησε με ετήσιο ρυθμό 6,7% το γ' τρίμηνο του 2012 και 6,0% το δ' τρίμηνο (σύμφωνα με προκαταρκτικές εκτιμήσεις της ΕΛΣΤΑΤ). Έτσι, η μέση ετήσια μείωση του ΑΕΠ διαμορφώνεται σε 6,4% για ολόκληρο το 2012. Στη μείωση του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 6,6% τους πρώτους εννέα μήνες του 2012 (για τους οποίους υπάρχουν αναλυτικά στοιχεία) συνέβαλαν ιδιαίτερα, κατά 6,5 εκατ. μονάδες, η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης (-8,9%) και κατά 3,3 εκατ. μονάδες η υποχώρηση (-20,6%) των επενδύσεων. Αντίθετα, η εξέλιξη των καθαρών εξαγωγών συνέβαλε θετικά (κατά 5,0 εκατ. μονάδες) στη μεταβολή του ΑΕΠ. Σε σύγκριση με ολόκληρο το 2011, η αρνητική συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης είναι μεγαλύτερη το 2012, ενώ η αρνητική συμβολή της δημόσιας κατανάλωσης είναι μικρότερη.

Η υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης αποδίδεται στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, λόγω της μείωσης των αμοιβών, της σημαντικής μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων και της αυξημένης φορολογικής επιβάρυνσης, καθώς και στον περιορισμό της καταναλωτικής πίστης και στη διάχυτη αβεβαιότητα. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους τριμηνιαίους μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς των θεσμικών τομέων που δημοσιεύει η ΕΛΣΤΑΤ, κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012, το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα του τομέα των νοικοκυριών και των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ) μειώθηκε κατά 9,6% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2011, κυρίως λόγω της μείωσης κατά 12,2% των αποδοχών των εργαζομένων, κατά 6,5% των κοινωνικών παροχών που εισπράττουν τα νοικοκυριά και κατά 1,5% του εισοδήματος από περιουσία, καθώς και λόγω της αύξησης κατά 18,5% των φόρων στο εισόδημα και την περιουσία που πληρώνουν τα νοικοκυριά.

Εξάλλου, αν ληφθεί υπόψη και η μείωση κατά 11,1% των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε είδος, το "διορθωμένο ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα" των νοικοκυριών μειώθηκε κατά 9,8%. Βάσει των εθνολογιστικών στοιχείων, το εννεάμηνο του 2012 οι συνολικές αμοιβές των μισθωτών (σε τρέχουσες τιμές)

μειώθηκαν σε ετήσια βάση κατά 12,8% (α' τρίμ.: -12,8%, β' τρίμ.: -12,2%, γ' τρίμ.: -13,6%), αντανakλώντας τη μείωση των αμοιβών ανά μισθωτό κατά 3,5% (α' τρίμ.: -3,9%, β' τρίμ.: -2,8%, γ' τρίμ.: -3,8%) και —ακόμη περισσότερο— την υποχώρηση του αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών κατά 9,7% (α' τρίμ.: -9,2%, β' τρίμ.: -9,6%, γ' τρίμ.: -10,2%). Η μείωση των μέσων αμοιβών ανά μισθωτό στην οικονομία συνολικά θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη αν η διάρθρωση της απασχόλησης δεν είχε μεταβληθεί εις βάρος της ανειδίκευτης εργασίας. Το εννεάμηνο του 2012 το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα της οικονομίας μειώθηκε κατά 3,3% (α' τρίμ.: -2,7%, β' τρίμ.: -3,6%, γ' τρίμ.: -3,5%).

Η μικρή μόνο υποχώρηση του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος έρχεται σε αντίθεση με τα στοιχεία των ισολογισμών των επιχειρήσεων, τα οποία δείχνουν σημαντικές ζημίες, αυξανόμενες μάλιστα τα τελευταία χρόνια.³ Πιθανή εξήγηση για τη διαφορά αυτή είναι ότι το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (που περιλαμβάνει όχι μόνο τα κέρδη των επιχειρήσεων, αλλά και το εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων και των αγροτών) περιλαμβάνει επίσης τις αποσβέσεις του κεφαλαίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα και πάλι με τους τριμηνιαίους μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς των θεσμικών τομέων, ενώ κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012 το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα των μη χρηματοοικονομικών εταιριών μειώθηκε μόνο κατά 2,0% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2011, το καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα, το οποίο προκύπτει μετά την αφαίρεση της ανάλωσης κεφαλαίου (δηλαδή των αποσβέσεων), μειώθηκε κατά 14,3%, δεδομένου ότι οι αποσβέσεις αυξήθηκαν κατά 10,6%.

	2009	2010	2011	2012	2013 (Διαθέσιμη περίοδος 1)
Όγκος λιανικού εμπορίου (γενικός δείκτης)	-11,4	-6,2	-10,2	-2,6(1 αν- Νοεμ.)	
Όγκος λιανικού εμπορίου (εκτός	-9,3	-6,9	-8,7	-12,1	

καυσίμων και λιπαντικών)					
είδη διατροφής-ποτά-καπνός	-6,1	-5,5	-6,0	-9,3	
Ένδυση-υπόδηση	1,4	-11,4	-18,8	-21,2	
Έπιπλα-ηλεκτρικά είδη-οικιακός εξοπλισμός	-15,3	-12,7	-15,7	-17,7	
Βιβλία-χαρτικά-λοιπά είδη	-24,0	-4,3	-5,2	-12,5	
Έσοδα από ΦΠΑ (σταθερές τιμές)	-10,2	0,1	-5,9	-12,8	
Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών και λιανικό εμπόριο	-21,4	-26,4	-0,5	-3,1	11,9(1αν.)
Νέες κυκλοφορίες Ι.Χ. επιβατικών αυτοκινήτων	-17,4	-37,2	-29,8	-41,7	-25,5(»)
Φορολογικά έσοδα από τέλη κινητής τηλεφωνίας;	13,2	37,1	-16,8	-8,4	
Τραπεζική χρηματοδότηση της κατανάλωσης	1,8(Δεκ.)	-4,2(Δεκ.)	-6,4(Δεκ.)	-5,1(Δεκ.)	

Πίνακας 4,2,1, Δείκτες καταναλωτικής ζήτησης (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
--	------	------	------	------	------

					(Διαθέσιμη περίοδος)
Παραγωγή κεφαλαιακών αγαθών	-22,5	-22.1	-9.7	-14,8	
Βαθμός χρησιμοποίησης εργοστασιακού δυναμικού στη Βιομηχανία παραγωγής κεφαλαιακών αγαθών	73,4	66,1	62,7	58,2	63,2(1αν)
Τραπεζική χρηματοδότηση των εγχώριων επιχειρήσεων	5,1(Δεκ)	1,1 (Δεκ)	- 2,0(Δεκ)	-4,3(Δεκ)	
Εκταμιεύσεις Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)	-2,8	-11,3	-17.1	-10,5	35,5(1αν)
Δείκτης παραγωγής στις κατασκευές (σταθερές τιμές)	-17,5	-29.2	-28.1	-26,3(1αν-Σεπτ)	
Όγκος νέων οικοδομών και προσθηκών βάσει αδειών	-26,5	-23.3	-37.7	-30,5(1αν-Σεπτ)	
Παραγωγή τσιμέντου	-21,4	-14.3	-37,8	-12,8	
Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις κατασκευές	-3 1,4	-27,4	-27,8	26,1	5,9(1αν)
Τραπεζική χρηματοδότηση του οικισμού	3,7(Δεκ)	-0,3(Δεκ)	- 2.9(Δεκ)	-3,3(Δεκ)	

Πίνακας 4,2,1, Δείκτες επενδυτικής ζήτησης (2009-2013)

Η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης το εννεάμηνο του 2012 αντανακλάται μεταξύ άλλων στην πτώση του όγκου λιανικών πωλήσεων (ο οποίος υποχώρησε κατά 12,6% στο ενδεκάμηνο του 2012 έναντι του αντίστοιχου διαστήματος του 2011) και στη μείωση του αριθμού των νέων επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης που τέθηκαν σε κυκλοφορία (συνολικά κατά 41,7% το 2012). Σύμφωνα με τα εθνικό λογιστικά στοιχεία, η μείωση των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου που καταγράφηκε το 2011 (-19,6%) συνεχίστηκε περίπου με τον ίδιο ρυθμό (-20,6%) το εννεάμηνο του 2012 (α' τρίμ.: -22,4%, β' τρίμ.: -19,8%, γ' τρίμ.: -19,5%). Η εξέλιξη αυτή αντανακλά κυρίως τη συνεχιζόμενη μεγάλη μείωση των επενδύσεων σε εξοπλισμό μεταφορών (-34,2%, με συμβολή κατά 6,9 εκατ. μονάδες στη συνολική μείωση των επενδύσεων) και σε κατοικίες (-32,0%, με συμβολή κατά 10,0 εκατ. μονάδες στη συνολική μείωση των επενδύσεων). Αρνητικά επηρέασε τις επενδύσεις και η περαιτέρω συρρίκνωση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) το 2012 (6,1 δισ. ευρώ, έναντι 6,5 δισεκ. ευρώ το 2011).

Το εννεάμηνο του 2012, λόγω των μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης που περιγράφονται αναλυτικά, η δημόσια κατανάλωση υποχώρησε κατά 4,0% έναντι του αντίστοιχου διαστήματος του 2011 (α' τρίμ.: +0,5%, β' τρίμ.: -1,4%, γ' τρίμ.: -10,7%). Η υποχώρηση της κατανάλωσης και των επενδύσεων είχε αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες το εννεάμηνο του 2012 ήταν κατά 17,4% χαμηλότερες από ότι την αντίστοιχη περίοδο του 2011 (α' τρίμ.: -17,5%, β' τρίμ.: -13,7%, γ' τρίμ.: -20,9%). Η μείωση αυτή προήλθε τόσο από την υποχώρηση των εισαγωγών αγαθών κατά 19,2% (συμβολή κατά 15,2 εκατ. μονάδες στη συνολική μείωση των εισαγωγών) όσο και από τη μείωση κατά 9,8% των εισαγωγών υπηρεσιών (συμβολή κατά 2,1 εκατ. μονάδες στη συνολική μείωση των εισαγωγών). Οι εξαγωγές αγαθών, μετά από άνοδο κατά 4,0% το 2011 και 6,9% το α' τρίμηνο του 2012, υποχώρησαν το β' και το γ' τρίμηνο (με ετήσιο ρυθμό 1,0% και 0,5% αντίστοιχα). Συνολικά στο εννεάμηνο του 2012 οι εξαγωγές αγαθών (σε σταθερές τιμές) ήταν μόνο κατά 1,3% υψηλότερες από ότι στο αντίστοιχο διάστημα του 2011.

Οι εξαγωγές υπηρεσιών, που είχαν αρχίσει να υποχωρούν από το α' τρίμηνο του 2011, συνέχισαν να μειώνονται και το εννεάμηνο του 2012 ήταν κατά μέσο όρο 5,0% χαμηλότερες από ότι την αντίστοιχη περίοδο του 2011 (α' τρίμ.: +0,3%, β' τρίμ.:

-5,6%, γ' τρίμ.: -7,1%). Η υποχώρηση αυτή αντανακλά τη μείωση των εσόδων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες μεταφορών.

Συνολικά οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκαν κατά 1,9% το εννεάμηνο του 2012 (αρνητική συμβολή κατά 0,4 εκατ. μονάδες στη συνολική μεταβολή του ΑΕΠ). Ωστόσο, λόγω της μεγάλης μείωσης των εισαγωγών, η συμβολή του εξωτερικού τομέα στη μεταβολή του ΑΕΠ το εννεάμηνο του 2012 ήταν 5,0 εκατ. μονάδες, δηλαδή μεγαλύτερη από ότι σε όλα τα προηγούμενα έτη. Είναι χαρακτηριστικό ότι το γ' τρίμηνο του 2012 οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών για πρώτη φορά υπερέβησαν τις αντίστοιχες εισαγωγές, τόσο σε σταθερές όσο και σε τρέχουσες τιμές δηλαδή το εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ήταν πλεονασματικό.

10.2.ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Στο εννεάμηνο του 2012 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της εγχώριας οικονομίας υποχώρησε κατά 6,3%. Αναλυτικότερα, η προστιθέμενη αξία του τριτογενούς τομέα μειώθηκε κατά 6,8%, της βιομηχανίας κατά 3,2%, των κατασκευών κατά 15,1% και του πρωτογενούς τομέα κατά 3,2%. Ειδικότερα, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της βιομηχανίας το εννεάμηνο του 2012 υποχώρησε με ετήσιο ρυθμό 3,2% (α' τρίμηνο:-6,9 %, β' τρίμηνο: -2,0%, γ' τρίμηνο: -0,8%), έναντι σχεδόν διπλάσιας μείωσης (- 6,2%) το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2011 (και - 7,4% για ολόκληρο το 2011).

Το τελευταίο τρίμηνο του έτους η βιομηχανική παραγωγή παρέμεινε περίπου αμετάβλητη σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2011 και κατά συνέπεια η υποχώρηση της προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας για το σύνολο του έτους δεν αναμένεται να υπερβεί το 3,2%. Υπάρχουν επομένως ενδείξεις σταθεροποίησης του τομέα, οι οποίες όμως σε μεγάλο βαθμό αποδίδονται στις επιδόσεις του κλάδου διύλισης πετρελαίου (+24,3% στο δωδεκάμηνο Ιαν.-Δεκ. 2012 με θετική συμβολή περίπου 3 εκατ. μονάδες στην ετήσια μεταβολή του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής). Αντίθετα, η παραγωγή βασικών μετάλλων, η οποία είχε συμβάλει θετικά το 2011, παρουσίασε υποχώρηση κατά 6,1% το 2012. Στους περισσότερους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης η παραγωγή επίσης υποχώρησε, εξέλιξη που αντανακλάται και στο ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο του δείκτη PMI - κατά μέσο όρο

41,2 το 2012 έναντι 43,6 το 2011. Η δραστηριότητα στη βιομηχανία φαίνεται να περιορίζεται τόσο από ανεπαρκή ζήτηση αν και σε μικρότερο βαθμό από ότι το 2011 όσο και από ανεπάρκεια κεφαλαίων κίνησης σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι το 2011. Για το 2013 οι προσδοκίες των βιομηχανικών επιχειρήσεων, όπως καταγράφονται από τις έρευνες συγκυρίας του IOBE/Ευρ. Επιτροπής, δείχνουν ότι αναμένεται σταθεροποίηση της δραστηριότητας στη βιομηχανία.

Το πρώτο οκτάμηνο του 2012 ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στη βιομηχανία κινήθηκε κατά μέσο όρο σε επίπεδο χαμηλότερο (στις 75,1 μονάδες) από το αντίστοιχο του 2011 (στις 78,6 μονάδες). Από το Σεπτέμβριο όμως και μετά σημείωσε αισθητή βελτίωση, με αποτέλεσμα το Δεκέμβριο να διαμορφωθεί στις 83,6 μονάδες (το 2012 διαμορφώθηκε στις 77,2 μονάδες κατά μέσο όρο, έναντι 76,9 μονάδων το 2011), ενώ στο ίδιο περίπου επίπεδο παρέμεινε και τον Ιανουάριο του 2013 (83,7). Ειδικότερα, όσον αφορά τις προβλέψεις των επιχειρήσεων για τον όγκο των εξαγωγών τους, σημειώνεται ότι, παρά τις διακυμάνσεις, αυτές παρέμειναν σταθερά θετικές σε όλη τη διάρκεια του έτους (βελτιωμένες κατά 12 μονάδες κατά μέσο όρο).

Το ποσοστό χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού, το οποίο την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012 είχε διαμορφωθεί κατά μέσο όρο σε χαμηλότερο επίπεδο (64%) από αυτό της αντίστοιχης περιόδου του 2011 (68%), παρουσίασε βελτίωση το δ' τρίμηνο του 2012 (διαμορφώθηκε στο 65,5%), πλησιάζοντας την επίδοση του δ' τριμήνου του 2011 (66%). Επίσης, στα επίπεδα του προηγούμενου έτους παρέμειναν το 2012 και οι μήνες εξασφαλισμένης παραγωγής (δηλ. στους 4,0 μήνες κατά μέσο όρο).

Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του κατασκευαστικού κλάδου υποχώρησε περαιτέρω το 2012 (κατά 15,1% το εννεάμηνο), έκτο κατά σειρά έτος, και το επίπεδο της διαμορφώθηκε περίπου στο 1/4 του αντίστοιχου μεγέθους του 2006, έτος κατά το οποίο είχε μεγιστοποιηθεί η προστιθέμενη αξία του κλάδου. Ενδεικτικό της υποχώρησης της δραστηριότητας στον κλάδο και των δυσμενών προοπτικών του είναι η συνεχιζόμενη πολύ μεγάλη μείωση του όγκου της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας για την οποία έχουν εκδοθεί άδειες - με ετήσιο ρυθμό 30,5% το ενδεκάμηνο του 2012. Το τελευταίο τρίμηνο του 2012 η δραστηριότητα του κλάδου

συνέχισε να υποχωρεί, όπως καταγράφουν οι δείκτες συγκυρίας IOBE/Ευρ. Επιτροπής για τον όγκο εργασιών.

Η εξέλιξη του τελευταίου τριμήνου προήλθε κυρίως από την περιορισμένη δραστηριότητα στα δημόσια έργα. Σύμφωνα με στοιχεία που συλλέγονται από τις έρευνες IOBE/Ευρ. Επιτροπής, οι επιχειρήσεις του κλάδου αντιμετωπίζουν, σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι σε άλλους κλάδους, περιορισμούς πρόσβασης στη χρηματοδότηση, ενώ η κατασκευή κατοικιών αντιμετωπίζει και το πρόσκομμα της ανεπαρκούς ζήτησης. Στο τέλος του 2012 οι επιχειρηματικές προσδοκίες για τις κατασκευές κατοικιών ήταν καλύτερες από ότι στο τέλος του 2011, ενώ ήταν χειρότερες για τις δημόσιες κατασκευές.

Μολονότι η δραστηριότητα στα δημόσια έργα ενδεχομένως θα είναι αναιμική το α' τρίμηνο του 2013, αναμένεται ενδεχομένως από το β' τρίμηνο του 2013, η επανεκκίνηση, έστω και με μειωμένο αντικείμενο κατασκευών, της κατασκευής των τεσσάρων μεγάλων αυτοκινητοδρόμων. Μετά και την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της κυβέρνησης με τις κατασκευάστριες εταιρίες το Δεκέμβριο του 2012, απομένει η διαπραγμάτευση με τις 43 τράπεζες που εμπλέκονται στη χρηματοδότηση και στη συνέχεια με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τελικά η έγκριση των νέων συμβάσεων από τη Βουλή. Ταυτόχρονα, προχωρούν διαγωνιστικές διαδικασίες για άλλα έργα, όπως είναι η ανάληψη της κατασκευής συγχρηματοδοτούμενων έργων με διάφορα αντικείμενα (π.χ. εγκαταστάσεις διαχείρισης απορριμμάτων), ο εκσυγχρονισμός αεροδρομίων, η επέκταση του Μετρό σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη κ.λπ.

Η υποχώρηση της προστιθέμενης αξίας του τομέα των υπηρεσιών με ετήσιο ρυθμό 6,8% στο εννεάμηνο του 2012 συνέβαλε κατά 5,4 εκατ. μονάδες στη μεταβολή της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας το ίδιο διάστημα. Σημαντική υποχώρηση σημειώθηκε στους κλάδους εμπορίου, ξενοδοχείων-εστιατορίων και μεταφορών-επικοινωνιών (-13,6%), στην ενημέρωση και επικοινωνία (-6,5%), στις χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες (-8,4%) και στον κλάδο τέχνες διασκέδαση-ψυχαγωγία (-12,8%). Τα εθνικολογιστικά στοιχεία δεν επιτρέπουν λεπτομερέστερη καταγραφή, αλλά από τα στοιχεία για τον κύκλο εργασιών σε τρέχουσες τιμές φαίνεται ότι εξαίρεση στην καθοδική πορεία του τομέα των υπηρεσιών αποτέλεσαν οι νομικές-λογιστικές δραστηριότητες και υπηρεσίες παροχής

συμβουλών διαχείρισης, που εμφάνισαν αύξηση κατά 3,0% το εννεάμηνο του 2012. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με τη σημαντική μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και τη σχετικά περιορισμένη υποχώρηση της δραστηριότητας στη βιομηχανία, ενδεχομένως διαφοροποιεί τις υπηρεσίες ανάλογα με τον τελικό πελάτη: οι υπηρεσίες από επιχειρήσεις προς επιχειρήσεις (business-to business) παρουσιάζουν καλύτερες επιδόσεις από εκείνες που απευθύνονται σε τελικούς καταναλωτές.

Οι εκτιμήσεις των ίδιων των επιχειρήσεων στον τριτογενή τομέα για το 2013, όπως αντανακλώνται στις προβλέψεις τους τον Ιανουάριο του 2013 για τη ζήτηση κατά το τρίμηνο που θα ακολουθήσει, δείχνουν ότι σταδιακά το κλίμα βελτιώνεται. Αυξημένη αισιοδοξία φαίνεται να υπάρχει για τις εξαγωγές υπηρεσιών ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) προβλέπει αύξηση των αφίξεων κατά 6% και των εσόδων κατά 10% μέσα στο 2013. Ο τουρισμός αναμένεται να επωφεληθεί επίσης από την απλοποίηση των διαδικασιών έναρξης λειτουργίας τουριστικών γραφείων και από την αναγνώριση νέων τουριστικών προϊόντων (π.χ. ενοικίαση επαύλεων, χρήση των Ολυμπιακών συγκροτημάτων), τον εξορθολογισμό της προβολής του τουριστικού προϊόντος, την τακτοποίηση των τουριστικών λιμένων που λειτουργούν χωρίς άδεια, όλες ρυθμίσεις που προβλέπονται στο σχέδιο νόμου το οποίο δημοσιεύθηκε για διαβούλευση στα μέσα Ιανουαρίου του 2013.

Τέλος, η πρωτογενής παραγωγή μειώθηκε κατά 3,2% το εννεάμηνο του 2012, δηλ. με ηπιότερο ρυθμό από ότι στο αντίστοιχο διάστημα του 2011 (-6,5%) και με ρυθμό παρόμοιο με εκείνον της μείωσης της απασχόλησης στον τομέα (-3,8% σύμφωνα με στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού). Εξάλλου, σύμφωνα με πρώτες εκτιμήσεις της Eurostat που δημοσιεύθηκαν το Δεκέμβριο του 2012, το πραγματικό (αποπληθωρισμένο) αγροτικό εισόδημα ανά απασχολούμενο πλήρους απασχόλησης μειώθηκε στην Ελλάδα κατά 2,0% το 2012. Το 2013 αναμένεται συνέχιση της ύφεσης, αν και με ρυθμό χαμηλότερο από ότι το 2012.

Η μείωση του προϊόντος θα προέλθει κυρίως από την περαιτέρω υποχώρηση της κατανάλωσης και η έκταση της ύφεσης θα εξαρτηθεί από το βαθμό στον οποίο θα αρθεί η ήδη μειούμενη αβεβαιότητα, από την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας, καθώς και από την πρόοδο των αποκρατικοποιήσεων, η οποία μπορεί να ενθαρρύνει και τις ξένες άμεσες επενδύσεις. Ειδικότερα, στην ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας θα συμβάλουν η επιστροφή των καταθέσεων, η

βελτίωση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων λόγω της συνδρομής της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και του ευνοϊκού περιβάλλοντος που θα δημιουργήσει η ολοκλήρωση της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, καθώς και η περαιτέρω βελτίωση της απορρόφησης και αξιοποίησης των κοινοτικών πόρων.

Ήδη εκδηλώνονται ενθαρρυντικές ενδείξεις όσον αφορά την υποχώρηση της αβεβαιότητας, όπως φαίνεται από τις προσδοκίες καταναλωτών και επιχειρήσεων, στις οποίες ήδη έγινε αναφορά, και τις απαντήσεις σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου,¹² καθώς και από τον ευρέως χρησιμοποιούμενο δείκτη αβεβαιότητας (τυπική απόκλιση των ημερήσιων αποδόσεων του γενικού δείκτη του Χρηματιστηρίου Αθηνών).

Εκείνο το οποίο προέχει στην παρούσα φάση είναι η ανάκαμψη της επενδυτικής δραστηριότητας και η απρόσκοπτη συνέχιση της προσπάθειας αναδιάρθρωσης της οικονομίας με παρεμβάσεις που προωθούν την παραγωγικότητα και ενισχύουν την εξωστρέφεια της εγχώριας οικονομίας, καθώς οι επενδύσεις σε σχέση με το ΑΕΠ έχουν μειωθεί σε εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο: περίπου 13% το εννεάμηνο του 2012 έναντι 22,6% την οκταετία 2000-2007, ενώ οι αποσβέσεις φαίνεται ότι το 2011-2012 υπερβαίνουν τις ακαθάριστες επενδύσεις. Σημάδια αναδιάρθρωσης της οικονομίας έχουν ωστόσο αρχίσει να διαφαίνονται. Έχει σημειωθεί οριακή άνοδος του ποσοστού των εμπορεύσιμων αγαθών στη συνολική παραγωγή, το μερίδιο των απασχολουμένων σε μεγάλες επιχειρήσεις έχει αυξηθεί και η παραγωγικότητα της εργασίας έχει αρχίσει να αυξάνεται, αν και η άνοδος έχει προέλθει από τη δραστική μείωση του αριθμού των απασχολουμένων.

11.ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Η συνεχής αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης της ακίνητης περιουσίας τα τελευταία έτη, το υψηλό κόστος συναλλαγών με τις υποχρεωτικές επιβαρύνσεις κατά τη μεταβίβαση των ακινήτων, αλλά και η συνεχιζόμενη αστάθεια του φορολογικού πλαισίου, αποτελούν πιθανότατα τα σημαντικότερα εμπόδια στην ανάκαμψη της ελληνικής κτηματαγοράς. Στην εντεινόμενη ύφεση της αγοράς ακινήτων και τη δυσκολία ανάκαμψης της έχουν βεβαίως συμβάλει, εκτός των άλλων, το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον, η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και

η ανησυχία τους για τις προοπτικές των εισοδημάτων και της απασχόλησης, καθώς και το γεγονός ότι έγιναν αυστηρότεροι οι όροι της τραπεζικής χρηματοδότησης. Από την αρχή της τρέχουσας κρίσης καταγράφεται επιδείνωση τόσο στον τομέα των εμπορικών αξιών όσο και στα επίπεδα ζήτησης και συναλλαγών.

Έτσι, τα τελευταία έτη η ελληνική κτηματαγορά χαρακτηρίζεται από υπερβάλλουσα προσφορά και σημαντικό απόθεμα ακινήτων προς πώληση, πολύ χαμηλή ζήτηση και εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό συναλλαγών. Οι σημαντικές διακυμάνσεις των προσδοκιών των επαγγελματιών για την αγορά ακινήτων φαίνεται ότι σχετίζονται άμεσα με τις τρέχουσες εξελίξεις στην οικονομία, την ύπαρξη σημαντικών πολιτικών γεγονότων και την ανακοίνωση ή υλοποίηση μέτρων πολιτικής που σχετίζονται με την αγορά ακινήτων.

Επισημαίνεται πάντως ότι από την ανάλυση των πιο πρόσφατων στοιχείων της έρευνας των κτηματομεσιτικών γραφείων και συμβούλων ακίνητης περιουσίας που διενεργήθηκε στο τέλος του γ' τριμήνου του 2012 διαφαίνεται οριακή τάση σταθεροποίησης των συνθηκών της αγοράς τόσο των οικιστικών όσο και των επαγγελματικών ακινήτων. Αντίστοιχη τάση σταθεροποίησης διαφαίνεται και στις απαντήσεις που αφορούν τις προσδοκίες των ερωτηθέντων για τη διαμόρφωση της αγοράς ακινήτων κατά το επόμενο τρίμηνο. Η αποκλιμάκωση των τιμών στην αγορά των κατοικιών συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό το 2012, καθώς τα πρώτα έτη της τρέχουσας κρίσης είχε καταγραφεί σχετική ανθεκτικότητα στο ρυθμό μείωσης των τιμών των κατοικιών.

Ειδικότερα, με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώνονται από τα πιστωτικά ιδρύματα, οι τιμές των διαμερισμάτων υποχώρησαν κατά 11,7% το 2012 (10,2%, 10,8%, 12,6% και 13,2% το α', β', γ' και δ' τρίμηνο του 2012 αντίστοιχα), έναντι 5,5% το 2011, 4,7% το 2010 και 3,7% το 2009. Από την αρχή της τρέχουσας κρίσης (γ' τρίμηνο του 2008) έως το δ' τρίμηνο του 2012 η συνολική υποχώρηση των τιμών των διαμερισμάτων έφθασε σε ονομαστικούς όρους το 27,9%. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων κατά παλαιότητα και γεωγραφική περιοχή, η μείωση αυτή ήταν μεγαλύτερη για τα "παλαιά" διαμερίσματα (ηλικίας άνω των 5 ετών: -30,1%) από ότι για τα "νέα" (ηλικίας έως 5 ετών: -24,5%), καθώς και στην περιοχή της Θεσσαλονίκης (-34,7%) έναντι της Αθήνας (-27,9%) και κυρίως των λοιπών περιοχών (-26,4%).

Σε σχέση με τα προηγούμενα στοιχεία επισημαίνεται πάντως ότι καταγράφεται μεγαλύτερη υποχώρηση των τιμών των κατοικιών με βάση τις πληροφορίες που συγκεντρώνονται από τα κτηματομεσιτικά γραφεία στην περίοδο της κρίσης. Κατά την περίοδο της τρέχουσας κρίσης καταγράφεται στροφή του αγοραστικού ενδιαφέροντος των νοικοκυριών προς ακίνητα μικρότερου εμβαδού, σε μεσαίου κόστους περιοχές, παλαιότερα και κυρίως μικρότερης αξίας. Σημειώνεται επίσης αύξηση του ποσοστού των συναλλαγών σε μετρητά και του μεριδίου των ιδίων κεφαλαίων στη συνολική χρηματοδότηση της απόκτησης ακινήτων.

Με βάση τις προσδοκίες των νοικοκυριών αλλά και τη συνεχιζόμενη αβεβαιότητα, που εντούτοις φαίνεται να μειώνεται όπως υποδηλώνουν οι πρώτες ενδείξεις βελτίωσης του οικονομικού κλίματος, εκτιμάται ότι οι πτωτικές πιέσεις στις τιμές των ακινήτων είναι πιθανόν να συνεχιστούν και τα επόμενα τρίμηνα, με περιορισμένο ωστόσο τον κίνδυνο απότομης μεταβολής τους.

Μετά τη συνεχή αποκλιμάκωση των τιμών τα τελευταία έτη, η ελληνική αγορά ακινήτων πιθανότατα δεν παρουσιάζει χαρακτηριστικά σημαντικής υπερτίμησης καθώς, εκτός των άλλων, υποχώρησε σημαντικά τα τελευταία πέντε έτη ο λόγος του δείκτη τιμών των κατοικιών προς το δείκτη των ενοικίων ο οποίος συνήθως αξιολογείται μαζί με άλλους παράγοντες ως δείκτης αποτίμησης της αγοράς ακινήτων. Ο κλάδος των επαγγελματικών ακινήτων (γραφείων, καταστημάτων, βιομηχανικών κτιρίων, αποθηκευτικών χώρων κ.λπ.) εμφανίζει δραματική συρρίκνωση τα τελευταία έτη, με σημαντικές πιέσεις για επαναδιαπραγμάτευση και μείωση των ενοικίων, ιδίως σε συνοικιακά εμπορικά ακίνητα, σε αποθηκευτικούς χώρους και σε λιγότερο πλεονεκτικά κτίρια γραφείων.

Σε όλη την περίοδο της τρέχουσας κρίσης, παράλληλα με την έντονη συρρίκνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας καταγράφεται μειούμενη ζήτηση επαγγελματικών ακινήτων και στροφή των επιχειρήσεων προς φθηνότερη και μικρότερου εμβαδού επαγγελματική στέγη. Επιπλέον, η αγορά χαρακτηρίζεται από υπερβάλλουσα προσφορά, με αύξηση των κενών εμπορικών καταστημάτων και γραφείων, δραματική μείωση των συναλλαγών και πτωτική τάση των τιμών. Η περιορισμένη χρηματοδότηση σε συνδυασμό με τη γενικότερη αβεβαιότητα στο οικονομικό περιβάλλον συντηρούν τη σχετική επιφυλακτικότητα ως προς την ανάπτυξη νέων επενδυτικών σχεδίων και την εισροή επενδύσεων από το εξωτερικό.

Η προοπτική ανάκαμψης της αγοράς ακινήτων εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από τη βελτίωση των προσδοκιών των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης από το τραπεζικό σύστημα, καθώς και από την υποχώρηση της αβεβαιότητας, την ενίσχυση των προοπτικών ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, τη σταθεροποίηση του φορολογικού πλαισίου και τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης των ακινήτων. Καθοριστική σημασία για την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων έχει επίσης η επιτυχής υλοποίηση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων και αξιοποίησης της δημόσιας ακίνητης περιουσίας που έχει εξαγγελθεί από την κυβέρνηση.

Η επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που δυσχεραίνουν την αξιοποίηση των ακινήτων του Δημοσίου, με προτεραιότητα την αντιμετώπιση των νομικών και τεχνικών ζητημάτων πολεοδομικού σχεδιασμού και έκδοσης αδειών, είναι βέβαιο ότι θα δημιουργήσει σημαντικές υπεραξίες στη δημόσια ακίνητη περιουσία και κυρίως θα συμβάλει στην προσέλκυση ξένων επενδυτών στην ελληνική αγορά ακινήτων με πρόσθετα αναπτυξιακά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες. Η σημασία της επιτυχίας των σχετικών διαγωνισμών κατά τους επόμενους μήνες είναι πολύ μεγάλη, καθώς αναμένεται να αντιστρέψουν το αρνητικό κλίμα και να ενεργοποιήσουν το διεθνές επενδυτικό ενδιαφέρον. Με την επιτάχυνση και τη διαφάνεια των σχετικών διαδικασιών θα δοθεί το κατάλληλο μήνυμα προς τους ενδιαφερόμενους επενδυτές και τις αγορές ότι το Ελληνικό Δημόσιο προχωρεί με πειστικό τρόπο στην αξιοποίηση της περιουσίας του.

12. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ 2012-2013

Το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012, η απασχόληση συνέχισε να μειώνεται και η ανεργία να αυξάνεται με έντονους ρυθμούς. Το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού μεταξύ 20 και 64 ετών μειώθηκε στο 55,7% το εννεάμηνο του 2012 από 66,5% το εννεάμηνο του 2008. Το ποσοστό ανεργίας έφθασε το γ' τρίμηνο του 2012 στο 24,8% και είναι το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 μετά από εκείνο της Ισπανίας (25,0%), σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΕΔ). Συνέπεια της συνεχιζόμενης πολύ περιορισμένης δημιουργίας θέσεων εργασίας είναι ότι τα άτομα που έχασαν την εργασία τους στην αρχή της κρίσης αδυνατούν να βρουν απασχόληση, με αποτέλεσμα η διάρκεια της ανεργίας να έχει αυξηθεί σημαντικά. Ωστόσο, τα στοιχεία

τόσο της ΕΕΔ όσο και του ΟΑΕΔ δείχνουν ότι οι ρυθμοί μείωσης της απασχόλησης και ανόδου της ανεργίας εντός του 2012 έχουν αρχίσει να επιβραδύνονται, πιθανόν λόγω των νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες φαίνεται κυρίως να οδηγούν σε περιορισμό των απολύσεων. Ταυτόχρονα με τη συρρίκνωση του συνολικού αριθμού απασχολουμένων, καταγράφεται μετατόπιση της απασχόλησης υπέρ μεγαλύτερων μονάδων ένα φαινόμενο που είναι ιδιαίτερα έντονο στο εμπόριο.

12.1.ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ

Το εννεάμηνο του 2012, σύμφωνα με στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΑΣΤΑΤ, ο μέσος αριθμός των απασχολουμένων μειώθηκε έναντι του 2011 κατά 353,3 χιλ. άτομα ή 8,5% . Ο ετήσιος ρυθμός υποχώρησης δεν παρουσίασε διακυμάνσεις στα επιμέρους τρίμηνα του 2012 (α' τρίμηνο: 356,5 χιλ. άτομα ή 8,5%, β' τρίμηνο: 363,2 χιλ. άτομα ή 8,7%, γ' τρίμηνο: 340,3 χιλ. άτομα ή 8,3%), αλλά ήταν πολύ εντονότερος από τον ετήσιο ρυθμό μείωσης που καταγράφηκε στο εννεάμηνο του 2011 (275,2 χιλ. άτομα ή 6,2%). Το 2012, όπως και τα προηγούμενα έτη από το 2009 και μετά, η καθοδική τάση της απασχόλησης είναι τόσο ισχυρή ώστε αντισταθμίζει οποιαδήποτε άνοδο της απασχόλησης που κατά κανόνα καταγράφεται το γ' τρίμηνο σε κλάδους που συνδέονται με τον τουρισμό. Ενθαρρυντικό ωστόσο είναι το γεγονός ότι ο μηνιαίος ρυθμός υποχώρησης της απασχόλησης μέσα στο 2012 είναι χαμηλότερος από ότι ήταν το 2011 στους περισσότερους μήνες του δεκάμηνου για το οποίο υπάρχουν στοιχεία.

		Μεταβολές				
		Β'			τρίμηνο έτους	
		2008	2009	2010	2011	2012
Πληθυσμός ηλικίας 15 ετών και άνω	9.370	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3

Πληθυσμός ηλικίας 15-64 ετών	7.223	0,3	-0,1	0,2	0.0	-0.1
Εργατικό δυναμικό	4.962	0,4	0,7	0.9	-1.1	-0.1
Απασχόληση	3.793	1,4	-0	-2.3	-6.1	-8,7
-Πρωτογενής τομέας	494	-0.7	2.1	4,2	-7,6	-3,1
-Δευτερογενής τομέας	630	1,1	-6,4	-7,4	-16,5	-15,0
-Τριτογενής τομέας	2.670	1,9	0,1	-1,9	-2,8	-8,2
Ποσοστό % συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό		67,2	67,7	68,3	67,6	67,8
Ποσοστό % απασχόλησης		62,2	61.6	60,1	56.4	51,7
Ανεργία ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού		7,2	8.9	11.8	16.3	23,6

Πίνακας 4,3,1 i Πληθυσμός, εργατικό δυναμικό και απασχόληση

Το κόστος της ύφεσης σε όρους απασχόλησης είναι τεράστιο: μεταξύ του γ' τριμήνου του 2008 και του γ' τριμήνου του 2012 χάθηκαν 850,8 χιλιάδες θέσεις εργασίας. Ως αποτέλεσμα, το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού μεταξύ 20 και 64 ετών μειώθηκε στο 55,7% το εννιάμηνο του 2012 από 66,5% το εννιάμηνο του 2008 και έναντι 70% που αποτελεί τον ελληνικό στόχο για το 2020 (ο στόχος είναι 75% για την ΕΕ-27 ως σύνολο). Στην υποχώρηση της απασχόλησης μεταξύ του εννιάμηνου του 2011 και του εννιάμηνου του 2012 συνέβαλε κυρίως (κατά 4 εκατ. μονάδες) η μεγάλη υποχώρηση του αριθμού των μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα κατά 9,7% (165,2 χιλ. άτομα), Οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό μειώθηκαν με

εξαιρετικά υψηλό ρυθμό (15,7% ή 50,2 χιλ. άτομα), συμβάλλοντας κατά 1,2 εκατ. μονάδα στη μείωση της συνολικής απασχόλησης.

Ελαφρά χαμηλότερη σε απόλυτους αριθμούς ήταν και η μείωση των συμβοηθούτων μελών (38,0 χιλ. άτομα ή 16,8%), η οποία συνέβαλε κατά 0,9 της εκατ. μονάδας στη μείωση της συνολικής απασχόλησης. Οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό, που αποτελούν πολύ μεγαλύτερο τμήμα της απασχόλησης από ότι οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό, μειώθηκαν με ηπιότερο ρυθμό (2,1% ή 20,4 χιλ. άτομα) και συνέβαλαν κατά 0,5 της εκατ. μονάδας στην υποχώρηση της απασχόλησης.

Στο εννεάμηνο του 2012 ο μέσος αριθμός των απασχολουμένων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα υποχώρησε κατά 8,4% έναντι του αντίστοιχου μεγέθους το εννεάμηνο του 2011 και συνέβαλε κατά 1,9 εκατ. μονάδα στη μείωση της συνολικής απασχόλησης. Σε σύγκριση με το εννεάμηνο του 2008, ο αριθμός των απασχολουμένων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα έχει μειωθεί κατά 15,1%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη δραστική μείωση των προσλήψεων, στη μη αντικατάσταση αποχωρούντων, ενώ έχει αυξηθεί και ο αριθμός όσων αποχωρούν (είτε με σύνταξη είτε λόγο) λήξης της σύμβασης ορισμένου χρόνου).

Το κύμα συνταξιοδοτήσεων από το Δημόσιο αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια, καθώς 7% των απασχολουμένων στο Δημόσιο έχει 30 και άνω έτη προϋπηρεσίας σε αυτόν χωρίς να αποκλείεται και πρόσθετη προϋπηρεσία εκτός Δημοσίου. Οι πρόσφατες αποχωρήσεις από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα έχουν αλλάξει την κατανομή των απασχολουμένων ανάλογα με τον τομέα απασχόλησης - με το ποσοστό εκείνων που απασχολούνται στις ΔΕΚΟ να έχει μειωθεί σημαντικά. Αυτό θα οδηγήσει στην εξάλειψη της διαφοράς που υπήρχε με άλλες χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, καθώς η Ελλάδα είχε το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολουμένων σε ΔΕΚΟ.

Στον ιδιωτικό τομέα, όπως και στον δημόσιο, περισσότερο επλήγησαν αυτοί που απασχολούνταν με συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Στον ιδιωτικό τομέα ο αριθμός των συνταξιοδοτήσεων αυξήθηκε πολύ λιγότερο από ότι στο δημόσιο τομέα, ενώ οι καταγγελίες συμβάσεων έχουν αυξηθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό. Επίσης, πολύ σημαντική συμβολή στη δραστική μείωση του αριθμού των απασχολουμένων έχει η απουσία προσλήψεων. Οι μειώσεις στην απασχόληση έχουν προέλθει σε αρκετές

περιπτώσεις από παύση λειτουργίας των επιχειρήσεων και όχι απλώς από περιορισμό του αριθμού των απασχολούμενων. Ενδεικτικά, από τα στοιχεία του ΙΚΑ για το α' τρίμηνο του 2012 προκύπτει ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων έχει μειωθεί κατά 19,8% σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2011 και κατά 32,8% σε σύγκριση με το α' τρίμηνο του 2008.

Η σύγκριση της απασχόλησης το εννεάμηνο του 2012 με την αντίστοιχη περίοδο του 2011 δείχνει μείωση των θέσεων εργασίας στο εμπόριο (κατά 87,3 χιλ. άτομα), τη μεταποίηση (61,6 χιλ.), τις κατασκευές (44,7 χιλ.) και τη δημόσια διοίκηση (36,1 χιλ.). Στο εμπόριο και στις κατασκευές οι (ετήσιες) απώλειες το γ' τρίμηνο του 2012 ήταν μικρότερες από ότι κατά μέσο όρο τα πρώτα δύο τρίμηνα του 2012. Η μη ομοιόμορφη κατανομή της μεταβολής της απασχόλησης ανάλογα με το καθεστώς απασχόλησης (μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι κ.λπ.) αντανακλά αφενός τη μεγαλύτερη αντοχή των ελεύθερων επαγγελματιών χωρίς προσωπικό από ότι οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό (εργοδότες), καθώς ενδεχομένως επιβαρύνονται σε μικρότερο βαθμό με επιπλέον κόστος επαγγελματικής στέγης καθώς δεν χρειάζεται υποχρεωτικά να διατηρούν γραφεία, καταστήματα κ.ά. (εάν π.χ. είναι εργαζόμενοι από το σπίτι) ή έχουν μεγαλύτερη ευελιξία στην περικοπή δαπανών (εφόσον δεν έχουν τη σταθερή δαπάνη της μισθοδοσίας).

Εξάλλου, η μικρότερη μείωση των απασχολούμενων μισθωτών από ότι των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό ενδεχομένως αντανακλά τη μεγαλύτερη ανθεκτικότητα των μεγάλων επιχειρήσεων: έτσι παρατηρείται σε ορισμένους κλάδους αλλά όχι στην οικονομία συνολικά αύξηση του ποσοστού των μισθωτών και άνοδος του ποσοστού των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα που απασχολούνται σε μεγάλες επιχειρήσεις (με 50 άτομα και άνω).

Οι μεγαλύτερες μεταβολές παρατηρούνται στον κλάδο του εμπορίου. Ενώ το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2008 το 12,7% των απασχολούμενων στο εμπόριο ήταν αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό και το 53,1% ήταν μισθωτοί, το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2012 τα ποσοστά αυτό έχουν διαμορφωθεί σε 10,1% και 56,0% αντίστοιχα. Επιπλέον, ενώ στο εννεάμηνο του 2008 περίπου 47% των μισθωτών απασχολούνταν σε μονάδες με 10 άτομα ή λιγότερα και το 8% σε μονάδες με 50 άτομα ή περισσότερα, τα αντίστοιχα ποσοστά στο εννεάμηνο του 2012 είναι 42% και 13%. Η μείωση του ποσοστού απασχόλησης, σε εκατοστιαίες μονάδες, ήταν

μεγαλύτερη για την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, στην οποία το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε κατά 6,9 εκατοστιαίες μονάδες: από 61,0% το εννεάμηνο του 2011 σε 54,2% το αντίστοιχο διάστημα του 2012.

Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες η υποχώρηση του ποσοστού απασχόλησης ήταν μεγαλύτερη για τους άνδρες από ότι για τις γυναίκες, με αποτέλεσμα η απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων να έχει περιοριστεί. Σημαντικές διαφορές στη μεταβολή του ποσοστού απασχόλησης παρατηρούνται και ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο (σε δυσμενέστερη θέση είναι όσοι έχουν χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης) και με τη γεωγραφική περιφέρεια του τόπου διαμονής (σε δυσμενέστερη θέση είναι όσοι διαμένουν στα αστικά κέντρα σε σύγκριση με τους διαμένοντες σε αγροτικές περιοχές και στις νησιωτικές περιοχές της χώρας).

Το εννεάμηνο του 2012, για πρώτη φορά από το 1994, το ποσοστό απασχόλησης (53,9%) των μεταναστών μεταξύ 20 και 64 ετών υπολείπεται του αντίστοιχου των γηγενών (55,8%) και αυτό συμβαίνει παρά τη σημαντική αποχώρηση σημαντικού αριθμού μεταναστών τα τελευταία χρόνια. Η απόκλιση είναι μεγαλύτερη για τους άνδρες παρά για τις γυναίκες (ενδεχομένως υποδηλώνοντας ότι τα επαγγέλματα στα οποία απασχολούνται οι μετανάστριες, π.χ. παροχή οικιακών υπηρεσιών, φροντίδα ηλικιωμένων και σε μικρότερο βαθμό τουριστικές υπηρεσίες, είναι περισσότερο "ανθεκτικά" στην κρίση).

Το 2012 τα στοιχεία του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ) αποτυπώνουν τη συνεχιζόμενη επέκταση της εφαρμογής ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Ειδικότερα, την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2012 το 43,2% των νέων συμβάσεων εργασίας αφορούσε μερική ή εκ περιτροπής απασχόληση, σημειώνοντας μικρή άνοδο σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2011 (41,1%). Σημαντική άνοδος (κατά 49,3%) καταγράφηκε στη μετατροπή υφιστάμενων συμβάσεων εργασίας από πλήρη σε μερική ή εκ περιτροπής απασχόληση. Η μεταβολή της έκτασης και των χαρακτηριστικών της αδήλωτης εργασίας, όπως δείχνουν και οι πρόσφατες μελέτες του IOBE και της Τράπεζας της Ελλάδος, είναι δύσκολο να τεκμηριωθούν.

Το γεγονός ότι η μείωση των ασφαλισμένων στο ΙΚΑ από την έναρξη της κρίσης μέχρι το α' τρίμηνο του 2012, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία του ΙΚΑ,

υπερβαίνει τις αντίστοιχες απώλειες που εκτιμά η ΕΛΣΤΑΤ κατά περίπου 120 χιλ. εργαζομένους υποδηλώνει ότι υπήρξε αντίστοιχη αύξηση της αδήλωτης εργασίας. Πάντως η μείωση της απασχόλησης φαίνεται ότι επεκτάθηκε τα τελευταία δύο έτη και στην αδήλωτη εργασία, ιδίως σε κλάδους επιρρεπείς σ' αυτή τη μορφή απασχόλησης (κατασκευές, οικιακοί βοηθοί).

Τον Ιανουάριο του 2013, παρά τη σημαντική υποχώρηση της απασχόλησης που έχει ήδη σημειωθεί, οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για τις βραχυχρόνιες προοπτικές της απασχόλησης, όπως αποτυπώνονται στις έρευνες συγκυρίας του IOBE, παρέμειναν αρνητικές σε όλους τους κλάδους και ιδιαίτερα αρνητικές στο λιανικό εμπόριο και στις κατασκευές. Ωστόσο, στο λιανικό εμπόριο και στις κατασκευές οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων είναι καλύτερες από ότι τον Ιανουάριο του 2012. Αρνητικές προοπτικές για την απασχόληση κατά το α' τρίμηνο του 2013 αποτυπώνει και η έρευνα της εταιρίας Manpower, αν και δεν καταγράφει επιδείνωση των προσδοκιών των επιχειρήσεων έναντι του περυσινού αντίστοιχου διαστήματος.

Η ανησυχία των ίδιων των απασχολουμένων για τις προοπτικές φαίνεται και από το γεγονός ότι σε αναζήτηση εργασίας επιδίδονται και άτομα τα οποία έχουν εργασία (140,1 χιλ. άτομα το εννεάμηνο του 2012 —3,7% των απασχολουμένων έναντι 126,1 χιλ. το εννεάμηνο του 2011 3,0% των απασχολουμένων), επειδή, μεταξύ άλλων, αναζητούν καλύτερη θέση εργασίας ή φοβούνται/γνωρίζουν ότι θα χάσουν τη θέση τους. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο για τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα (5,2% το εννεάμηνο του 2012 από 4,4% το εννεάμηνο του 2011). Οι έρευνες συγκυρίας του IOBE/Eυρ. Επιτροπής δείχνουν ότι το Δεκέμβριο 2012 και τον Ιανουάριο του 2013 οι καταναλωτές εκτιμούν ότι το ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί τους επόμενους 12 μήνες, αλλά οι ανησυχίες είναι μετριασμένες σε σύγκριση με 12 μήνες πριν.

Αποτέλεσμα της μείωσης της απασχόλησης ήταν η αύξηση του αριθμού των ανέργων την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2012 κατά 346 χιλ. άτομα έναντι του αντίστοιχου διαστήματος του 2011. Το μέσο ποσοστό ανεργίας στο εννεάμηνο του 2012 διαμορφώθηκε σε 23,6% (1.173,3 χιλ. άτομα), ενώ το γ' τρίμηνο το ποσοστό ανεργίας έφθασε το 24,8% (1.230,9 χιλ. άτομα) και το δίμηνο Οκτωβρίου-Νοεμβρίου το 26,8% (1.340,1 χιλ. άτομα). Το γ' τρίμηνο του 2012 το ποσοστό ανεργίας ήταν 7,1 εκατ. μονάδες υψηλότερο από ότι το αντίστοιχο τρίμηνο του 2011 και 17,6 εκατ.

μονάδες υψηλότερο από ότι το γ' τρίμηνο του 2008. Στο εννεάμηνο η αύξηση στον αριθμό των ανέργων ήταν ελαφρά χαμηλότερη της μείωσης της απασχόλησης στο ίδιο διάστημα, καθώς φαίνεται ότι από το γ' τρίμηνο του 2012 το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό ξαναρχίζει να ανεβαίνει, μετά από την προσωρινή κάμψη μεταξύ του 2011 και του πρώτου εξαμήνου του 2012.

Στις αρχές της ύφεσης και μέχρι και το 2010, το ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας είχε αυξηθεί. Από το 2011 και μέχρι το α' εξάμηνο του 2012 το ποσοστό μειώθηκε ελαφρά προτού αρχίσει να αυξάνεται πάλι το γ' τρίμηνο του 2012, υποδηλώνοντας ότι υπό την πίεση της ανάγκης για εξασφάλιση εισοδήματος οι εκτός απασχόλησης συνεχίζουν την αναζήτηση εργασίας παρά τη μείωση των μισθών. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι οι νέοι στην Ελλάδα, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες που βρίσκονται σε πρόγραμμα προσαρμογής, δεν έχουν στραφεί προς την εκπαίδευση, αλλά είτε επιζητούν να εισέλθουν στην αγορά εργασίας προκειμένου να στηρίξουν το οικογενειακό εισόδημα (το ποσοστό συμμετοχής των νέων 25-29 ετών έχει αυξηθεί από 84,3% το εννεάμηνο του 2008 σε 85,7% το αντίστοιχο διάστημα του 2012), ενώ και το ποσοστό των νέων που παραμένουν ανενεργοί (δεν είναι οικονομικά ενεργοί και δεν εκπαιδεύονται) μειώθηκε οριακά από 8,4% το εννεάμηνο του 2008 σε 7,6% το εννεάμηνο του 2012.

Το ποσοστό ανεργίας των ανδρών ήταν 20,7% το εννεάμηνο του 2012, έναντι 14% την αντίστοιχη περίοδο του 2011, ενώ για τις γυναίκες τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 27,6% και 20,3%. Για τους νέους ηλικίας 25-29 ετών το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε κατά 8,7 εκατ. μονάδες και ανήλθε σε 36,8% από 28,1%. Για τους νέους ηλικίας 15-24 ετών των οποίων ωστόσο το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό είναι μικρό (29,2%), το ποσοστό ανεργίας ανήλθε σε 54,4% από 42,5%. Πέραν του αριθμού των ανέργων βάσει του επίσημου ορισμού του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ΔΓΕ), αύξηση εμφανίζει και ο αριθμός (α) των ατόμων που δεν αναζητούν εργασία επειδή πιστεύουν ότι δεν θα βρουν (από 13,0 χιλ. άτομα το εννεάμηνο του 2011 σε 20,3 χιλ. άτομα το εννεάμηνο του 2012), (β) εκείνων που δεν αναζητούν εργασία για οποιοδήποτε λόγο (από 49,7 χιλ. σε 69,6 χιλ. άτομα) 15 και (γ) εκείνων που εργάζονται με μερική απασχόληση επειδή δεν μπορούν να βρουν εργασία με πλήρη απασχόληση (από 154,3 χιλ. σε 171,9 χιλ.). Ο αριθμός των ατόμων που ήρθαν σε επαφή με δημόσιο γραφείο εύρεσης εργασίας προκειμένου να βρουν

εργασία αυξήθηκε μεταξύ του εννεάμηνου του 2011 και του εννεάμηνου του 2012 κατά 41,3%, δηλ. περίπου όσο ο αριθμός των ανέργων. Σε επίπεδο γεωγραφικής περιφέρειας, διατηρήθηκαν και εντάθηκαν οι διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας. Η μεγαλύτερη απόκλιση που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια του εννεάμηνου του 2012 ήταν σχεδόν 16 ποσοστιαίες μονάδες, μεταξύ της Δυτικής Μακεδονίας (29,8%) και του Νότιου Αιγαίου (14,2%).

Η αυξανόμενη δυσκολία εύρεσης εργασίας (όπως αντανακλάται και στα στοιχεία της ΕΕΔ, όπου το ποσοστό των ατόμων που ήταν άνεργα σε ένα έτος και κατάφεραν να βρουν θέση εργασίας το επόμενο, υποχώρησε από 12,3% το 2011 σε 8,3% το 2012) οδηγεί σε αύξηση της διάρκειας της ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα, το εννεάμηνο του 2012 το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (άνεργοι για διάστημα 12 μηνών και άνω ως ποσοστό του συνόλου των ανέργων) αυξήθηκε κατά 9 εκατοστιαίες μονάδες φθάνοντας το 59,4% (έναντι αύξησης 3,4 εκατοστιαίων μονάδων την αντίστοιχη περίοδο του 2011). Αυξήθηκε επίσης και το ποσοστό των ανέργων με διάρκεια ανεργίας δύο ετών και άνω, σε 34,1% (αύξηση κατά 7,3 εκατοστιαίες μονάδες σε σχέση με το εννεάμηνο του 2011).

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του ΟΑΕΔ, το Δεκέμβριο 2012 ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων που αναζητούσαν εργασία ανήλθε σε 797,6 χιλ., αυξημένος κατά 9,2% σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2011. Το 29,4% αυτών λάμβανε επίδομα ανεργίας τον ίδιο μήνα, Δεδομένης της αύξησης της συμμετοχής των μακροχρόνια ανέργων, ο αριθμός εκείνων που λαμβάνουν επίδομα ανεργίας μειώθηκε σε σχέση με το 2011. Τα στοιχεία των ροών μισθωτής απασχόλησης του ΟΑΕΔ δείχνουν υποχώρηση της μηνιαίας καθαρής μείωσης θέσεων εργασίας από 10,5 χιλ. θέσεις το 2011 σε 6 χιλ. θέσεις το 2012. Η υποχώρηση αυτή αντανακλά τη μείωση του αριθμού των απολύσεων (που περιλαμβάνει καταγγελίες σχέσης εργασίας και λήξεις συμβάσεων ορισμένου χρόνου) σε σχέση με το 2011 (μέσος μηνιαίος αριθμός απολύσεων 58,5 χιλ. το 2011, 55,8 χιλ. το 2012 δηλ. ετήσια μεταβολή - 4,6%), ενώ ο μηνιαίος αριθμός αναγγελιών προσλήψεων παρέμεινε περίπου σταθερός στις 70,8 χιλ. (οριακή αύξηση 1,2%).

Το 2013 αναμένεται ότι η ανεργία θα αυξηθεί περαιτέρω και η εκτίμηση των περισσότερων διεθνών οργανισμών είναι ότι η υποχώρηση της ανεργίας θα εμφανίσει χρονική υστέρηση σε σχέση με την εμφάνιση θετικών ρυθμών ανάπτυξης. Για την

καταπολέμηση της ανεργίας και προκειμένου να προληφθεί η μετατροπή της σε διαρθρωτική, το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας σε συνεργασία και με τα Υπουργεία Παιδείας και Ανάπτυξης έχει συντάξει ειδικό σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων. Το σχέδιο, το οποίο παρουσιάστηκε στις αρχές του 2013, συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), έχει συνολικό προϋπολογισμό 600 εκατ. ευρώ και στόχο να ωφελήσει 350 χιλ. άτομα μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, της ενίσχυσης της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, της θέσπισης συστηματικών προγραμμάτων μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία, της ενίσχυσης της συμβουλευτικής και του επαγγελματικού προσανατολισμού, της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας των νέων και της υλοποίησης μέτρων για τη μείωση της σχολικής διαρροής,

12.2.ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2013

Στο 27,1% διαμορφώθηκε ο δείκτης της ανεργίας στην Ελλάδα το δεύτερο τρίμηνο του 2013 σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2013 η απασχόληση αυξήθηκε κατά 1% σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο και μειώθηκε κατά 4,2% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012. Η απασχόληση αυξήθηκε κατά 1% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και μειώθηκε 4,2% σε σχέση με το Β' τρίμηνο του 2012. Ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε κατά 0,4% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και αυξήθηκε κατά 15,5% σε σχέση με το Β' τρίμηνο του 2012. Η ΕΛΣΤΑΤ διευκρινίζει ότι οι εκτιμήσεις αυτές στηρίζονται στην τριμηνιαία έρευνα εργατικού δυναμικού και ότι σε αντίθεση με τα μηνιαία αποτελέσματα της έρευνας εργατικού δυναμικού, τα τριμηνιαία αποτελέσματα δεν είναι εποχικά διορθωμένα.

Το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (31,1%) είναι σημαντικά υψηλότερο από των ανδρών (24,1%). Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-24 ετών (59,0%), το οποίο στις νέες γυναίκες φθάνει στο 65,1%. Η κατανομή της ανεργίας, λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο εκπαίδευσης, έχει ως εξής:

το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (43,5%) ενώ ακολουθούν τα άτομα που έχουν τελειώσει Μερικές Τάξεις Δημοτικού (39,6%). Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό (14,2%) και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (17,7%). Από το σύνολο των ανέργων που αναζητούν μισθωτή απασχόληση, το 36,5% αναζητά αποκλειστικά πλήρη απασχόληση, ενώ το 58,3% αναζητά πλήρη αλλά στην ανάγκη είναι διατεθειμένο να εργαστεί και με μερική απασχόληση. Τέλος, το 5,2% αναζητά μερική απασχόληση ή δεν ενδιαφέρεται αν θα βρει ή πλήρη απασχόληση. Ένα ποσοστό ανέργων (4,4%) απέρριψε, κατά τη διάρκεια του Β' τριμήνου του 2013, κάποια πρόταση ανάληψης εργασίας για διάφορους λόγους, κυρίως επειδή:

- α) δεν εξυπηρετούσε το ωράριο (30,3%)
- β) δεν εξυπηρετούσε ο τόπος εργασίας (26,7%),
- γ) δεν ήταν ικανοποιητικές οι αποδοχές (22,2%)

Το ποσοστό των «νέων ανέργων», δηλαδή των ανέργων που δεν έχουν εργαστεί ποτέ στο παρελθόν, ανέρχεται στο 23% του συνόλου των ανέργων ενώ οι μακροχρόνια άνεργοι (αυτοί που αναζητούν από 12 μήνες και άνω εργασία), αποτελούν αντίστοιχα το 66,8%. Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με ξένη υπηκοότητα, είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των Ελλήνων υπηκόων (38,3% έναντι 26,1%). Επίσης, το 72,8% των ξένων υπηκόων είναι οικονομικά ενεργό, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο των Ελλήνων το οποίο είναι 51,7%. Σε επίπεδο Περιφέρειας το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία με 32,9% και στη Κεντρική Μακεδονία με 30,1%.

Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Νότιο Αιγαίο με 19,3% και στις Ιόνιους Νήσους με 16,6%. Το ποσοστό της μερικής απασχόλησης ανέρχεται στο 8,2% του συνόλου των απασχολουμένων. Από το υποσύνολο αυτό των εργαζομένων το 65,2% έκανε αυτή την επιλογή διότι δεν μπόρεσε να βρει πλήρη απασχόληση, το 7,7% για άλλους προσωπικούς ή οικογενειακούς λόγους, το 3,6% διότι φροντίζει μικρά παιδιά ή εξαρτώμενους ενήλικες και το 16,7% για διάφορους άλλους λόγους.

13. ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Το 2012 ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) επιβραδύνθηκε δραστικά στο 1,0%, από 3,1% το 2011 και 4,7% το 2010 (επίπεδα που αντανάκλυσαν τις μεγάλες αυξήσεις της έμμεσης φορολογίας), ενώ το Δεκέμβριο του 2012 ο ετήσιος ρυθμός υποχώρησε περαιτέρω στο 0,3%. Εξάλλου, το μέσο ετήσιο επίπεδο του πυρήνα του πληθωρισμού (που δεν περιλαμβάνει τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων τροφίμων) έγινε ελαφρά αρνητικό (-0,1%) το 2012, ενώ ήταν θετικό το 2011 (1,7%) και το 2010 (3,0%). Ήδη τον Αύγουστο ο πυρήνας είχε διαμορφωθεί στο 0%, ενώ το τελευταίο τετράμηνο του 2012 κυμάνθηκε μεταξύ -0,8% και -1,0%.

Το 2013 αρνητικός αναμένεται ότι θα καταστεί και ο μέσος πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (-0,1%), ενώ σαφώς αρνητικό προβλέπεται να είναι και το μέσο ετήσιο επίπεδο του πυρήνα του πληθωρισμού (1,0%). Χωρίς την επίπτωση των αυξήσεων της έμμεσης φορολογίας, (α) το μέσο επίπεδο του πληθωρισμού βάσει του ΕνΔΤΚ ήταν μόλις 0,1% το 2012 (έναντι 1,1% το 2011) και αναμένεται να καταστεί αρνητικό το 2013 (-0,6%), ενώ (β) το μέσο επίπεδο του πυρήνα ήταν αρνητικό (-0,7%) το 2012 (το 2011 ήταν ελαφρά θετικό, δηλ. 0,2%). Η διαφορά του πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδος (1,0%) και της ζώνης του ευρώ (2,5%) έγινε για πρώτη φορά αρνητική το 2012 (-1,5 εκατοστιαία μονάδα), αφού είχε προηγουμένως περιοριστεί σημαντικά το 2011 σε 0,4 της εκατοστιαίας μονάδας, από 3,1 εκατ. μονάδες το 2010 και 1,0 εκατ. μονάδα το 2009.

Εφέτος, η αρνητική αυτή διαφορά αναμένεται να διευρυνθεί περαιτέρω και να υπερβεί τη 1,5 εκατ. μονάδα (καθώς ο πληθωρισμός στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται να κυμανθεί μεταξύ 1,1% και 2,1%). Ακόμη μεγαλύτερη (-1,9 εκατ. μονάδα) ήταν η αρνητική διαφορά του πυρήνα του πληθωρισμού μεταξύ Ελλάδος (-0,1%) και ζώνης του ευρώ (1,8%), η οποία είχε μηδενιστεί το 2011, ενώ ήταν θετική το 2010 (2,0 εκατ. μονάδες) και το 2009 (0,9 της εκατ. μονάδας). Η υποχώρηση του πληθωρισμού ήταν πολύ μεγαλύτερη το 2012 από ότι το 2011, καθώς:

- εξασθένησαν ταχύτερα οι επιδράσεις της έμμεσης φορολογίας (οι οποίες επιβάρυναν το μέσο ετήσιο πληθωρισμό μόνο κατά 0,9 της εκατοστιαίας μονάδας, έναντι 2 εκατ. μονάδων το 2011),
- ήταν υπερτριπλάσιος (σε σύγκριση με το 2011) ο ρυθμός μείωσης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα,
- συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό η υποχώρηση της καταναλωτικής ζήτησης,
- επιβραδύνθηκε αισθητά ο ρυθμός ανόδου (α) των τιμών του αργού πετρελαίου τύπου Brent (σε ευρώ) στην παγκόσμια αγορά σε 8,7% το 2012, από 31,3% το 2011 και 36,1% το 2010, και (β) των τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία εκτός ενέργειας (δείκτης ΕΛΣΤΑΤ) σε 0,6%, από 1,5% το 2011.

Οι προβλέψεις για αρνητικό πληθωρισμό το 2013 λαμβάνουν υπόψη ότι οι επιδράσεις των αυξήσεων της έμμεσης φορολογίας θα είναι μικρότερες από ότι το 2012, καθώς και ότι θα συνεχιστούν η μείωση με υψηλό ρυθμό του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα και η αισθητή υποχώρηση της καταναλωτικής ζήτησης. Επίσης, η τιμή του αργού πετρελαίου σε δολάρια ΗΠΑ προβλέπεται να μειωθεί κατά 5,1%-6,0% (ενδεχομένως ελαφρά λιγότερο σε ευρώ), μετά τις μεγάλες αυξήσεις των τελευταίων ετών. Οι τιμές των λοιπών πρώτων υλών και βασικών εμπορευμάτων(σε δολάρια ΗΠΑ) αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να μειώνονται το 2013, ωστόσο αισθητά λιγότερο από ότι το 2012.

14. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΩΣ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 2013

Η ασθενής ζήτηση και η υποχώρηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αντανακλώνται κυρίως στο ρυθμό μεταβολής των τιμών των "βιομηχανικών αγαθών εκτός ενέργειας (και επεξεργασμένων ειδών διατροφής)", ο οποίος είναι ήδη αρνητικός ή κοντά στο μηδέν από τον Οκτώβριο του 2012 και αναμένεται να παραμείνει αρνητικός έως τα τέλη του τρέχοντος έτους. Αντανακλώνται επίσης στις τιμές των υπηρεσιών (που περιλαμβάνουν και τα ενοίκια των κατοικιών, των οποίων η πτώση είναι σημαντική): ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους έγινε αρνητικός από το Σεπτέμβριο (Δεκέμβριος: -1,8%) και αναμένεται να παραμείνει και αυτός αρνητικός στη διάρκεια του 2013. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής των τιμών των επεξεργασμένων

ειδών διατροφής επιβραδύνθηκε στη διάρκεια του 2012 και έγινε αρνητικός από το Σεπτέμβριο, ενώ αναμένεται ότι θα παραμείνει αρνητικός τους πρώτους μήνες του τρέχοντος έτους.

Στη συνέχεια όμως εκτιμάται ότι η πτώση των τιμών θα αντιστραφεί και αυτές θα αυξηθούν σταδιακά με ρυθμό που θα φθάσει το 3% περίπου. Οι τιμές των επεξεργασμένων ειδών διατροφής θα επηρεαστούν από το αυξανόμενο κόστους εισαγωγικό περιεχόμενο των αντίστοιχων προϊόντων, το οποίο αντανακλά με σημαντική χρονική υστέρηση τη μεγάλη αύξηση των τιμών των τροφίμων-βασικών εμπορευμάτων στην παγκόσμια αγορά κατά τις προηγούμενες περιόδους. Τέλος, ο ρυθμός ανόδου των τιμών της ενέργειας που περιλαμβάνονται στον ΕνΔΤΚ παρέμεινε διψήφιος στη διάρκεια του 2012 (Δεκέμβριος: 14,9%), αλλά αναμένεται ότι θα επιβραδυνθεί αισθητά στη διάρκεια του τρέχοντος έτους και πιθανώς θα υποχωρήσει σε χαμηλό επίπεδο το τελευταίο τρίμηνο του 2013, αντανακλώντας υποχώρηση της τιμής του αργού πετρελαίου και συγκρατημένη αύξηση των τιμολογίων του ηλεκτρικού ρεύματος.

14.1.ΑΠΟΔΟΧΕΣ-ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΜΟΝΑΔΑ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Το 2012 εκτιμάται ότι οι μέσες ονομαστικές προ φορολογίας αποδοχές των μισθωτών στο σύνολο της οικονομίας μειώθηκαν κατά 6,6%, ενώ η μείωση των μέσων πραγματικών αποδοχών έφθασε το 7,5% (οι αντίστοιχες μειώσεις το 2011 ήταν 1,7% και 4,7%). Η μισθολογική δαπάνη ανά μισθωτό, που περιλαμβάνει και τις εργοδοτικές εισφορές καθώς και τις δαπάνες για συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων, εκτιμάται ότι μειώθηκε κατά 6,0%. Η μείωση των μέσων αποδοχών εκτιμάται ότι ήταν μεγαλύτερη στον επιχειρηματικό τομέα (-8,4% σε ονομαστικούς όρους, -9,3% σε πραγματικούς).

Αν ληφθεί υπόψη και η μέση ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας (της τάξεως του 2,2%), υπολογίζεται ότι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μειώθηκε για τρίτο συνεχές έτος: κατά 8,0% στο σύνολο της οικονομίας και κατά 12,1% στον επιχειρηματικό τομέα. Επισημαίνεται ότι οι ανωτέρω εκτιμήσεις για τη μείωση του κόστους εργασίας το 2012 είναι γενικά συμβατές με εκείνες που προκύπτουν από τους τριμηνιαίους μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς των

θεσμικών τομέων που δημοσίευσε η ΕΛΣΤΑΤ για τα πρώτα τρία τρίμηνα του 2012.13 Εξάλλου, σύμφωνα με τα στοιχεία της δειγματοληπτικής Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, το μηνιαίο κόστος εργασίας σε ευρώ (κατ' άτομο, όχι ανά μονάδα προϊόντος) μειώθηκε με ετήσιο ρυθμό 12,9% το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012 μετά από ετήσιες μειώσεις κατά 6,1% το 2011 και 2,7% το 2010.

Τέλος, σύμφωνα με το "Δείκτη Κόστους Εργασίας" που δημοσίευσε η Eurostat (17.12.2012), το "ονομαστικό ωριαίο κόστος εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα" στην Ελλάδα μειώθηκε με ετήσιο ρυθμό 8,9% το α' τρίμηνο και 3,4% το β' τρίμηνο του 2012, ενώ στον μη επιχειρηματικό τομέα μειώθηκε με ετήσιο ρυθμό 15,7% το α' τρίμηνο και 16,9% το β' τρίμηνο. Ο ετήσιος ρυθμός για το σύνολο της οικονομίας ήταν -11,5% το α' τρίμηνο και -8,7% το β' τρίμηνο του 2012, έναντι -8,1% το δ' τρίμηνο του 2011.

Από τα στοιχεία των εθνικών λογαριασμών (ΕΛΣΤΑΤ) προκύπτει ότι κατά την τριετία 2010-2012 μειώθηκε και το ποσοστό συμμετοχής των "αμοιβών της εξαρτημένης εργασίας" στο ΑΕΠ σε αγοραίες τιμές. Συγκεκριμένα, το ποσοστό αυτό είχε διαμορφωθεί κατά μέσο όρο στο 35,1% την εννεαετία 2001-2009, φθάνοντας στο ύψιστο επίπεδο το 2009 (36,7%). Στη συνέχεια όμως υποχώρησε στο 36,2% το 2010, στο 35,1% το 2011 και πολύ περισσότερο στο 31,7% το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2012.

Η μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αναμένεται να συνεχιστεί και το 2013 (κατά 7,3% στο σύνολο της οικονομίας και κατά 8,0% στον επιχειρηματικό τομέα), ενώ το 2014, καθώς θα αρχίζει η ανάκαμψη της οικονομίας, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ενδέχεται να αυξηθεί κατά 0,5% στο σύνολο της οικονομίας και κατά 1,8% στον επιχειρηματικό τομέα (χωρίς να αποκλείεται μείωσή του, εάν η παραγωγικότητα αυξηθεί περισσότερο από ότι τώρα προβλέπεται).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ελλάδα								

Μέσες ακαθάριστες αποδοχές (ονομαστικές)								
-σύνολο της οικονομίας	5,7	5,2	6,2	4,6	-4,6	-1,7	-6,6	-7,7
-στο Δημόσιο	3,1	3,8	7,1	5,2	-7,7	-0,5	-3,8	-6,7
-στις Επιχειρήσεις κοινή ωφέλειας	7,0	7,1	8,2	7,7	-5,5	-7,9	-9,5	-10,0
-στις τράπεζες	10,8	8,9	0,0	3,7	-1,8	0,1	-7,5	-10,0
-στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα	6,8	6,1	6,5	2,8	-2,9	-1,7	-9,3	-7,8
Κατώτατες αποδοχές	6,2	5,4	6,2	5,7	1,7	0,9	-19,6	
Μέσες ακαθάριστες αποδοχές (πραγματικές)	2,4	2,2	1,9	3,3	-8,9	-4,7	-7,6	-7,3
Συνολική δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές Εισφορές	7,8	8,2	8,5	3,2	-6,9	-8,1	-13,9	-11,5
Δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές ανά μισθωτό	5,9	5,6	6,8	4,9	-4,0	-0,7	-6,0	-7,9
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος								
-στο σύνολο της οικονομίας	2,2	4,5	8,7	6,4	-2,1	-1,1	-8,0	-7,3
-στον επιχειρηματικό τομέα	2,8	5,3	7,9	4,4	-υ	-3,5	-12,1	-8,0

Πίνακας 4,5 ί Αποδοχές και κόστος εργασίας (2006-2013)

Η σωρευτική μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος την τριετία 2010-2012 εκτιμάται στο 10,9% για το σύνολο της οικονομίας και στο 16,1% για τον επιχειρηματικό τομέα.

14.2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΟΣΤΟΥΣ

Η απλούστερη προσέγγιση προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση των μεταβολών του κόστους εργασίας στην ανταγωνιστικότητα είναι να μετρηθεί η μεταβολή του σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε κοινό νόμισμα, δηλαδή της "πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας βάσει του σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας". Ο δείκτης υπολογίζεται έναντι των 28 κυριότερων εμπορικών εταίρων της Ελλάδος, μεταξύ των οποίων και οι χώρες της ζώνης του ευρώ.

Σύμφωνα με αναθεωρημένες εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, ο ανωτέρω δείκτης αυξήθηκε κατά 31,5% την εννεαετία 2001-2009, υποδηλώνοντας ισομεγέθη απώλεια ανταγωνιστικότητας κόστους, ενώ μειώθηκε κατά 7,2% τη διετία 2010-2011, υποδηλώνοντας βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Έτσι, η σωρευτική απώλεια στην 1 δεκαετία 2001-2011 περιορίστηκε στο 22,1%. Στο σχετικό υπολογισμό για την απώλεια ανταγωνιστικότητας μόνο έναντι των εμπορικών εταίρων της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ δεν υπεισέρχεται καθόλου η συναλλαγματική ισοτιμία, εφόσον το νόμισμα είναι κοινό, και επομένως η μεταβολή του δείκτη ανταγωνιστικότητας αντανακλά αποκλειστικά τη μεταβολή του σχετικού κόστους εργασίας.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, η σωρευτική απώλεια ανταγωνιστικότητας έναντι των εταίρων μας στη ζώνη του ευρώ, βάσει του σχετικού κόστους εργασίας, έφθασε το 22,3% την περίοδο 2001-2009, ενώ τη διετία 2010-2011 εκτιμάται ότι υπήρξε βελτίωση κατά 3,5%, με αποτέλεσμα η σωρευτική απώλεια την περίοδο 2001-2011 να περιοριστεί στο 18,0%. Οι εκτιμήσεις για την εξέλιξη του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος το 2012 και οι προβλέψεις για το 2013 συνεπάγονται βελτίωση της ανταγωνιστικότητας βάσει του σχετικού κόστους εργασίας έναντι των 28 εμπορικών εταίρων κατά 12,05% το 2012 και 8,7% το 2013,

ενώ έναντι της ζώνης του ευρώ η εκτιμώμενη βελτίωση είναι 9,7% το 2012 και 8,1% το 2013.

Τα προαναφερθέντα υποδηλώνουν ότι το 2010-2011 ανακτήθηκε το 19,3% έως 29,8% της απώλειας της ανταγωνιστικότητας κόστους έναντι της ζώνης του ευρώ και των 28 εμπορικών εταίρων μας, αντίστοιχα. Συνολικά την τριετία 2010-2012 ανακτήθηκε το 70,5% της απώλειας έναντι της ζώνης του ευρώ και το 76,5% της απώλειας έναντι των 28 εμπορικών εταίρων. Τέλος, εντός του 2013 εκτιμάται ότι θα έχει ανακτηθεί ολόκληρη η απώλεια της περιόδου 2001-2009, έναντι τόσο της ζώνης του ευρώ όσο και των 28 εμπορικών εταίρων της χώρας, και μάλιστα ότι το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας κόστους θα εμφανίσει βελτίωση της τάξεως του 2% σε σύγκριση με το επίπεδο του έτους 2000.

Τα ανωτέρω συμπεράσματα επιβεβαιώνονται και από τις εκτιμήσεις δεικτών ανταγωνιστικότητας βάσει εναρμονισμένης μεθοδολογίας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Ο "πραγματικός εναρμονισμένος δείκτης ανταγωνιστικότητας βάσει του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας" για την Ελλάδα εμφάνισε αύξηση (δηλαδή απώλεια ανταγωνιστικότητας) κατά 21,0% την εννεαετία 2001-2009 και μείωση (δηλαδή βελτίωση ανταγωνιστικότητας) συνολικά κατά 18,9% μεταξύ του 2009 και του γ' τριμήνου του 2012, με αποτέλεσμα από το 2001 έως και το γ' τρίμηνο του 2012 ο δείκτης να εμφανίζει πλέον σωρευτική μείωση (δηλαδή βελτίωση ανταγωνιστικότητας) κατά 1,9%, γεγονός που υποδηλώνει ότι έχει ήδη ανακτηθεί το σύνολο της απώλειας της περιόδου 2001-2009. Πρόσθετη ισχυρή επιβεβαίωση προσφέρουν οι δείκτες της "πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας βάσει του σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος" που έχουν υπολογίσει οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ο σχετικός δείκτης για την Ελλάδα εμφανίζει μείωση κατά 4,65% στη διετία 2010-2011, η οποία ισοδυναμεί με αντίστοιχη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους, ενώ προβλέπεται περαιτέρω δραστική μείωση (δηλαδή βελτίωση) κατά 11,8% το 2012 και κατά 6,3% το 2013. Επομένως, η εκτιμώμενη/προβλεπόμενη συνολική βελτίωση την τετραετία 2010-2013 φθάνει το 21,2% και υπεραντισταθμίζει κατά πολύ τη συνολική επιδείνωση κατά 8,6% τη 12ετία 1998-2009, καθώς συνεπάγεται ότι το 2013 η ανταγωνιστικότητα κόστους θα είναι βελτιωμένη κατά 14,4% σε σύγκριση με το 1997. Είναι απαραίτητο να τονιστεί, για μία ακόμη φορά, 16

ότι η διατήρηση και η συνέχιση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας, μετά την αναγκαία αρχική περίοδο "διόρθωσης", δεν μπορεί εσαεί να στηρίζεται στη μείωση των ονομαστικών αποδοχών που συνδυάζεται με μείωση ή στασιμότητα της παραγωγικότητας, καθώς οι αρνητικές επιδράσεις μιας διαρκούς μείωσης των μισθών στην εγχώρια ζήτηση θα υπεραντιστάθμιζαν τις θετικές επιδράσεις στην εξωτερική ζήτηση. Επομένως, είναι απαραίτητο η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους να στηριχθεί και στην ενίσχυση της παραγωγικότητας.

Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών προϊόντων και εργασίας αποβλέπουν σ' αυτό ακριβώς το αποτέλεσμα και θα επιτρέψουν τόσο τη διαμόρφωση του δυνητικού ρυθμού ανάπτυξης σε υψηλότερο επίπεδο όσο και τη βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας . Παρατηρείται επίσης ότι — σύμφωνα με τα τριμηνιαία εθνικολογιστικά στοιχεία — από το γ' τρίμηνο του 2011 καταγράφεται άνοδος της παραγωγικότητας (ΑΕΠ ανά απασχολούμενο) και στο 15μηνο Ιουλίου 2011-Σεπτεμβρίου 2012 ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου της υπολογίζεται στο 2,0%-2,3%. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή αντανακλά μείωση της απασχόλησης ακόμη μεγαλύτερη από τη μείωση του προϊόντος, ενώ το ζητούμενο είναι να επιτευχθεί αύξηση και των δύο μεγεθών με παράλληλη βελτίωση της παραγωγικότητας.

15.ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΚΕΡΔΗ

Αν συγκριθεί η μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα κατά 12,4% και στο σύνολο της οικονομίας κατά 8,4% το 2012 με την πολύ μικρότερη μείωση του αποπληθωριστή του ΑΕΠ (κατά 0,7%) το 2012, κατ' αρχάς προκύπτει ότι το περιθώριο κέρδους στον επιχειρηματικό τομέα ή στο σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε (καθώς ο λόγος του αποπληθωριστή του ΑΕΠ προς το δείκτη του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος συχνά χρησιμοποιείται ως δείκτης του περιθωρίου κέρδους στην οικονομία).

Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει από το γεγονός ότι, σύμφωνα με τα εθνικολογιστικά στοιχεία, οι "αμοιβές των εργαζομένων" (δηλαδή των μισθωτών) μειώθηκαν το 2012 περισσότερο από ότι το ονομαστικό ΑΕΠ ή το "ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα/μικτό εισόδημα" στο σύνολο της οικονομίας (δηλαδή το

μέγεθος που περιλαμβάνει τόσο τα κέρδη των επιχειρήσεων όσο και τα εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων και των αγροτών καθώς και τις προσόδους περιουσίας όπως τα ενοίκια).

Ωστόσο, το ανωτέρω συμπέρασμα λαμβάνει υπόψη μόνο ένα στοιχείο του κόστους, δηλαδή το κόστος εργασίας, ενώ αγνοεί το κόστος των άλλων εισροών (πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων, κατανάλωσης ενέργειας), το χρηματοοικονομικό κόστος και τη φορολογική επιβάρυνση των επιχειρήσεων. Αντίθετα, ακριβέστερη εικόνα προκύπτει αν ληφθούν υπόψη τα στοιχεία των τριμηνιαίων μη χρηματοοικονομικών λογαριασμών των θεσμικών τομέων που καταρτίζει η ΕΛΣΤΑΤ και ιδίως αυτά που αφορούν το ακαθάριστο και το καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα των μη χρηματοοικονομικών εταιριών.

Επιπλέον, αν το περιθώριο κέρδους μετρηθεί βάσει του λόγου των κερδών προς τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού τομέα που είναι εισηγμένες στο ΧΑ, εξακολούθησε και το 2012 να καταγράφεται μείωση των περιθωρίων μικτού κέρδους, αν και ταυτόχρονα υπήρξε και μία εξέλιξη προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή περιορίστηκε ελαφρά το αρνητικό περιθώριο καθαρού κέρδους (με άλλα λόγια το περιθώριο "καθαρής ζημίας"). Σύμφωνα με τις δημοσιευμένες λογιστικές καταστάσεις 168 επιχειρήσεων που δεν ανήκουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα και είναι εισηγμένες στο ΧΑ, το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2012 οι πωλήσεις μειώθηκαν κατά 10,3% και τα μικτά κέρδη κατά 12,7%, ενώ καταγράφηκαν καθαρές ζημίες προ φόρων, οι οποίες όμως ήταν μειωμένες κατά 30,4% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2011.

Έτσι το περιθώριο μικτού κέρδους μειώθηκε κατά 0,5 της εκατοστιαίας μονάδας (στο 17,5% από 18,0%), ενώ το περιθώριο καθαρού κέρδους παρέμεινε αρνητικό (-0,9%, έναντι -1,2% την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2011). Εξάλλου, η αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων παρέμεινε αρνητική (-0,8%, έναντι -1,0% το εννεάμηνο του 2011) και η αποδοτικότητα των συνολικών κεφαλαίων επίσης (-0,3%, έναντι -0,5% το εννεάμηνο του 2011).

15.1. ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ, ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εξέταση των προβλημάτων της ανισότητας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού έχει ιδιαίτερη σημασία στην τρέχουσα περίοδο κρίσης και έντονης οικονομικής ύφεσης, καθώς η περιστολή των κοινωνικών και άλλων δημόσιων δαπανών (στην προσπάθεια δημοσιονομικής προσαρμογής) επηρεάζει σημαντικά κρίσιμους κοινωνικούς δείκτες (ανεργία, φτώχεια, ανισότητα κ.λπ.), καθιστώντας πιο εύθραυστη την κοινωνική συνοχή. Τα ευρήματα των διαθέσιμων σχετικών ερευνών είναι χρήσιμα για το δημόσιο διάλογο και για τη λήψη των μέτρων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής που είναι απαραίτητα για τη διασφάλιση και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Στη συνέχεια συνοψίζονται τα σημαντικότερα από τα ευρήματα αυτά, που αφορούν κυρίως τις διαστάσεις της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και τη μεταβολή των αντίστοιχων δεικτών κατά την πρόσφατη περίοδο της χρηματοπιστωτικής και δημοσιονομικής κρίσης. Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) για το 2011 που ανακοινώθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ και λαμβάνουν υπόψη τα εισοδήματα του 2010, το 21,4% του πληθυσμού της χώρας ή 901.194 νοικοκυριά με συνολικό αριθμό μελών 2.341.400 άτομα βρίσκονται κάτω από το χρηματικό όριο της "σχετικής φτώχειας". Ο δείκτης του κινδύνου σχετικής φτώχειας για την Ελλάδα αυξήθηκε κατά 1,7 εκατοστιαία μονάδα τα πρώτα δύο έτη της τρέχουσας κρίσης (εισοδήματα 2008: 19,7%, 2009: 20,1%, 2010: 21,4%), ενώ παραμένει σημαντικά υψηλότερος από ότι στις περισσότερες χώρες της ΕΕ (ΕΕ-27: 16,9%).

Επισημαίνεται ότι στην έρευνα του 2011 το χρηματικό όριο της σχετικής φτώχειας για ένα μονομελές νοικοκυριό ήταν 6.591 ευρώ το έτος (έναντι 7.178 ευρώ το 2010), ενώ για ένα τετραμελές νοικοκυριό με δύο ενήλικες και δύο παιδιά ήταν 13.842 ευρώ (2010: 15.073 ευρώ).²¹ Επιπλέον, το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα του συνόλου των νοικοκυριών της χώρας ανήλθε το 2010 σε 21.590 ευρώ, δηλαδή ήταν μειωμένο κατά 12,2% έναντι του προηγούμενου έτους (2009: 24.224 ευρώ). Πολύ υψηλότερο είναι το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού (δηλ. ζει με υλικές στερήσεις ή χαρακτηρίζεται και από χαμηλή ένταση εργασίας): στην έρευνα για το

2011 ανέρχεται σε 31,0%, δηλαδή αντιστοιχεί σε 3.403.000 άτομα (ΕΕ-27: 24,2%). Επιπλέον, ο πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά στα οποία δεν εργάζεται κανένα μέλος ή εργάζεται λιγότερο από 3 μήνες συνολικά το χρόνο ανέρχεται σε 837.300 άτομα, δηλαδή είναι κατά 53,7% αυξημένος σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (2010: 544.800 άτομα).

Εξαιρετικά δραματική είναι η επιδείνωση των δεικτών φτώχειας στην περίοδο της τρέχουσας κρίσης, σε απόλυτους όρους, δηλ. όταν το κατώφλι της φτώχειας παραμένει διαχρονικά σταθερό σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης. Πράγματι, ενώ το ποσοστό φτώχειας για το έτος 2010 υπολογιζόμενο με το κατώφλι φτώχειας του έτους 2005 (60% του διάμεσου εισοδήματος του 2005 εκφρασμένου σε τιμές του 2010 με βάση τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή) ήταν 16,0%, το αντίστοιχο ποσοστό για το επόμενο έτος της έρευνας (2011) έφθασε στο 22,9%.

Με άλλα λόγια, μέσα σε ένα μόλις έτος στην περίοδο της τρέχουσας κρίσης καταγράφηκε αύξηση της φτώχειας σε απόλυτους όρους κατά 6,9 εκατοστιαίες μονάδες (ή κατά 43,1%). Ανάλογα συμπεράσματα προκύπτουν και από μελέτη ερευνητών του Οικονομικού Πανεπιστημίου. Λιγότερο δυσμενείς είναι για τη χώρα μας στην περίοδο της τρέχουσας κρίσης οι εξελίξεις σε όρους εισοδηματικής ανισότητας, αν και από τα ίδια στοιχεία προκύπτει ότι σε όρους ανισότητας η Ελλάδα βρίσκεται στις υψηλότερες θέσεις μεταξύ των χωρών της ΕΕ.

Επιπλέον, το πλουσιότερο 20% των νοικοκυριών στη χώρα μας κατέχει 6,0 φορές μεγαλύτερο μερίδιο εισοδήματος από ότι το φτωχότερο 20% (δείκτης S80/S20), ενώ ο αντίστοιχος λόγος λαμβάνει τιμή 5,1 για το σύνολο των χωρών της ΕΕ-27. Πάντως τα πρώτα δύο έτη της τρέχουσας κρίσης, για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, οι ανωτέρω δείκτες ανισότητας δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά και διατηρήθηκαν σχεδόν σταθεροί το πρώτο έτος (εισοδήματα 2009) ενώ αυξήθηκαν ελαφρά το επόμενο.

Ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας στην Ελλάδα κατά την περίοδο της τρέχουσας κρίσης είναι κυρίως οι άνεργοι (το ποσοστό σχετικής φτώχειας φθάνει το 44,0% για την ομάδα αυτή στην έρευνα του 2011) και ιδίως οι άνεργοι άνδρες (ποσοστό φτώχειας 48,4%, αυξημένο κατά 10 εκατοστιαίες μονάδες έναντι του προηγούμενου έτους, όταν ήταν 38,5%), τα μονογονεϊκά νοικοκυριά με τουλάχιστον

ένα εξαρτώμενο παιδί (43,2% έναντι 33,4%), τα νοικοκυριά με έναν ενήλικα ηλικίας 65 ετών και άνω (29,7%), οι μη οικονομικά ενεργοί εκτός των συνταξιούχων (νοικοκυρές κ.λπ., 30,0%), οι γυναίκες (συνήθως ηλικιωμένες) που ζουν μόνες (25,8%), τα νοικοκυριά με τρεις ή περισσότερους ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά (24,7%), τα νοικοκυριά που διαμένουν σε ενοικιασμένη κατοικία (25,9%) αλλά και τα παιδιά ηλικίας έως 18 ετών (23,7%).

Ωστόσο, τα τελευταία έτη στην Ελλάδα η φτώχεια φαίνεται να μετατοπίζεται από την ομάδα των ηλικιωμένων προς την ομάδα των νεότερων ζευγαριών με παιδιά, αλλά και προς τους νέους εργαζομένους. Ειδικότερα, το ποσοστό των παιδιών έως 15 ετών που ζουν κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας αυξήθηκε σε 23,3% το 2011 (ΕΕ-27:20,3%), από 19,3% το 2005, και είναι υψηλότερο κατά περίπου δύο εκατοστιαίες μονάδες από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού. Το πρόβλημα της προστασίας των παιδιών από τις χειρότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης θα πρέπει πλέον να αντιμετωπιστεί ως ένα από τα πιο επείγοντα ζητήματα δημόσιας πολιτικής στην Ελλάδα.

Από την εξέταση των δεικτών για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού στην Ελλάδα προκύπτει ότι η στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών (δυσκολία ικανοποίησης βασικών αναγκών, ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, επιβάρυνση από τις δαπάνες στέγασης, αδυναμία πληρωμής δανείων ή αγορών με δόσεις, δυσκολίες στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών, δυσκολία αντιμετώπισης των συνήθων αναγκών, ποιότητα ζωής) δεν αφορά μόνο το φτωχό πληθυσμό, αλλά και σημαντικό μέρος του μη φτωχού πληθυσμού. Για παράδειγμα, το ποσοστό του πληθυσμού που διαμένει σε κατοικία με στενότητα χώρου ανέρχεται σε 25,9% για το σύνολο του πληθυσμού, ενώ εξειδικεύεται σε 23,2% για το μη φτωχό πληθυσμό και 35,8% για το φτωχό πληθυσμό. Επίσης, το 24,9% του μη φτωχού πληθυσμού έχει οικονομική δυσκολία να αντιμετωπίσει έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες αξίας περίπου 600 ευρώ, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για το φτωχό πληθυσμό εκτιμάται σε 69,5%.

Τέλος, η αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών παροχών στην Ελλάδα, αν και βελτιώθηκε τα τελευταία έτη, παραμένει περιορισμένη σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ. Η μείωση της φτώχειας εξαιτίας του συνόλου των κοινωνικών δαπανών περιορίζεται στις 23,5 εκατοστιαίες μονάδες (εκ των οποίων 20,1 λόγω συντάξεων και μόλις 3,4 λόγω κοινωνικών επιδομάτων) στην περίπτωση της

Ελλάδος, έναντι 27,3 μονάδων (17,9 λόγω συντάξεων και 9,4 λόγω κοινωνικών επιδομάτων) για το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ.

Επισημαίνεται πάντως ότι αυτός ο δείκτης αποτελεσματικότητας είχε βελτιωθεί στην Ελλάδα τα τελευταία έτη πριν από την κρίση (από 19,6 εκατοστιαίες μονάδες το 2005 σε 23,5 το 2011). Η βελτίωση αυτή προήλθε κυρίως από τη μείωση του ποσοστού φτώχειας λόγω των συντάξεων (από 16,6 εκατοστιαίες μονάδες το 2005 σε 20,1 το 2011, και ειδικότερα λόγω των αυξήσεων που χορηγήθηκαν στις κατώτερες συντάξεις και το ΕΚΑΣ τα τελευταία έτη πριν από την περίοδο της τρέχουσας κρίσης. Συνοψίζοντας, ορισμένες δυσμενείς εξελίξεις κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης και κυρίως η δραματική αύξηση του ποσοστού ανεργίας (από 7,2% το β' και το γ' τρίμηνο του 2008 σε 26,8% τον Οκτώβριο του 2012) εκτιμάται ότι συνετέλεσαν στην αύξηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα.

Πιο δραματική ήταν η επιδείνωση των δεικτών της απόλυτης φτώχειας, οι οποίοι υπολογίζονται κρατώντας τη "γραμμή" οριοθέτησης της φτώχειας σταθερή (τιμαριθμικά αναπροσαρμοσμένη) στα επίπεδα που ήταν πριν από την τρέχουσα κρίση. Επισημαίνεται επίσης ότι η σημαντική αύξηση του αριθμού των ανέργων (από 355 χιλιάδες το γ' τρίμηνο του 2008 σε 1.345,7 χιλιάδες άτομα τον Οκτώβριο του 2012) συνδυάζεται και με άλλες, ακόμη πιο ανησυχητικές, παραμέτρους, ιδίως το γεγονός ότι η ανεργία έχει πλέον πλήξει τον "σκληρό πυρήνα" του εργατικού δυναμικού, καθώς το μερίδιο των ανέργων που δηλώνουν "αρχηγοί ή υπεύθυνοι νοικοκυριού" έχει αυξηθεί κατά 10 περίπου εκατοστιαίες μονάδες την τελευταία τριετία.

Καθώς μόλις το 29,4% των εγγεγραμμένων ανέργων στα μητρώα του ΟΑΕΔ το Δεκέμβριο του 2012 λάμβανε κάποιου είδους επίδομα ανεργίας, εκτιμάται ότι η επιμήκυνση της περιόδου επιδότησης των ανέργων και κυρίως η διεύρυνση της ομάδας των δικαιούχων επιδότησης με άλλα άνεργα άτομα, όπως είναι οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι έμποροι που λόγω της κρίσης σταμάτησαν την επαγγελματική τους δραστηριότητα, αποτελούν μέτρα που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

16. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Η δραστική μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2012 οφείλεται σε συνδυασμό των επιδράσεων διαφόρων παραγόντων, τόσο της εσωτερικής αγοράς όσο και του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος. Έτσι, 2012 το ύψος του ελλείμματος μειώθηκε μόλις στο 1/4 περίπου του αντιστοίχου του 2011, δηλαδή σε 5,6 δισ. ευρώ, έναντι 20,6 δισ. ευρώ το 2011.

Το έλλειμμα περιορίστηκε στο 2,9% του ετήσιου ΑΕΠ το 2012 (έναντι 9,9% το 2011 και 14,9% το 2008), ενώ η μείωση αναμένεται να συνεχιστεί τόσο το τρέχον έτος όσο και το 2014. Εάν μάλιστα δεν ληφθούν υπόψη οι καθαρές πληρωμές για εισαγωγές καυσίμων καθώς και οι καθαρές πληρωμές τόκων επί του δημόσιου χρέους, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε σημαντικό πλεόνασμα (4,5% του ΑΕΠ το 2012). Πλεονασματικό επίσης ήταν το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών εκτός καυσίμων και πλοίων (3,3% του ΑΕΠ το 2012).

Η δραστική μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2012 αντανακλά κυρίως (α) τη μείωση των καθαρών πληρωμών τόκων επί του δημόσιου χρέους λόγω της εφαρμογής του PSI, καθώς και εξαιτίας της χρονικής μετατόπισης της καταβολής των τόκων που αφορούν δάνεια του μηχανισμού στήριξης, λόγω αναπροσαρμογής του επιτοκίου (η τελευταία αυτή μείωση καταγράφηκε τον Ιούνιο) και (β) τη μείωση των εισαγωγών καταναλωτικών, ενδιάμεσων και κεφαλαιακών αγαθών λόγω της συνεχιζόμενης ύφεσης και της μεγάλης υποχώρησης της κατανάλωσης και των επενδύσεων. Σε μικρότερο βαθμό, η μείωση του ελλείμματος αντανακλά την ανάκαμψη των εξαγωγών αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων, οι εισπράξεις από τις οποίες το 2012 απείχαν ελάχιστα (μόλις κατά 0,9%) από το υψηλό επίπεδο του 2008.

Η ανάκαμψη αυτή, που άρχισε από τα μέσα του 2010, συνδεόταν τόσο με την ανάκαμψη (τότε) της ευρωπαϊκής οικονομίας όσο και με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους (που άρχισε το 2010). Ωστόσο, η ανάκαμψη των εξαγωγών αγαθών δεν συνοδεύθηκε από ανάλογη ανάκαμψη των εξαγωγών υπηρεσιών (δηλαδή κυρίως των εισπράξεων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες μεταφορών), τα επίπεδα των οποίων το 2012 εξακολουθούσαν να υπολείπονται κατά 13,9% και 30,8% αντίστοιχα των υψηλών επιπέδων του 2008.

Οι παράγοντες που συνετέλεσαν στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών έως το 2012 και αναμένεται να στηρίξουν και περαιτέρω μείωσή του έως το 2014 δεν αρκούν για να καταστήσουν διατηρήσιμο το χαμηλό επίπεδο του ελλείμματος σε μακροχρόνια βάση. Προκειμένου αυτό να επιτευχθεί, απαιτείται να αντιμετωπιστούν δομικά προβλήματα όπως είναι η ενεργειακή εξάρτηση της οικονομίας από το εξωτερικό, η περιορισμένη δυνατότητα υποκατάστασης των εισαγόμενων ειδών από αντίστοιχα εγχωρίως παραγόμενα, αλλά και το σχετικά υψηλό εισαγωγικό περιεχόμενο των εξαγόμενων αγαθών.

Σε αντίθετη περίπτωση, η τάση διεύρυνσης του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών θα αναζωπυρωνόταν μετά την ανάκαμψη της οικονομίας και επομένως ενδεχομένη δυσχέρεια χρηματοδότησής του θα αποτελούσε σημαντική πηγή ανισορροπίας. Ο κίνδυνος αυτός απομακρύνεται στο βαθμό που η ανάκαμψη θα επιτευχθεί με τη βοήθεια ξένων άμεσων επενδύσεων οι οποίες μπορούν να συντελέσουν σε παραγωγική δραστηριότητα για την υποκατάσταση των εισαγομένων με αντίστοιχα εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα.

Στην περίπτωση αυτή, οι ξένες άμεσες επενδύσεις θα περιορίσουν το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών και θα συμβάλουν στη χρηματοδότησή του, συντελώντας ταυτόχρονα στην ενίσχυση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας και στη μείωση της ανεργίας. Προϋπόθεση ωστόσο για την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων είναι η δημιουργία ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος - επομένως και η αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών των αγορών προϊόντων και εργασίας, η διευκόλυνση της παροχής ρευστότητας κυρίως σε εξαγωγικές επιχειρήσεις, καθώς και η απλούστευση των περίπλοκων γραφειοκρατικών διαδικασιών οι οποίες τροφοδοτούν φαινόμενα εκτεταμένης διαφθοράς.

Επισημαίνεται όμως ότι, ενώ η αντιμετώπιση δομικών αδυναμιών αυτού του είδους απαιτεί συνήθως μακροχρόνιο ορίζοντα, στην περίπτωση της Ελλάδος τα διαθέσιμα χρονικά περιθώρια έχουν περιοριστεί σε σημαντικό βαθμό, καθώς η οικονομία βρίσκεται σε συνθήκες ύφεσης για έκτο κατά σειρά έτος. Αυτή η παρατεταμένη ύφεση και η παρεπόμενη μακροχρόνια αποχή των συντελεστών παραγωγής από την οικονομική δραστηριότητα, σε συνδυασμό με τη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη σε πολλούς κλάδους της οικονομίας, κινδυνεύει να οδηγήσει σε

σταδιακή απαξίωση του πάγιου και του ανθρώπινου κεφαλαίου της ελληνικής οικονομίας.

16.1.ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ

Η μείωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου κατά 7,6 δισ. ευρώ κατά τη διάρκεια του 2012 αντανακλά τον περιορισμό του ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων κατά 4,4 δισ. ευρώ και των καθαρών πληρωμών για αγορές πλοίων κατά 2,3 δισ. ευρώ, ενώ και οι καθαρές πληρωμές για εισαγωγές καυσίμων, οι οποίες αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το μισό του συνολικού εμπορικού ελλείμματος, περιορίστηκαν κατά 907 εκατ. ευρώ.

Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου χωρίς καύσιμα αντιπροσωπεύει το 44,8% της συνολικής βελτίωσης του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το 2012 συνεχίστηκε ο περιορισμός των πληρωμών για εισαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων με ρυθμό 15,0%, ταχύτερο από εκείνο του 2011 (4,3%). Παράλληλα, οι εισπράξεις από αντίστοιχες εξαγωγές συνέχισαν να αυξάνονται, αν και σημειώθηκε σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου σε 3,8% (από 18,4% το 2011), με αποτέλεσμα το ποσοστό κάλυψης των πληρωμών από τις εισπράξεις να φθάσει το 62,5% (έναντι 51,2% το 2011).

Ο δραστικός περιορισμός του εμπορικού ελλείμματος είναι αποτέλεσμα της παρατεταμένης ύφεσης στην εσωτερική αγορά, δεδομένου ότι η μείωση της εισαγωγικής δαπάνης οφείλεται κυρίως στην περιστολή της καταναλωτικής και επενδυτικής δραστηριότητας. Επιπλέον, η επιτάχυνση του ρυθμού μείωσης οφείλεται στην περαιτέρω πτώση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και στον περιορισμό της ρευστότητας των ελληνικών επιχειρήσεων. Το 2012 καταγράφηκε ταχύτερη μείωση των εισαγωγών μη διαρκών καταναλωτικών αγαθών, ενώ οι αντίστοιχες πληρωμές καθώς και εκείνες για εισαγωγές πρώτων υλών (εκτός καυσίμων) είχαν συγκρατήσει τη μείωση της συνολικής εισαγωγικής δαπάνης το 2011.

Η άνοδος των εξαγωγών οφείλεται στην προσπάθεια των ελληνικών επιχειρήσεων για απόκτηση ή διεύρυνση της πρόσβασης τους στις αγορές του

εξωτερικού, λόγω μειωμένης ζήτησης στην εσωτερική αγορά. Όμως η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των εξαγωγών οφείλεται εν μέρει στη μείωση της εξωτερικής ζήτησης, κυρίως από χώρες της ΕΕ, η οποία εξακολουθεί να είναι η μεγαλύτερη αγορά για τα ελληνικά προϊόντα, ενώ οι εξαγωγείς αντιμετωπίζουν σοβαρούς περιορισμούς ρευστότητας, που έχουν ως αποτέλεσμα δυσχέρειες στην προμήθεια πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων.

Τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τις εμπορευματικές συναλλαγές δείχνουν, ήδη από το 2011, σταδιακή μετατόπιση στη γεωγραφική κατανομή των ελληνικών εξαγωγών από τις χώρες της ΕΕ προς τις χώρες εκτός ΕΕ. Μία τάση αυτής της εκτροπής προς άλλες αγορές εντάθηκε το 2012, λόγω της μειωμένης ζήτησης από την αρχή του έτους, διαπίστωση η οποία ισχύει ακόμη και για τις εξαγωγές προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, που αποτελούν τις σημαντικότερες αγορές ελληνικών προϊόντων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Κατά συνέπεια, η συνεχιζόμενη συνολική άνοδος των εξαγωγών βασίζεται στην εξαγωγική δραστηριότητα σε αγορές τρίτων χωρών, που ήδη απορροφούν αξιόλογο ποσοστό των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων, όπως οι ΜΠΑ, η Ρωσία, η Τουρκία και οι χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, αλλά και άλλες χώρες όπως η Ιαπωνία, η Κίνα και η Ινδία. Παρά το ότι η επέκταση στις εκτός ΕΕ αγορές είναι εντυπωσιακή και ευνοεί μια θετική προοπτική των ελληνικών εξαγωγών, η συμβολή των συγκεκριμένων αγορών στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγικών εισπράξεων παραμένει ακόμη μικρή. Παρά τις ανωτέρω εξελίξεις, οι κυριότεροι αποδέκτες των ελληνικών εξαγωγών εξακολουθούν να είναι οι αγορές της ΕΕ, προς τις οποίες με βάση στοιχεία Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2012 εξάγεται ποσοστό 60,8% του συνόλου, έναντι ποσοστού 65,8% την αντίστοιχη περίοδο του 2011.

Οι μεγαλύτερες αγορές είναι εκείνες της Γερμανίας και της Ιταλίας, καθώς επίσης και της Κύπρου, της Βουλγαρίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ οι ΗΠΑ, η Τουρκία και η Ρωσία βρίσκονται πλέον μεταξύ των πρώτων 10 προορισμών για τα ελληνικά προϊόντα. Όσον αφορά την κατανομή των εισαγωγών κατά χώρα/περιοχή προέλευσης, δεν σημειώθηκαν αξιόλογες μεταβολές, αν και η αξία των εισαγωγών από την ΕΕ, όπου καταλήγει το σημαντικότερο ποσοστό της εισαγωγικής δαπάνης, μειώθηκε με ρυθμό βραδύτερο από ότι οι εισαγωγές από εκτός ΕΕ χώρες. Σύμφωνα με τα αναλυτικά ετήσια στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών, τη μεγαλύτερη συμβολή

στην άνοδο των εξαγωγικών εισπράξεων είχαν οι κατηγορίες των "λοιπών προϊόντων μεταποίησης" (προϊόντα μεταποίησης εκτός χημικών, μεταλλουργίας, μηχανημάτων και μεταφορικών μέσων) και των αγροτικών προϊόντων (που εξηγούν το 45% και το 33% της συνολικής μεταβολής αντίστοιχα).

Αντίθετα, οι εισπράξεις από εξαγωγές προϊόντων μεταλλουργίας, που είχαν εξαιρετική επίδοση το 2011, περιορίστηκαν το 2012, εξέλιξη η οποία εν μέρει αποδίδεται στη μείωση των τιμών αυτών των προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Επίσης, στην κατηγορία των χημικών-πλαστικών αυξήθηκαν οι εισπράξεις από εξαγωγές πλαστικών, ενώ μειώθηκαν εκείνες από φαρμακευτικά προϊόντα. Πάντως, δεν παρατηρήθηκε σημαντική μεταβολή στη σύνθεση των εξαγομένων κατά κατηγορία προϊόντος.

Η μείωση της δαπάνης για εισαγωγές εκτός καυσίμων και πλοίων, η οποία είχε επιβραδυνθεί το 2011, άρχισε να επιταχύνεται το 2012, ενώ η δαπάνη για εισαγωγές καυσίμων αυξήθηκε μεν το 2012, αλλά με μικρότερο ρυθμό σε σχέση με το 2011. Σύμφωνα με τα αναλυτικά στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών, το 2012 μεγαλύτερη ήταν η μείωση της δαπάνης για εισαγωγές πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων (21,6%), η οποία είχε παρουσιάσει άνοδο το 2010 και το 2011, ενώ συνεχίστηκε η μείωση της δαπάνης για εισαγωγές κεφαλαιακών αγαθών (20,8%), λόγω του περιορισμού της επενδυτικής και παραγωγικής δραστηριότητας.

Πιο συγκεκριμένα, η μείωση της δαπάνης για εισαγωγές προέρχεται κυρίως από τα χημικά προϊόντα (σε μεγάλο βαθμό από τα φαρμακευτικά), τα προϊόντα μεταλλουργίας και το μηχανολογικό εξοπλισμό. Όμως το 2012 μειώθηκε επίσης και η δαπάνη για εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών και ειδικότερα μη διαρκών καταναλωτικών αγαθών (εκ των οποίων το 1/3 περίπου είναι τρόφιμα, η δαπάνη για εισαγωγές των οποίων δεν μεταβλήθηκε σημαντικά), και μάλιστα με πολύ ταχύτερο ρυθμό από ότι το 2011 (16,3% το 2012 έναντι 6,7% το 2011).

16.2. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Το ισοζύγιο υπηρεσιών το 2012 παρουσίασε πλεόνασμα ύψους 14,7 δισ. ευρώ, ελαφρά αυξημένο κατά 0,6% σε σχέση με το 2011. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως

στην άνοδο των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών και δευτερευόντως στη μείωση των καθαρών πληρωμών για "λοιπές" υπηρεσίες, ενώ οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες παρουσίασαν οριακή μείωση. Η μείωση των καθαρών εισπράξεων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες οφείλεται κυρίως στη μείωση των ταξιδιωτικών δαπανών στην Ελλάδα από μη κατοίκους κατά 4,6% ή 481 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με το 2011, ενώ οι αφίξεις μη κατοίκων μειώθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 5,5% και έφθασαν τα 15,5 εκατ. επισκέπτες. Οι ταξιδιωτικές δαπάνες στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος περιορίστηκαν κατά 18,4% ή 418 εκατ. ευρώ, με αποτέλεσμα τη μείωση των καθαρών εισπράξεων μόνο κατά 63 εκατ. ευρώ.

Η τουριστική κίνηση εμφανίζεται μεν μειωμένη μετά τη σημαντική περυσινή άνοδο, παρουσιάζει όμως τάση εξομάλυνσης μετά το πρώτο εξάμηνο του 2012 καθώς με τη λήξη της παρατεταμένης διπλής προεκλογικής περιόδου αποκαταστάθηκε το κλίμα εμπιστοσύνης με θετικές συνέπειες για τις αφίξεις. Πράγματι οι απώλειες σε ετήσια βάση περιορίστηκαν σημαντικά τόσο στις αφίξεις όσο και στις ακαθάριστες εισπράξεις, ενώ άνοδος σημειώθηκε από παραδοσιακές αγορές όπως το Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και νέες αγορές όπως η Ρωσία και η Κίνα. Σημειώνεται όμως ότι λόγω του δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος η εγχώρια ταξιδιωτική αγορά υπέστη σημαντικές απώλειες όσον αφορά τον κύκλο εργασιών.

Στον τομέα της κρουαζιέρας καταγράφηκε μικρή μείωση του αριθμού αφίξεων τουριστών, αντίθετα προς την αύξηση που είχε καταγραφεί το 2011 λόγω της "Αραβικής Άνοιξης". Εξάλλου υπάρχουν εν εξελίξει επενδυτικά σχέδια αναβάθμισης και κατασκευής λιμένων κρουαζιέρας, τα οποία με την παράλληλη άρση διαρθρωτικών εμποδίων θα οδηγήσουν στην αύξηση της χρήσης των ελληνικών λιμένων ως βάσεων εκκίνησης και επιστροφής (home ports) και όχι μόνον ως λιμένων διέλευσης, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί ή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών λιμένων και η Ελλάδα να βελτιώσει την κατάταξή της στον τομέα αυτό τόσο σε όρους αφίξεων όσο και σε όρους εσόδων. Οι προοπτικές για το 2013 είναι ευοίωνες, εφόσον υπολογίζεται ότι οι αφίξεις θα υπερβούν τα 17 εκατομμύρια σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΣΕΤΕ.

Οι αισιόδοξες προβλέψεις βασίζονται στην αύξηση των κρατήσεων από χώρες όπως η Αγγλία και η Γερμανία, ενώ, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει επιτάχυνση της διαδικασίας έκδοσης θεωρήσεων, υπολογίζεται ότι ο αριθμός των Ρώσων

τουριστών θα υπερβεί εφέτος το ένα εκατομμύριο. Ταυτόχρονα, οι καθαρές πληρωμές για "λοιπές υπηρεσίες" περιορίστηκαν κατά 10,7% ή 50 εκατ. ευρώ. Εξάλλου, οι ακαθάριστες εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών (κυρίως από την εμπορική ναυτιλία) μειώθηκαν κατά 5,7%, αλλά οι αντίστοιχες πληρωμές μειώθηκαν περισσότερο (κατά 12,6%), με αποτέλεσμα οι καθαρές εισπράξεις να αυξηθούν κατά 102 εκατ. ευρώ.

Η πτώση των ναύλων στις διεθνείς αγορές κατά περίπου 24% συνεχίστηκε, καθώς ο παγκόσμιος στόλος αυξήθηκε με ταχύτερο ρυθμό από τον όγκο του παγκόσμιου εμπορίου. Ο κλάδος που επλήγη περισσότερο ήταν εκείνος των πλοίων μεταφοράς ξηρού φορτίου, δεδομένου ότι ο δείκτης ναύλων Baltic Dry Index κατέγραψε ετήσια μείωση της τάξεως του 41%. Αντίθετα, η μείωση στους ναύλους των πετρελαιοφόρων πλοίων (Baltic Dirty Tanker Index) περιορίστηκε στο 8%. Ωστόσο, η μείωση των ναύλων είχε οριακή αρνητική επίδραση στις εισπράξεις από την παροχή υπηρεσιών μεταφορών (κυρίως θαλάσσιων), καθώς αντισταθμίστηκε σε σημαντικό βαθμό από την ανατίμηση του δολαρίου ΗΠΑ έναντι του ευρώ κατά μέσο όρο το 2012.

Πάντως, οι προοπτικές για το τρέχον έτος δεν είναι ευνοϊκές, δεδομένης της υπερπροσφοράς χωρητικότητας, της αύξησης του λειτουργικού κόστους, των δυσκολιών στην τραπεζική χρηματοδότηση και των μέτριων ρυθμών παγκόσμιας ανάπτυξης. Ειδικά για τον ελληνικό εμπορικό στόλο, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η δύναμή του σε όρους ολικής χωρητικότητας αυξήθηκε κατά 1,6% το Νοέμβριο του 2012 σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 2011 λόγω αντικατάστασης παλαιών πλοίων με νέα πλοία μεγαλύτερης χωρητικότητας. Σ

σημαντικό στοιχείο επίσης αποτελεί και η σταδιακή μείωση του μέσου όρου ηλικίας των υπό ελληνική σημαία πλοίων, ο οποίος τώρα βρίσκεται στα 10,5 έτη, όταν σε διεθνές επίπεδο είναι γύρω στα 12,5 έτη. Σύμφωνα με μελέτη του IOBE όμως, η ετήσια συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στην οικονομία σε όρους προστιθέμενης αξίας έχει τη δυνατότητα ακόμη και να διπλασιαστεί, υπό την προϋπόθεση ότι πολλές από τις εργασίες που αφορούν το συγκεκριμένο κλάδο θα διεκπεραιώνονται στην ελληνική επικράτεια αντί στο εξωτερικό. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στη δημιουργία περίπου 350 χιλιάδων θέσεων εργασίας επιπλέον,

16.3.ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ

Ο δραστικός περιορισμός του ελλείμματος του ισοζυγίου εισοδημάτων κατά 6,4 δισ. ευρώ το 2012 οφείλεται αποκλειστικά στη σχεδόν ισόποση μείωση των πληρωμών για τόκους, μερίσματα και κέρδη, αποτέλεσμα του σημαντικού περιορισμού των καθαρών πληρωμών για τόκους επί των τίτλων του Δημοσίου που διακρατούν κάτοικοι του εξωτερικού. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην εφαρμογή του PSI, καθώς και στη χρονική μετάθεση της καταβολής των τόκων που αφορούν δάνεια του μηχανισμού στήριξης μέσω της ΕΚΤ, λόγω αναπροσαρμογής του επιτοκίου (που, όπως αναφέρθηκε, οδήγησε σε μείωση των πληρωμών τόκων τον Ιούνιο). Έτσι, η μείωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο εισοδημάτων αντιστοιχεί σε 3,3% του ΑΕΠ, ενώ οι πληρωμές για τόκους θα συνεχίσουν να μειώνονται τα δύο επόμενα έτη.

16.4.ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ

Το 2012 το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων παρουσίασε πλεόνασμα 1,4 δισεκ. ευρώ, έναντι 561 εκατ. ευρώ το 2011. Ειδικότερα, οι καθαρές τρέχουσες μεταβιβαστικές εισπράξεις του τομέα της γενικής κυβέρνησης (κυρίως από την ΕΕ)²² αυξήθηκαν σε 1,4 δισεκ. ευρώ από 770 εκατ. ευρώ το 2011.

16.5.ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ

Το 2012 το πλεόνασμα του ισοζυγίου κεφαλαιακών μεταβιβάσεων διαμορφώθηκε σε 2,3 δισ. ευρώ, έναντι 2,7 δισ. ευρώ το 2011. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών που καταρτίζει η Τράπεζα της Ελλάδος, κατά τη διάρκεια του έτους εισέρευσαν από το ΕΣΠΑ 2,9 δισ. ευρώ (περιλαμβάνουν τα κονδύλια του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, τα οποία καταγράφονται στο ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων), ενώ παράλληλα, κατά δήλωση του Υπουργού Ανάπτυξης (στις 2.1.2013), απορροφήθηκαν πόροι που αφορούσαν ημιτελή έργα του Γ' ΚΠΣ (2000-2006), Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, το ποσό από τους πόρους των διαρθρωτικών ταμείων που είχε εισρεύσει στην Ελλάδα έως το τέλος Δεκεμβρίου του 2012 ανέρχεται σε 9,9 δισ. συμπεριλαμβανομένων των προκαταβολών, με

αποτέλεσμα το ποσοστό απορρόφησης να προσεγγίσει το 48,6% των συνολικών διαθέσιμων κονδυλίων για την Ελλάδα της περιόδου 2007-2013 (έναντι 34,5% στο τέλος Δεκεμβρίου 2011).

Το ποσοστό των νομικών δεσμεύσεων διαμορφώθηκε στο 83% περίπου, ενώ η απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων υπερέβη τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ των 27 χωρών-μελών. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα κατάφερε, παρά τις σημαντικές καθυστερήσεις του α' εξαμήνου του 2012, να επιταχύνει το ρυθμό απορρόφησης κοινοτικών κονδυλίων το β' εξάμηνο του 2012, επιτυγχάνοντας τελικά το 88,39% του προβλεπόμενου στο Μνημόνιο Συνεννόησης ετήσιου στόχου, ο οποίος ανέρχεται σε 3,73 δις ευρώ με βάση τις αιτήσεις πληρωμών.

Επίσης, υλοποιήθηκαν αρκετά από τα προβλεπόμενα στο Μνημόνιο μέτρα που αφορούν το γενικότερο ρυθμιστικό και οργανωτικό πλαίσιο σχετικά με την εξάλειψη των γραφειοκρατικών διαδικασιών για την υλοποίηση του ΕΣΠΑ. Στην ταχύτερη απορρόφηση και την αποτελεσματικότερη χρήση των κοινοτικών πόρων συνέβαλαν εντός του 2012 και θα συνεχίσουν να συμβάλλουν το επόμενο χρονικό διάστημα ορισμένα μέτρα που περιγράφονται, μαζί με νέες ρυθμίσεις και ευνοϊκές εξελίξεις που αναμένονται το 2013.

16.6.ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών το 2012 παρουσίασε καθαρή εισροή 3,6 δις. ευρώ, έναντι 17,8 δις. ευρώ το 2011. Ειδικότερα, καθαρή εισροή εμφάνισε κυρίως η κατηγορία των λοιπών επενδύσεων (ύψους 101,7 δις. ευρώ) και σε πολύ μικρότερο Βαθμό η κατηγορία των άμεσων επενδύσεων (ύψους 2,3 δις. ευρώ), ενώ η κατηγορία των επενδύσεων χαρτοφυλακίου εμφάνισε καθαρή εκροή (ύψους 100,5 δις. ευρώ). Οι άμεσες επενδύσεις στην Ελλάδα από μη κατοίκους εμφάνισαν καθαρή εισροή που ανήλθε σε 2,3 δις. ευρώ (έναντι εισροής 0,8 δις. ευρώ το 2011): η ακαθάριστη εισροή εν μέρει αντισταθμίστηκε από εκροές λόγω αρνητικών επανεπενδυθέντων κερδών (δηλαδή ζημιών) στους ισολογισμούς των εταιρειών αποδεκτών των ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα. Η κυριότερη εισροή της κατηγορίας αυτής αφορούσε συμμετοχή της Credit Agricole (Γαλλία) σε αύξηση μετοχικού κεφαλαίου της Εμπορικής Τράπεζας.

Το επίπεδο των ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα παραμένει ιδιαίτερα χαμηλό, γεγονός που οφείλεται τόσο σε δομικούς όσο και σε συγκυριακούς παράγοντες. Το 2012 οι άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος εμφάνισαν μικρή εισροή (από επένδυση) ύψους 30,4 εκατ. ευρώ, έναντι εκροής 1,3 δισ. ευρώ το 2011. Από πλευράς επενδύσεων χαρτοφυλακίου, το 2012 σημειώθηκε καθαρή εκροή ύψους 100,5 δισ. ευρώ (έναντι καθαρής εκροής 19,8 δισ. ευρώ το 2011). Αναλυτικότερα, καταγράφηκε εκροή κεφαλαίων λόγω (α) της αύξησης των τοποθετήσεων κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια έκδοσης μη κατοίκων (περιλαμβανομένων ομολόγων του EFSF) κατά 57,7 δισ. ευρώ, (β) της μείωσης των τοποθετήσεων μη κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια που έχουν εκδοθεί από κατοίκους Ελλάδος κατά 41,8 δισ. ευρώ, (γ) της αύξησης των τοποθετήσεων κατοίκων σε χρηματοοικονομικά παράγωγα του εξωτερικού κατά 831 εκατ. ευρώ, (δ) της αύξησης των τοποθετήσεων κατοίκων σε μετοχές εξωτερικού κατά 129 εκατ. ευρώ και (ε) της μείωσης κατά 52 εκατ. ευρώ των τοποθετήσεων μη κατοίκων σε μετοχές εσωτερικού.

Στην κατηγορία των "λοιπών" επενδύσεων καταγράφηκε καθαρή εισροή ύψους 101,7 δισ. ευρώ (έναντι καθαρής εισροής 38,1 δισ. ευρώ το 2011), οφειλόμενη κυρίως στον καθαρό δανεισμό του τομέα της γενικής κυβέρνησης ύψους 109,1 δισ. ευρώ, που αντιστοιχεί σε ακαθάριστο δανεισμό 109,9 δισ. ευρώ από το EFSF και το ΔΝΤ. Επίσης σημειώθηκε εισροή λόγω μείωσης των τοποθετήσεων των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων και θεσμικών επενδυτών σε καταθέσεις και repos του εξωτερικού κατά 15,3 δισ. ευρώ. Οι ανωτέρω κινήσεις αντισταθμίστηκαν εν μέρει από τη μείωση (εκροή) των τοποθετήσεων μη κατοίκων σε καταθέσεις και repos στην Ελλάδα κατά 23,4 δισ. ευρώ. Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας διαμορφώθηκαν στο τέλος Δεκεμβρίου του 2012 σε 5,5 δισ. ευρώ.

17.ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΧΡΕΟΣ

	2010	2011	2012

Άμεσες επενδύσεις	5.686	11.228	5.986
Κατοίκων στο εξωτερικό	31.899	33.772	33.627
Κατοίκων στην Ελλάδα	26.213	22.544	27.641
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	-88.162	-17.716	51.332
Απαιτήσεις	71.839	63.920	1.955
Υποχρεώσεις	160.001	81.636	60.623
Χρηματοοικονομικά παράγωγα	1.395	2.104	2.850
Λοιπές επενδύσεις	-142.328	-180.504	-285.552
Απαιτήσεις	112.576	106.275	91.073
Υποχρεώσεις	254.904	286.779	376.625
Συναλλαγματικά διαθέσιμα	4.777	5.332	5.500
Καθαρά διεθνής επενδυτική θέση (1+2+3+4)	-218.632	-179.556	-219.884
ΑΕΠ	222.151	208.532	195.018
% του ΑΕΠ	-98,4	-86,1	-112,8

Πίνακας 4,9,4 ί Διεθνής επενδυτική Θέση

Η Διεθνής Επενδυτική Θέση (ΔΕΘ) παρουσιάζει τις καθαρές υποχρεώσεις της χώρας έναντι μη κατοίκων και λαμβάνει υπόψη τις άμεσες επενδύσεις, τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, τις λοιπές επενδύσεις και το ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Με βάση τα προσωρινά στοιχεία για το 2012, στο τέλος του έτους οι καθαρές υποχρεώσεις της χώρας αυξήθηκαν κατά 40,3 δισ. ευρώ από το τέλος του 2011, ενώ η Διεθνής Επενδυτική Θέση της χώρας κατέγραψε αρνητικό υπόλοιπο φθάνοντας τα 219,8 δισ. ευρώ, έναντι αρνητικού υπολοίπου 179,6 δισ. ευρώ στο τέλος του 2011. Η επιδείνωση αυτή (κατά 40,3 δισ. ευρώ) οφείλεται στην αύξηση των υποχρεώσεων της Γενικής Κυβέρνησης από δάνεια κατά 109 δισ. ευρώ (2011:83,6 δισ. ευρώ, 2012: 192,7 δισ. ευρώ), τα οποία σχεδόν στο σύνολο τους προήλθαν από το μηχανισμό στήριξης και διαμορφώθηκαν το 2012 στα 182,9 δισ. ευρώ έναντι 73,0 δισεκ. ευρώ το 2011. Η επιδείνωση αυτή αντισταθμίστηκε αφενός από την αύξηση των απαιτήσεων των επενδύσεων χαρτοφυλακίου κατά 48,0 δισ. (από 63,9 δισ. ευρώ σε 111,9 δισ. ευρώ το 2012), προερχόμενη κυρίως από ομόλογα του EFSF που δόθηκαν στις τράπεζες στο πλαίσιο της ανακεφαλαιοποίησης τους αλλά και από ομόλογα του EFSF που δόθηκαν μετά το PSI στους Έλληνες ομολογιούχους του Ελληνικού Δημοσίου (ασφαλιστικά ταμεία - ιδιώτες) και αφετέρου από τη μείωση των υποχρεώσεων των επενδύσεων χαρτοφυλακίου κατά 21 δισ. ευρώ (από 81,6 δισ. ευρώ το 2011 σε 60,6 δισ. ευρώ το 2012). Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πρώτη και δεύτερη φάση του PSI, καθώς και στη διαδικασία επαναγοράς των ομολόγων που ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 2012. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο υπολογισμός αυτός έγινε με βάση τη μέθοδο αποτίμησης σε ονομαστικές τιμές των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που διακρατούν η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες και σε αγοραίες τιμές των υπολοίπων.

	2007	2008	2009	2010	2011	2(1!:
A. Γενική Κυβέρνηση	177.106	191.985	224.946	181.902	156.995	244.057
B. Τράπεζα της Ελλάδος	10.797	35.348	49.036	87.088	104.750	98.355

Γ. Λοιπά πιστωτικά ιδρύματα	97.424	111.194	112.861	116.422	91.191	75.500
Λ, Λοιποί τομείς	19.S0I	21.252	24.216	16.691	9.698	12.131
Ε. Άμεσες επενδύσεις	3.690	4.614	5.716	5.072	7.316	7.363
Υποχρεώσεις προς θυγατρικές εταιρίες	827	1.082	2.824	1.635	1.750	1.722
Υποχρεώσεις προς άμεσους επενδυτές	2.863	3.532	2.892	3.437	5.566	5.641
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (ΛΕΧ) (Λ+Β+Γ+Λ+Ε)	308.517	364.393	416.775	407.175	369.950	437.406
% του ΑΕΠ	138,25	156,26	180,36	183,29	177,41	224,29

Πίνακας 4,9,4 ÷ Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος

Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών ήταν ότι στο τέλος του 2012 η ΔΕΘ αντιστοιχούσε στο 112,8% του ΑΕΠ, έναντι 86,1% του ΑΕΠ το 2011. Οι υποχρεώσεις της Διεθνούς Επενδυτικής Θέσης εξαιρουμένων των υποχρεώσεων σε μετοχές και χρηματοοικονομικά παράγωγα αποτελούν το Ακαθάριστο Εξωτερικό Χρέος της Ελλάδος, το οποίο το 2012 ανήλθε στα 437,4 δισ. ευρώ, αυξημένο κατά 67,4 δισ. ευρώ έναντι του 2011. Η αύξηση αυτή αφορά κυρίως την αύξηση των υποχρεώσεων από το δανεισμό της Γενικής Κυβέρνησης κατά 87 δισ. ευρώ, οφειλόμενη κυρίως στα δάνεια του Προγράμματος Στήριξης, η οποία μερικώς αντισταθμίστηκε από τη μείωση των υποχρεώσεων του λογαριασμού TARGET της Τράπεζας της Ελλάδος, αλλά και από τη μείωση των υποχρεώσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων έναντι του εξωτερικού κατά 15,7 δισ. ευρώ.

18.ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η αύξηση της εξωστρέφειας και η βελτίωση της συνολικής διεθνούς ανταγωνιστικότητας παραμένουν ζητήματα κομβικά για τη διατηρήσιμη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας. Το ποσοστό των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών ως προς το ΑΕΠ της Ελλάδος, αφού είχε εμφανίσει μεγάλη άνοδο τη δεκαετία του '70, μετά το 1981 (τότε ήταν 26%) άρχισε να υποχωρεί. Από το 1993 και μετά μάλιστα, το ποσοστό αυτό (τότε 17,2%) ήταν το χαμηλότερο ανάμεσα στις 17 χώρες-μέλη της ευρωζώνης.

Παρά τη σταδιακή ενίσχυσή του έκτοτε λόγω της εντεινόμενης παγκοσμιοποίησης των αγορών, αλλά και της ένταξης της χώρας στη ζώνη του ευρώ, το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ της Ελλάδος όχι μόνο παρέμεινε το χαμηλότερο μεταξύ των χωρών τόσο της ζώνης του ευρώ όσο και της ΕΕ-27, αλλά και υπολειπόταν ολοένα περισσότερο του μέσου όρου τους. Το 2000 ήταν 25,7%, έναντι 36,8% στη ζώνη του ευρώ, και το 2010 ήταν 22,2%, έναντι 41,1% στη ζώνη του ευρώ. Μετά το 2009, όταν, λόγω της διεθνούς κρίσης και της απότομης πτώσης της διεθνούς ζήτησης, το ποσοστό των εξαγωγών της Ελλάδος είχε υποχωρήσει στο χαμηλότερο μετά το 1996 επίπεδο του (19,3% του ΑΕΠ), σημειώνεται μικρή αλλά σταθερή βελτίωση.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδος ανήλθαν στο 25,1% του ΑΕΠ το 2011 και στο 27,8% το 2012 (το υψηλότερο ιστορικά ποσοστό της Ελλάδος), ενώ για το 2013 προβλέπεται περαιτέρω άνοδος στο 30,2%. Παρά αυτές τις πρόσφατες θετικές εξελίξεις ως προς την εξωστρέφεια, η Ελλάδα και το 2012 παρέμεινε η λιγότερο εξωστρεφής χώρα ανάμεσα στις χώρες-μέλη της ΕΕ-27, με κριτήριο το λόγο της αξίας των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών προς το ΑΕΠ.

18.1. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, σύμφωνα με τα στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών, σημείωσαν ανοδική πορεία σε όλη την περίοδο από το 2000 έως το 2008, παρά το χαμηλό (σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-27) ποσοστό στο ΑΕΠ και την απώλεια ανταγωνιστικότητας. Ειδικότερα, οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σημείωσαν μέση ετήσια άνοδο περίπου 7%, χωρίς μεγάλες διαφορές στους ρυθμούς μεταξύ αγαθών και υπηρεσιών (7,8% και 6,5% αντίστοιχα). Οι εισπράξεις από υπηρεσίες, κυρίως ταξιδιωτικές υπηρεσίες και θαλάσσιες μεταφορές, ήταν σχεδόν διπλάσιες από τις εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών και αντιπροσώπευαν πάνω από το 65% του συνόλου των εισπράξεων.

Η επιδείνωση του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, ειδικά μετά το 2005, παρά την άνοδο των εισπράξεων από εξαγωγές, οφείλεται κυρίως στην άνοδο της δαπάνης για εισαγωγές εκτός καυσίμων (καθώς επίσης και των καθαρών πληρωμών για αγορές καυσίμων). Το επίπεδο της δαπάνης ήταν τριπλάσιο από εκείνο των εισπράξεων και κάλυπτε τις ανάγκες της παραγωγής (δεδομένου του εισαγωγικού περιεχομένου των εξαγωγών, το οποίο, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, ανέρχεται στο 35% για τη μεταποίηση), αλλά και της αυξημένης κατανάλωσης. Μετά τη σημαντική πτώση του 2009, οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών άρχισαν να ανακάμπτουν από το 2010.

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία, το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (βάσει της στατιστικής ισοζυγίου πληρωμών της Τράπεζας της Ελλάδος) το 2012 μειώθηκε στο 18% εκείνου του 2008, ενώ η βελτίωσή του οφείλεται κατά κύριο λόγο στις εξελίξεις στο εμπορικό ισοζύγιο κυρίως τη μεγάλη μείωση των εισαγωγών αγαθών και την ένταση της εξαγωγικής δραστηριότητας των ελληνικών επιχειρήσεων. Ειδικότερα, οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών σημειώνουν αξιόλογους ρυθμούς ανόδου από το δεύτερο εξάμηνο του 2010, με αποτέλεσμα το 2011 οι συνολικές εισπράξεις να υπερβαίνουν το επίπεδο του 2008, ενώ το 2012 οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων απείχαν ελάχιστα από το επίπεδο του 2008. Την ίδια περίοδο οι εισπράξεις από υπηρεσίες αντιμετωπίζουν προβλήματα. Οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές περιορίστηκαν λόγω της πτώσης των ναύλων,

δεδομένου ότι η μεταφορική ικανότητα του παγκοσμίου στόλου συνεχίζει να αυξάνεται ταχύτερα από ότι ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου.

Εξάλλου, ο τουρισμός δέχθηκε πλήγμα από το δυσμενές κλίμα που δημιουργήθηκε από τις κοινωνικές εντάσεις και τη μεγάλη προβολή τους στο διεθνή τύπο, με αποτέλεσμα την εκτροπή τουριστών προς άλλους προορισμούς (ιδίως το 2010), και πιο πρόσφατα από το κλίμα αβεβαιότητας που επικράτησε κατά την παρατεταμένη προεκλογική περίοδο. Τελικά, η συμμετοχή των εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών στο σύνολο των εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκε σημαντικά και έφθασε από 36,8% το 2008 στο 44,8% το 2012. Η ταχεία άνοδος των εξαγωγών, όπως και η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου εκτός καυσίμων είναι αποτέλεσμα της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας και της μείωσης της εγχώριας ζήτησης, λόγω περιορισμού της κατανάλωσης και της επενδυτικής και παραγωγικής δραστηριότητας.

Έτσι, οι ελληνικές επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να στραφούν στις αγορές του εξωτερικού, με πρωταγωνιστές τους κλάδους της μεταλλουργίας, των τροφίμων, των χημικών/πλαστικών, καθώς και προϊόντων μηχανολογικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, πραγματοποιώντας σημαντικές επιδόσεις. Ο εξωστρεφής αυτός προσανατολισμός δεν συνοδεύθηκε από σημαντικές αλλαγές στη διάρθρωση των εξαγωγών κατά προϊόν. Από το 2008 έως το 2012 αυξήθηκε το ποσοστό των αγροτικών προϊόντων και των πρώτων υλών στο σύνολο (χωρίς καύσιμα και πλοία) κατά 4 εκατοστιαίες μονάδες και μία εκατ. μονάδα αντίστοιχα εις βάρος των εξαγωγών προϊόντων μεταποίησης, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων είναι χαμηλής και μέσης τεχνολογίας.

Επίσης, η άνοδος των εξαγωγών δεν συνοδεύθηκε από νέες επενδύσεις, ενώ ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής παρουσίασε μείωση στους περισσότερους κλάδους. Η επιδείνωση του οικονομικού κλίματος στη διεθνή αγορά και κυρίως στις χώρες της ΕΕ, η οποία είναι η σημαντικότερη αγορά για τα ελληνικά προϊόντα, η ένταση του κλίματος αβεβαιότητας, που προέκυψε από τις εξελίξεις στην Ελλάδα, και οι σημαντικοί περιορισμοί ρευστότητας για τις επιχειρήσεις είχαν ως αποτέλεσμα την επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των εξαγωγών το 2012.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις, λόγω περιορισμένης ρευστότητας, αντιμετωπίζουν προβλήματα με τις εισαγωγές πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων, ενώ λόγω της μειωμένης επενδυτικής δραστηριότητας αντιμετωπίζουν και την απαξίωση του εξοπλισμού τους. Έτσι, το 2012 ο ρυθμός ανόδου των εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων επιβραδύνθηκε. Η διατήρηση θετικού ρυθμού ανόδου των εξαγωγών βασίζεται στη στροφή των εξαγωγέων προς αγορές εκτός ΕΕ, που παρουσιάζουν υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Το μερίδιο των εξαγωγών (εκτός καυσίμων και πλοίων) που κατευθύνεται στην ΕΕ περιορίστηκε σε 60,8% το 2012 από 67% το 2008.

Έτσι, έχει αυξηθεί το μερίδιο των εξαγωγών προς προορισμούς οι οποίοι απορροφούν ήδη ένα αξιόλογο ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών, όπως η Τουρκία, η Ρωσία, οι ΗΠΑ και οι χώρες της Β. Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, αλλά και προς νέες αγορές, όπου ακόμη εξάγεται μικρό ποσοστό, όπως η Ιαπωνία, η Κίνα και η Ινδία. Σ' αυτή την αλλαγή προσανατολισμού συνέβαλαν και η υποτίμηση του ευρώ και η πτώση των ναύλων. Οι ελληνικές επιχειρήσεις στην παρούσα συγκυρία, όπως και στο παρελθόν, κατόρθωσαν να εκμεταλλευθούν τις εξελίξεις της διεθνούς ζήτησης και να επεκταθούν σε νέες αγορές, όπως συνέβη με την επέκταση στις χώρες την ΝΑ Ευρώπης στο μέσο της δεκαετίας του 1990, αλλά δεν έχουν κατορθώσει να μεταβάλουν σημαντικά τη σύνθεση του εξαγόμενου προϊόντος, τουλάχιστον όσον αφορά τη σύνθεση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Παράλληλα, τα μερίδια αγοράς των ελληνικών προϊόντων παραμένουν χαμηλά.

19. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ

Η αύξηση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων τα τελευταία τρία χρόνια ασφαλώς σχετίζεται (α) πρωτίστως με τη σημαντική μείωση της εγχώριας ζήτησης λόγω της ύφεσης και την ανάγκη εύρεσης νέων αγορών ως τρόπου επιβίωσης των επιχειρήσεων και (β) δευτερευόντως με τη σταδιακή βελτίωση ορισμένων δεικτών διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

19.1.ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σύμφωνα με τους διαθέσιμους δείκτες πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας των διεθνών οργανισμών, η ελληνική οικονομία, έπειτα από περισσότερο από δύο δεκαετίες σχεδόν συνεχούς απώλειας διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές και το κόστος εργασίας, από το 2010 και μετά ανακτά σημαντικό τμήμα των απωλειών αυτών. Βάσει των δεικτών που στηρίζονται στο σχετικό κόστος εργασίας, η Τράπεζα της Ελλάδος εκτιμά ότι ολόκληρη η απώλεια της περιόδου 2001-2009 θα ανακτηθεί εντός του 2013, ενώ ακόμη ευνοϊκότερα συμπεράσματα προκύπτουν από εκτιμήσεις της ΕΚΤ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι σε πρόσφατη έρευνα της Eurobank για τις προοπτικές μετάβασης της ελληνικής οικονομίας σε ένα νέο εξωστρεφές μοντέλο ανάπτυξης εκτιμάται ότι η ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας κόστους θα οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε σημαντική αύξηση των εξαγωγικών μεριδίων της χώρας στην παγκόσμια αγορά.

19.2.ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Παρά τη βελτίωση που παρατηρείται την περίοδο 2010-2012 στη διεθνή ανταγωνιστικότητα τιμών και κόστους εργασίας, οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν πλήθος άλλα εμπόδια και κόστη που τις αποτρέπουν από το να γίνουν διεθνώς πιο ανταγωνιστικές. Οι σύνθετοι δείκτες παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας της Ελλάδος συνεχίζουν να δείχνουν ένα εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο (βάσει διεθνών συγκρίσεων) και μέχρι πρόσφατα επιδείνωση μετά το 2007-2008. Σύμφωνα με την Έκθεση Διεθνούς Ανταγωνιστικότητας του World Economic Forum για το 2012-2013 (Σεπτέμβριος 2012), η Ελλάδα κατατάσσεται πλέον στην 96η θέση μεταξύ 144 χωρών και εξακολουθεί να είναι η τελευταία σε κατάταξη χώρα της ΕΕ όπως και τα προηγούμενα δύο χρόνια.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται (α) στο δυσμενές μακροοικονομικό περιβάλλον, (β) στο αρνητικό κλίμα στο χρηματοπιστωτικό τομέα και στην έλλειψη επενδυτικού ενδιαφέροντος, (γ) στην αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση και στη διαφθορά και τέλος (δ) στην έλλειψη ευελιξίας στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη,

οι βασικοί παράγοντες που θέτουν εμπόδια για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι: (α) αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση-γραφειοκρατία, (β) πρόσβαση στη χρηματοδότηση, (γ) αστάθεια των ασκούμενων πολιτικών, (δ) φορολογικό καθεστώς και (ε) διαφθορά.

Αντίθετα, θετικότερη είναι η αξιολόγηση από την τελευταία έκδοση του Doing Business Report 2013 της Παγκόσμιας Τράπεζας, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ των 10 οικονομιών με τη μεγαλύτερη βελτίωση διεθνώς για το 2013. Η συγκεκριμένη έκθεση ερευνά τα τελευταία 10 χρόνια το θεσμικό πλαίσιο για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση σε περίπου 185 οικονομίες. Η αξιολόγηση και κατάταξη των χωρών γίνεται σε δύο διαστάσεις: (α) το ρόλο του θεσμικού πλαισίου και των διαφόρων θεσμικών οργάνων και (β) την πολυπλοκότητα και το κόστος για τη δημιουργία, λειτουργία και πιθανή λύση των επιχειρήσεων. Οι θεσμικές βελτιώσεις που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα κατά το 2012 στους τομείς των κατασκευαστικών αδειοδοτήσεων, της προστασίας των επενδυτών και της πτωχευτικής διαδικασίας ανέβασαν θεαματικά τη χώρα στη σχετική κατάταξη από την 100ή θέση στην έρευνα του 2012 στην 78η της έρευνας του 2013. Πιο συγκεκριμένα, στο επίπεδο της προστασίας των επενδυτών η Ελλάδα ανέβηκε από την 155η στην 117η θέση, κυρίως λόγω της εγκυκλίου που εξέδωσε η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, η οποία διευκρινίζει ποιες συναλλαγές εισηγμένων εταιριών με συνδεδεμένα μέρη θεωρούνται σημαντικές και αποσαφηνίζει τις υποχρεώσεις των "εκδοτών" για δημοσιοποίηση προνομιακών πληροφοριών.

Επίσης, σύμφωνα με την έκθεση Euro Plus Monitor 2012 του "Συμβουλίου της Λισαβόνας" που δημοσιεύθηκε στις 29.11.2012, η Ελλάδα κατατάχθηκε πρώτη μεταξύ 20 χωρών (των χωρών-μελών της ζώνης του ευρώ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Πολωνίας και της Σουηδίας) ως προς το Δείκτη Προόδου Προσαρμογής (Adjustment Progress Indicator), ενώ ήδη κατείχε τη δεύτερη θέση το 2011. Η Ελλάδα είχε την καλύτερη βαθμολογία ως προς τη "μεταρρυθμιστική ώθηση" και τη "δημοσιονομική προσαρμογή", ενώ κατέλαβε την τρίτη θέση ως προς την "προσαρμογή του κόστους εργασίας" και την πέμπτη θέση ως προς την "εξωτερική προσαρμογή".

19.3 Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 2010

Ο διεθνής ανταγωνισμός τον οποίο καλείται να αντιμετωπίσει μια μικρή ανοικτή οικονομία, όπως η Ελλάδα, εντείνεται συνεχώς. Η αντιμετώπιση τέτοιων πιέσεων, ιδίως σε μια ζώνη κοινού νομίσματος όπως η ζώνη του ευρώ, απαιτεί τη διαρκή αντιμετώπιση του ανταγωνισμού μέσω μηχανισμών που δεν στηρίζονται στην υποτίμηση του νομίσματος. Αντίθετα, απαιτείται η δημιουργία μιας οικονομίας υψηλής παραγωγικότητας με εξειδίκευση σε εξωστρεφείς κλάδους. Για την ελληνική οικονομία κατ' εξοχήν εμπορεύσιμα προϊόντα και υπηρεσίες παράγουν ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, η μεταποίηση, οι επαγγελματικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, και οι υπηρεσίες σχετικές με τον τουρισμό, όπως η εστίαση και η παροχή καταλύματος, οι εναέριες και οι θαλάσσιες μεταφορές.

Το μερίδιο των εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών στη συνολική προστιθέμενη αξία στην Ελλάδα ήταν 38,8% το 2006 και ανήλθε στο 40,1% το 2011. Η Ελλάδα υπολείπεται σε εξωστρέφεια στην παραγωγική της διάρθρωση σε σχέση με το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Το μερίδιο των εμπορεύσιμων στη συνολική προστιθέμενη αξία για τις χώρες της ζώνης του ευρώ ήταν 44,3% για το 2006 και 43% το 2010 (τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία). Σημειώνεται ωστόσο ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανά χώρα εντός της ζώνης του ευρώ. Ενδεικτικά, το μερίδιο των εμπορεύσιμων στη συνολική παραγωγή στη Γαλλία και την Πορτογαλία ήταν 40% για την περίοδο 2006-2010 (πολύ κοντά με της Ελλάδος), όταν στη Γερμανία το αντίστοιχο μερίδιο ήταν 48%.

Μετά το 2008, στην Ελλάδα καταγράφεται οριακή βελτίωση του μεριδίου του κλάδου των εμπορεύσιμων: από 38% το 2008 το μερίδιο αυξήθηκε στο 40% το 2011. Ως αποτέλεσμα, η διαφορά του μεριδίου του κλάδου των εμπορεύσιμων στην Ελλάδα από το αντίστοιχο στη ζώνη του ευρώ έχει σταδιακά μειωθεί, από 5,5 εκατοστιαίες μονάδες το 2006 σε 2,1 εκατοστιαίες μονάδες το 2010. Στην αύξηση του μεριδίου των εμπορεύσιμων την περίοδο 2008-2010 συνέβαλαν θετικά ορισμένοι επιμέρους κλάδοι μεταποίησης, όπως η παραγωγή τροφίμων, ποτών και καπνού, η παραγωγή πετρελαιοειδών, οι υπηρεσίες τουρισμού και κάποιες χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Αντίθετα, ήταν αρνητική η συμβολή του πρωτογενούς τομέα, όπως και των περισσότερων κλάδων εμπορεύσιμων προϊόντων, καθώς η προστιθέμενη αξία τους

μειώθηκε στο διάστημα 2008-2011. Η οριακή μείωση του μεριδίου του κλάδου των εμπορευσίμων μεταξύ 2010 και 2011 αποδίδεται κυρίως στην ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη της προστιθέμενης αξίας των νομικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών, της μεταποίησης τροφίμων, και του κλάδου των θαλάσσιων μεταφορών.

Οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών, μετά από σημαντική υποχώρηση το 2009, άρχισαν να ανακάμπτουν από τα μέσα του 2010. Στις εξαγωγές το 2012 πρωτοστατούν οι κλάδοι παραγωγής αγροτικών προϊόντων (π.χ. ψάρια, φρούτα-λαχανικά) και πρώτων υλών (π.χ. προϊόντα αλουμινίου, ηλεκτρική ενέργεια). Ωστόσο, χαρακτηριστικό των ελληνικών εξαγωγών είναι ότι επικεντρώνονται σε προϊόντα σχετικά χαμηλής εξειδίκευσης και συνεπώς παραγωγικής αξίας. Επίσης, ένα μικρό ποσοστό των ελληνικών επιχειρήσεων ασκούν κάποια εξαγωγική δραστηριότητα (1,57% επί του συνόλου των επιχειρήσεων το 2011) και υπάρχει βαθμός κατακερματισμού των εξαγωγικών δραστηριοτήτων. Ενδεικτικά, το 40% των ελληνικών μεταποιητικών ΜΜΕ εξάγουν κατά μέσο όρο μόνο το 25% της παραγωγής τους.

19.4. ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Όσον αφορά τη δυνατότητα των κλάδων εμπορεύσιμων να ανταγωνιστούν προϊόντα και υπηρεσίες αντίστοιχων κλάδων διεθνώς, παρουσιάζει για κάθε τομέα εμπορεύσιμων προϊόντων τη μέση και τη διάμεση τιμή για την παραγωγικότητα των επιμέρους κλάδων του τομέα σε σχέση με τη ζώνη του ευρώ για το 2010. Συνολικά, με σημαντική εξαίρεση τον τομέα των τουριστικών υπηρεσιών, οι κλάδοι παραγωγής εμπορεύσιμων στην Ελλάδα υπολείπονται σε παραγωγικότητα και συνεπώς σε ανταγωνιστικότητα. Υπάρχουν δύο τουλάχιστον σημαντικές ενστάσεις στη γενικά αρνητική εικόνα.

Πρώτον, οι κλάδοι με υψηλότερη αρχική παραγωγικότητα τείνουν να επιδεικνύουν υψηλότερη εξαγωγική δραστηριότητα σε σχέση με τη ζώνη του ευρώ. Δεύτερον, υπάρχουν κλάδοι που υπερβαίνουν σε παραγωγικότητα το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Η "αλιεία και υδατοκαλλιέργεια" στον πρωτογενή τομέα καθώς και τα "καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης" και οι "πλωτές μεταφορές" στις υπηρεσίες τουρισμού επέδειξαν παραγωγικότητα μεγαλύτερη σε σχέση με τη

ζώνη του ευρώ. Πρόκειται συνεπώς για κλάδους με ιδιαίτερη δυναμική εξωστρέφειας.

Πράγματι, το 2010 ένα σημαντικό μερίδιο της συνολικής παραγωγής των κλάδων αυτών διατίθεται για εξαγωγές. Οι κλάδοι αυτοί συμβάλλουν σημαντικά στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, καθώς για το ίδιο έτος το μερίδιο τους στο σύνολο των εξαγωγών ήταν 49% (έναντι μεριδίου 8% στο σύνολο των εισαγωγών). Μάλιστα, δεδομένων των διαθέσιμων πόρων και δεξιοτήτων στην ελληνική οικονομία (π.χ. το φυσικό πλούτο, τη διαθέσιμη τεχνογνωσία, τις υποδομές) αλλά και των συνθηκών ζήτησης και προσφοράς διεθνώς (όπως αντανακλώνεται στο μέγεθος της αγοράς και τους ρυθμούς ανάπτυξης), η McKinsey (2012) ξεχωρίζει τον τουρισμό, την παραγωγή τροφίμων και τον πρωτογενή τομέα (ειδικά τις ιχθυοκαλλιέργειες) για τις προοπτικές συμβολής τους στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας την επόμενη δεκαετία.

Προκειμένου να ενισχυθεί άμεσα η διεθνής ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος και να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο, προέχει να δημιουργηθούν οι συνθήκες εκείνες που προάγουν την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται σε ήδη έντονα εξωστρεφείς κλάδους. Μέσα από ανάλυση ενός δείγματος ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, οι Altomonte et al. (2012) καταλήγουν ότι οι εξής παράγοντες συμβάλλουν ώστε η παραγωγικότητα μιας επιχείρησης να υπερβεί (ή να διατηρήσει) ένα κρίσιμο επίπεδο που της επιτρέπει την εξαγωγική δράση: πρώτον, το υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο και η Έρευνα και Ανάπτυξη (E & A), δεύτερον, η διαθεσιμότητα χρηματοδότησης (ειδικά από την κεφαλαιακή αγορά), τρίτον, η καλή εταιρική διακυβέρνηση (π.χ. η αποσύνδεση της διοίκησης από την ιδιοκτησία στις οικογενειακές επιχειρήσεις, αμοιβές βάσει απόδοσης) και τέταρτον, η συμμετοχή σε διεθνείς ομίλους.

Η ίδια μελέτη αναδεικνύει το συμπέρασμα ότι το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων δεν παίζει ρόλο στη μεσοπρόθεσμη παραγωγικότητα και εξωστρέφειά τους, αλλά μόνο στη βραχυχρόνια δυναμική τους για ανάπτυξη. Ως προς τους ανωτέρω παράγοντες, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα δαπανών σε E & A, αρκετά υψηλής ποιότητας ανθρώπινο κεφάλαιο, παρά τα περιθώρια για βελτίωση της κατάρτισής του, και επιχειρήσεις που στην πλειοψηφία τους είναι οικογενειακές και MME με παραδοσιακά μοντέλα διοίκησης και περιορισμένο ρόλο

για τους διεθνείς ομίλους μέσω ΞΑΕ ή μέσο) συνεργασιών. Τα διαρθρωτικά αυτά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας έχουν επηρεαστεί αρνητικά από την κρίση, ωστόσο δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι οι μεταβολές ήταν τόσο δραστικές ώστε να επηρεάζουν το βαθμό εξωστρέφειας των επιχειρήσεων.

19.5.ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΚΑΙ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ο παράγοντας ο οποίος αναδεικνύεται καθοριστικός για τη διασφάλιση της συνέχειας της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων την περίοδο της κρίσης είναι η ρευστότητα. Η έρευνα μελών του Πανελλήνιου Συνδέσμου Εξαγωγέων υποδηλώνει ότι το 2011 το 25,2% των ελληνικών εξαγωγικών επιχειρήσεων εμφάνιζαν έντονα προβλήματα ρευστότητας, έναντι 10,65% το 2009. Η έλλειψη ρευστότητας επιτάθηκε το 2012, με το 38,7% των επιχειρήσεων να δηλώνουν σχετικά προβλήματα. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι στην πρόσφατη (Ιούλιος 2012) έρευνα της Εθνικής Τράπεζας για τις ΜΜΕ, το προφίλ των εξαγωγικών ΜΜΕ σε δείκτες ρευστότητας είναι καλύτερο από αυτό των μη εξαγωγικών επιχειρήσεων. Άλλα προβλήματα για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα τις ΜΜΕ, είναι οι οφειλόμενες προς τις επιχειρήσεις από το δημόσιο επιστροφές ΦΠΑ και τα αυξημένα λειτουργικά έξοδα. Επίσης αρνητικό ρόλο έχει το αβέβαιο πολιτικοοικονομικό περιβάλλον.

19.6.ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα επιτακτικά προβλήματα ρευστότητας των επιχειρήσεων που ήδη εξάγουν, έχουν γίνει ορισμένες παρεμβάσεις, όπως το πρόγραμμα "Εξωστρέφεια ΟΑΕΠ". Επίσης, το Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Μεταφορών, Υποδομών και Δικτύων, στο πλαίσιο της "εθνικής στρατηγικής για τις εξαγωγές", έχει προαναγγείλει άμεσες δράσεις που στοχεύουν στην απλοποίηση των εξαγωγικών διαδικασιών και τη μείωση του σχετικού λειτουργικού κόστους για τις επιχειρήσεις.

Παράλληλα με εξειδικευμένες ενέργειες σε ήδη εξωστρεφείς κλάδους, είναι σημαντικό μεσοπρόθεσμα να ληφθούν και τα απαραίτητα μέτρα για την ανάδειξη νέων επιχειρήσεων-κλάδων με συγκριτικό πλεονέκτημα στο διεθνή ανταγωνισμό. Αξίζει να τονιστεί ότι σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης αναγνωρίζει η McKinsey (2012) σε κλάδους παραγωγής που συμβατικά κατατάσσονται ως "μη εμπορεύσιμοι". Εξέχοντα παραδείγματα είναι ο ιατρικός τουρισμός, οι υπηρεσίες μέριμνας για την τρίτη ηλικία και η εκπαίδευση (με έμφαση στις κλασικές σπουδές).

Επίσης, πέραν των εξειδικευμένων μέτρων οικονομικής πολιτικής σε κλάδους και επιχειρήσεις ανάλογα με τις ανάγκες τους, είναι απαραίτητο να γίνουν οριζόντιες πολιτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη θεμελίωση ή βελτίωση των πυλώνων ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Παραδείγματα τέτοιων δράσεων συνιστούν η ενίσχυση των υποδομών (π.χ. μέσω του ΕΣΠΑ), η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η δημιουργία βιομηχανικών ζωνών, η διασφάλιση σταθερού φορολογικού συστήματος που παρέχει κίνητρα για επενδύσεις κ.ά.

20.ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

20.1.ΜΕΤΡΑ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Η διπλή εκλογική αναμέτρηση το Μάιο και τον Ιούνιο του 2012, αν και καθυστέρησε την εφαρμογή του 2ου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής, εντούτοις συνέβαλε στο να διαμορφωθεί μια κυβερνητική πλειοψηφία υπέρ της συνέχισης της δημοσιονομικής προσαρμογής και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων με τους εταίρους της χώρας από τον Ιούλιο έως και τον Οκτώβριο του 2012, αποφασίστηκε η αναθεώρηση των στόχων του 2^{ου} Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής του Φεβρουαρίου 2012.

Συγκεκριμένα, η επίτευξη πρωτογενούς αποτελέσματος ύψους 4,5% του ΑΕΠ μετατέθηκε για το 2016 στο ΜΠΔΣ 2013-2016 αντί του 2014.Στις 7 Νοεμβρίου 2012 ψηφίστηκε από τη Βουλή το πολυνομοσχέδιο (Ν. 4093/2012) "Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016". Το πολυνομοσχέδιο περιλαμβάνει το

ΜΠΔΣ 2013-2016, καθώς και σημαντικές παρεμβάσεις για την υποστήριξη της δημοσιονομικής προσαρμογής, μεταξύ των οποίων είναι ο περαιτέρω σημαντικός περιορισμός των συντάξεων και των κοινωνικών δαπανών, ο περιορισμός της μισθολογικής δαπάνης μέσω της κατάργησης των επιδομάτων εορτών και αδείας και της μείωσης των "ειδικών μισθολογίων" του Δημοσίου, ο περιορισμός της φαρμακευτικής δαπάνης, η τροποποίηση διαφόρων φορολογικών διατάξεων και η σύσταση της θέσης Γενικού Γραμματέα Δημοσίων Εσόδων.

Επιπλέον περιλαμβάνει σημαντικές διατάξεις για την περαιτέρω αύξηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας και το άνοιγμα των κλειστών επαγγεμάτων. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΜΠΔΣ, το έλλειμμα της ΓΚ θα διαμορφωθεί σε 13.537 εκατ. ευρώ ή 7,0% του ΑΕΠ το 2012,33 σε 10.047 εκατ. ευρώ ή 5,5% του ΑΕΠ το 2013 και σε 6.322 εκατ. ευρώ ή 2,0% του ΑΕΠ το 2015. Το πρωτογενές αποτέλεσμα της ΓΚ, από έλλειμμα 1,5% του ΑΕΠ το 2012, θα μετατραπεί σε πλεόνασμα ύψους 0,0% του ΑΕΠ το 2013, 1,5% του ΑΕΠ το 2014, 3,0% του ΑΕΠ το 2015 και 4,5% του ΑΕΠ το 2016. Η δημοσιονομική προσαρμογή την περίοδο 2013-2016 χαρακτηρίζεται εμπροσθοβαρής και βασίζεται σε παρεμβάσεις καθαρής απόδοσης 14.244 εκατ. ευρώ. Από το ποσό αυτό, 9.374 εκατ. ευρώ αφορούν το 2013, 4.186 εκατ. ευρώ το 2014, 529 εκατ. ευρώ το 2015 και 155 εκατ. ευρώ το 2016. Η δέσμη μέτρων για την περίοδο 2013-16 περιλαμβάνει τα ακόλουθα (με την εκτιμώμενη καθαρή απόδοση σε παρένθεση):

- αναδιάρθρωση δημόσιου τομέα (719 εκατ. ευρώ),
- αναδιάρθρωση ΟΤΑ (210 εκατ. ευρώ),
- περιορισμό της μισθολογικής δαπάνης (1.497 εκατ. ευρώ),
- περιορισμό των δαπανών για συντάξεις (5.475 εκατ. ευρώ),
- εξορθολογισμό δαπανών για κοινωνικά επιδόματα (307 εκατ. ευρώ),
- εξορθολογισμό δαπανών για υγειονομική περίθαλψη (1.113 εκατ. ευρώ),
- περιορισμό των αμυντικών δαπανών (406 εκατ. ευρώ),
- εξορθολογισμό των εκπαιδευτικών δαπανών (133 εκατ. ευρώ),

- εξορθολογισμό της λειτουργίας των ΔΕΚΟ (495 εκατ. ευρώ) και
- αλλαγές στο φορολογικό σύστημα (3.890 εκατ. ευρώ).

Το 38,4% των παρεμβάσεων την τετραετία 2013-16 αφορά περικοπή των συνταξιοδοτικών δαπανών και το 27,3% αφορά επιπλέον έσοδα από την αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Επιπλέον, από το σύνολο των παρεμβάσεων, το 34,2% αφορά την περίοδο 2014-2016, εκ του οποίου το 19,4% αφορά περικοπές δαπανών και το 14,8% αυξήσεις των εσόδων. Όπως όμως αναφέρει το ΜΠΔΣ, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι για πρωτογενές πλεόνασμα της ΓΚ ύψους 3,0% του ΑΕΠ το 2015 και 4,5% του ΑΕΠ το 2016, απαιτούνται επιπλέον παρεμβάσεις ύψους 1.877 εκατ. ευρώ το 2015 και 2.765 εκατ. ευρώ το 2016, οι οποίες δεν έχουν προσδιοριστεί ακόμη.

Σύμφωνα με το ΜΠΔΣ, η υλοποίηση της δημοσιονομικής πολιτικής ούτως ώστε να επιτευχθούν πρωτογενή πλεονάσματα σε επίπεδο ΓΚ και η ανάληψη μέτρων άμεσης επανεκκίνησης της οικονομίας, όπως η επιτάχυνση της απορρόφησης των πόρων του ΕΣΠΑ, σε συνδυασμό με την επιτάχυνση της υλοποίησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων, θα συμβάλουν στη διόρθωση των δημοσιονομικών και μακροοικονομικών ανισορροπιών και την επιστροφή στο δρόμο της βιώσιμης ανάπτυξης.

21.ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ιδιαίτερα θετικές είναι οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που ανέλαβε προσφάτως η κυβέρνηση συνεργασίας και οι οποίες στοχεύουν στον καλύτερο έλεγχο των δαπανών και την παρακολούθηση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού, κάτι που τονίστηκε και στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του Δεκεμβρίου 2012. Συγκεκριμένα, προκειμένου να βελτιώσει την πολιτική ελέγχου των δημόσιων δαπανών, η κυβέρνηση παρενέβη στις 29 Οκτωβρίου 2012 με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ) για την αλλαγή του πλαισίου ως προς τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες των φορέων της ΓΚ που διαχειρίζονται δημόσιους πόρους. Η σχετική πράξη κυρώθηκε νομοθετικά (Ν.4111) στις 14 Ιανουαρίου 2013.³⁷ Στην ΠΝΠ προβλέπεται: (α) η έγκαιρη έγκριση των προϋπολογισμών όλων των φορέων της ΓΚ μέχρι την 31η

Ιανουαρίου κάθε έτους, (β) η κατάρτιση προγραμμάτων μηνιαίας εκτέλεσης των προϋπολογισμών, (γ) η θέσπιση τριμηνιαίων στόχων των υπουργείων και των εποπτευόμενων από αυτά φορέων, (δ) η έγκαιρη λήψη διορθωτικών μέτρων, σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι οι αποκλίσεις από τους στόχους θέτουν σε κίνδυνο την εκτέλεση του προϋπολογισμού, (ε) η σύναψη προγραμματικών συμφωνιών μεταξύ του Υπουργείου Οικονομικών και των λοιπών υπουργείων, καθώς και μεταξύ του κάθε υπουργείου και των εποπτευόμενων του φορέων, (στ) ο δανεισμός φορέων μόνο για επενδύσεις και (ζ) η επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Οι κυρώσεις αυτές περιλαμβάνουν (1) την περικοπή των προϋπολογισμών όταν οι αποκλίσεις υπερβαίνουν το 10% των συμφωνηθέντων, στόχων και δεν λαμβάνονται μέτρα διόρθωσης και (2) τον ορισμό επόπτη των οικονομικών υπηρεσιών στους φορείς όπου διαπιστώνονται σοβαρές αποκλίσεις ή μη συμμόρφωση. Πέραν των ανωτέρω, ειδικά όσον αφορά τους ΟΤΑ θεσπίζεται ένα εσωτερικό σύμφωνο σταθερότητας που απαιτεί την επίτευξη ισοσκελισμένων προϋπολογισμών.

Ο έλεγχος θα γίνεται από το "Παρατηρητήριο Οικονομικής Αυτοτέλειας των ΟΤΑ" του Υπουργείου Εσωτερικών και θα παρακολουθεί σε μηνιαία βάση την εκτέλεση του προϋπολογισμού των δήμων και των νομικών τους προσώπων που εντάσσονται στο Μητρώο των Φορέων Γενικής Κυβέρνησης. Αποκλίσεις από τους στόχους θα επιφέρουν αυτόματες προσαρμογές στις δαπάνες όπως και για τους άλλους φορείς της ΓΚ. Όπως επισημαίνεται και στην πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, πάνω από 70% των φορέων της ΓΚ απέστειλε στοιχεία μέσω μητρώου τον Ιούνιο του 2012 ικανοποιώντας το σχετικό διαρθρωτικό ορόσημο.

Παρ' όλα αυτά, στο ποσό των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων υπήρχε απόκλιση της τάξεως του 42% μεταξύ αυτών που προκύπτουν από τα δελτία και τα μητρώα δεσμεύσεων, ενώ ο στόχος για τον Ιούνιο ήταν οι αποκλίσεις να μην υπερβαίνουν το 25%. Τα διαρθρωτικά ορόσημα για το τέλος Δεκεμβρίου 2012 ήταν πάνω από το 90% των φορέων της ΓΚ να στέλνουν στοιχεία μέσω του μητρώου δεσμεύσεων και οι αποκλίσεις στις ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις μεταξύ δελτίων και μητρώου να περιοριστούν στο 1%. Στο τέλος Δεκεμβρίου 2012 τα εν λόγω ποσοστά ήταν 85% και 4% αντίστοιχα, γεγονός που υποδηλώνει ικανοποιητική προσέγγιση στα διαρθρωτικά ορόσημα για το 2012. Σε κάθε περίπτωση, η αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών κατά 977 εκατ. ευρώ την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου, εξαιτίας κυρίως των

ασφαλιστικών ταμείων και των νοσοκομείων, υποδηλώνει ότι εξακολουθούν να υφίστανται προβλήματα ελέγχου των δαπανών.

Ωστόσο, η κυβέρνηση υιοθέτησε στα τέλη του 2012 ένα νέο σχέδιο βεβαίωσης, επαλήθευσης και εκκαθάρισης των ληξιπρόθεσμων οφειλών (συνολικού ύψους 8.773,6 εκατ. ευρώ στα τέλη Δεκεμβρίου 2012 περιλαμβανομένων φορολογικών οφειλών ύψους 723,6 εκατ. ευρώ) έως τα τέλη του 2013. Προαπαιτούμενο για την εκκαθάριση των ληξιπρόθεσμων οφειλών είναι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς της ΓΚ να έχουν συνετή οικονομική διαχείριση και να αποστέλλουν εγκαίρως συνεπή στοιχεία μέσω του μητρώου δεσμεύσεων. Ιδιαίτερη σημασία για τον κεντρικό έλεγχο των δαπανών έχει η αποτελεσματική και ολοκληρωμένη λειτουργία της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών.

Το έργο της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών καλύπτει δύο φάσεις. Η πρώτη φάση αφορά την κεντρική πληρωμή του συνόλου των μισθοδοτούμενων της Γενικής Κυβέρνησης. Η δεύτερη και περισσότερο σημαντική φάση (η οποία πρόκειται να ξεκινήσει) αφορά την εκκαθάριση της μισθοδοσίας κεντρικά, με βάση τα στοιχεία της απογραφής των απασχολούμενων και με χρήση σύγχρονων μεθόδων ανάλυσης και διαχείρισης κινδύνου. Έως σήμερα, στο πλαίσιο της πρώτης φάσης του έργου έχουν ενταχθεί στην ΕΑΠ όλοι οι φορείς των υπουργείων και οι δήμοι, καθώς επίσης και 550 περίπου ΝΠΔΔ, ενώ αναμένεται η ένταξη 2.000-3.000 λοιπών ΝΠΔΔ. Όσον αφορά τον αριθμό μισθοδοτούμενων, έχουν ενταχθεί ως σήμερα 530.000 μισθοδοτούμενοι που ανήκουν στην Κεντρική Διοίκηση και 113.000 μισθοδοτούμενοι σε ΟΤΑ και ΝΠΔΔ.

Κατά το επόμενο διάστημα, αναμένεται η καταχώρηση στο σύστημα της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών του συνόλου των κληρικών (περίπου 10.500 άτομα), καθώς και 20.000 μισθοδοτούμενων που εργάζονται σε λοιπά ΝΠΔΔ. Προκειμένου να ενισχυθεί ο συντονισμός του κυβερνητικού έργου, συστάθηκε με τον Ν. 4109 που ψηφίστηκε στις 9 Ιανουαρίου 2013 η Γενική Γραμματεία Συντονισμού (ΓΓΣ) ως αυτοτελής επιτελική δημόσια υπηρεσία που υπάγεται απευθείας στον Πρωθυπουργό. Στο πλαίσιο της περιστολής της σπατάλης ψηφίστηκε ο Ν. 4081/2012 "Περιστολή των Δημοσίων Δαπανών και Ρύθμιση Θεμάτων Δημοσιονομικών Ελέγχων", με σκοπό τη μείωση των λειτουργικών δαπανών (μισθώματα καταβαλλόμενα από φορείς του Δημοσίου), τη μείωση της δημόσιας δαπάνης για τη λειτουργία του πολιτικού

συστήματος και της πολιτικής διοίκησης της χώρας, καθώς και τη βελτίωση της αποδοτικότητας των δημοσιονομικών ελέγχων.

Επιπλέον, ο προαναφερθείς Ν. 4109/2013 προβλέπει επίσης την κατάργηση και συγχώνευση νομικών προσώπων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς μέχρι σήμερα οι καταργήσεις και συγχωνεύσεις δημόσιων φορέων δεν έχουν αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα και επομένως απαιτείται ένταση της προσπάθειας προς αυτή την κατεύθυνση. Στο πλαίσιο των ενεργειών για τον περιορισμό του μεγέθους του δημοσίου και πέρα από τη χρήση του κανόνα "μία πρόσληψη για κάθε πέντε αποχωρήσεις", η κυβέρνηση έχει δεσμευθεί ότι 27.000 άτομα θα τεθούν σε διαθεσιμότητα με μειωμένες αποδοχές για ένα χρόνο έως το τέλος του 2013. Όποιοι δεν βρουν απασχόληση σε άλλο φορέα της ΓΚ κατά το εν λόγω διάστημα θα απολυθούν με τη λήξη της διαθεσιμότητας.

Το 2012 τέθηκαν σε διαθεσιμότητα 2.000 άτομα, έναντι του αρχικού σχεδιασμού για 15.000 άτομα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο καθορισμός λεπτομερών σχεδίων για τη στελέχωση των υπουργείων καθώς και ο καθορισμός τριμηνιαίων στόχων εξόδου σε διαθεσιμότητα αποτελούν προαπαιτούμενα για την εκταμίευση της δόσης του Μαρτίου 2013. Σημαντικά οφέλη σε όρους εξοικονόμησης δαπανών θα προκύψουν για το Δημόσιο από την ενεργοποίηση του κεντρικού ηλεκτρονικού μητρώου δημοσίων συμβάσεων που αφορά την εκτέλεση έργων, την προμήθεια αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και από την κωδικοποίηση και απλοποίηση της σχετικής νομοθεσίας.

Η έναρξη λειτουργίας της Ενιαίας Αρχής Δημόσιων Προμηθειών είναι θετική εξέλιξη, αν και, όπως τονίζει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, απαιτείται επιπλέον στελέχωση και πλήρης καθορισμός του ρυθμιστικού της πλαισίου. Περαιτέρω πρόοδος σημειώθηκε στην εφαρμογή της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης μέσα στο 2012. Το Μάρτιο του 2012 θεσμοθετήθηκαν (Ν. 4052/2012) η ενοποίηση των κυριότερων επικουρικών ταμείων μισθωτών υπό το νεοσύστατο Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης (ΕΤΕΑ)⁴⁴ και σύστημα "νοητής" κεφαλαιοποίησης καθορισμένων εισφορών για όσους ασφαλίστηκαν μετά την 1.1.2001. Με το ΜΠΔΣ 2013-2016 αποφασίστηκε η αύξηση του θεσμικού ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης από τα 65 στα 67 έτη.

Πρέπει να σημειωθεί ότι με τη μεταρρύθμιση του 2010 η αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 65 προγραμματιζόταν να τεθεί σε εφαρμογή σταδιακά το 2015. Η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης με καλύτερη χρήση των πόρων (π.χ. η εφαρμογή του σχεδίου "Αθηνά" για την τριτοβάθμια εκπαίδευση) και η μεταρρύθμιση του συστήματος υγείας θα συμβάλουν στην πιο αποδοτική και αποτελεσματική χρήση των σπανιζόντων δημόσιων πόρων. Αξιόλογη πρόοδος σημειώνεται όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του συστήματος υγείας.

Η ηλεκτρονική συνταγογράφηση έχει επεκταθεί σε μεγάλο βαθμό —πάνω από 90% όπως σημειώνει η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής— συμβάλλοντας στον έλεγχο και τον περιορισμό της φαρμακευτικής δαπάνης. Επίσης, έχει τεθεί σε λειτουργία η νέα εφαρμογή της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης που περιλαμβάνει την καταχώρηση ιατρικών επισκέψεων και παραπεμπτικών για διαγνωστικές εξετάσεις. Σημαντική μείωση επιτεύχθηκε στα λειτουργικά κόστη των νοσοκομείων. Ωστόσο δεν έχει ολοκληρωθεί πλήρως η συνταγογράφηση με βάση τη δραστική ουσία, όπως επίσης δεν έχει επιτευχθεί η προβλεπόμενη αυτόματη επιστροφή χρημάτων (clawback) από τις φαρμακευτικές εταιρίες, λόγω νομικών δυσχερειών.

Δεν έχει ολοκληρωθεί επίσης η ένταξη των λοιπών ταμείων υγείας (πλην των τεσσάρων μεγαλύτερων που εντάχθηκαν τον Απρίλιο του 2012) στον ΕΟΠΠΥ, αλλά πρόσφατα η κυβέρνηση ανέλαβε νομοθετική πρωτοβουλία προς το σκοπό αυτό. Επίσης εξακολουθούν να υφίστανται αποκλίσεις στις εισφορές υγείας, δημιουργώντας προβλήματα ανταποδοτικότητας και πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Περαιτέρω πρόοδος και συνεχής προσπάθεια απαιτούνται για την προώθηση της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης, την επιβολή της συνταγογράφησης με βάση τη δραστική ουσία και την επέκταση της χρήσης γενόσημων φαρμάκων, την τακτική αναθεώρηση και δημοσίευση της λίστας τιμών και τη θετική λίστα φαρμάκων, την αναθεώρηση των υπηρεσιών υγείας του ΕΟΠΠΥ προκειμένου να επιτευχθεί περαιτέρω εξοικονόμηση δαπανών από τη σχέση με ιδιωτικές κλινικές και τα διαγνωστικά κέντρα, τη διενέργεια διαγωνισμών προμηθειών υγειονομικού υλικού σε κεντρικό επίπεδο από την Επιτροπή Προμηθειών Υγείας, την αναδιοργάνωση και συγχώνευση των νοσοκομείων και παράλληλα την καλύτερη αξιοποίηση του διαθέσιμου προσωπικού.

Καθυστερήσεις παρατηρήθηκαν στη μεταρρύθμιση της φορολογικής διοίκησης, όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά και οι πρόσφατες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Δεκέμβριος 2012) του ΔΝΤ (Ιανουάριος 2013) και της Ομάδας Δράσης της ΕΕ (Δεκέμβριος 2012) και όπως προκύπτει από τις ανακοινώσεις της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων (ΓΓΠΣ). Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΓΓΠΣ, την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2012 παρατηρήθηκαν αποκλίσεις από τα διαρθρωτικά ορόσημα που είχαν τεθεί στο 2ο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής όσον αφορά την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων οφειλών και τη διενέργεια ελέγχων. Ωστόσο, το ποσοστό είσπραξης βεβαιωθέντων προστίμων και φόρων ήταν πάνω από τους στόχους.

Συνολικά εισπράχθηκαν περίπου 2,8 δισ. ευρώ, εκ των οποίων περίπου 275 εκατ. ευρώ οφείλονται στους φορολογικούς ελέγχους και τα υπόλοιπα στις ληξιπρόθεσμες οφειλές. Η κυβέρνηση συνεργασίας έχει δεσμευθεί να ενισχύσει τη λειτουργία και την αυτονομία και τη λογοδοσία των φορολογικών αρχών. Προς το σκοπό αυτό, προχώρησε στο διορισμό μόνιμου Γενικού Γραμματέα Δημοσίων Εσόδων. Θα πρέπει όμως να δοθεί περαιτέρω έμφαση στην ενδυνάμωση του εσωτερικού ελέγχου και την καταπολέμηση της διαφθοράς στο φοροελεγκτικό μηχανισμό, στην ενίσχυση της στελέχωσης των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, καθώς επίσης και στους ελέγχους σε εύπορους φορολογούμενους, στην επιτάχυνση της είσπραξης οφειλών, στη μείωση του αριθμού των εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων μέσω μιας πιο αποτελεσματικής δικαστικής διαδικασίας και της επίτευξης εξωδικαστικών συμβιβασμών.

Πρόοδος σημειώθηκε όσον αφορά την κατάργηση του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων και την αντικατάστασή του από τον πιο απλοποιημένο Κώδικα Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών. Επιπλέον, ο φορολογικός Ν. 4110 που ψηφίστηκε στις 11 Ιανουαρίου του 2013 (και αποτελούσε προαπαιτούμενο για την εκταμίευση της δόσης του Ιανουαρίου 2013) εισάγει μια πιο απλοποιημένη φορολογική κλίμακα για το φόρο εισοδήματος από μισθωτή εργασία, με τρία μόνο φορολογικά κλιμάκια, και περιορίζει δραστικά τις φοροαπαλλαγές, αν και διατηρεί ορισμένες με τη μορφή επιδόματος που θα ισχύουν όμως ανάλογα με το επίπεδο του εισοδήματος. Επίσης μεταβάλλει τη φορολόγηση των ελευθέρων επαγγελματιών εισάγοντας δύο κλιμάκια φόρου και καταργώντας το αφορολόγητο, διατηρώντας

όμως τα τεκμήρια φορολόγησης για τους ελευθέρους επαγγελματίες. Ακόμη, καταργούνται οι ειδικοί τρόποι φορολόγησης με βάση το τεκμαρτό εισόδημα για ναυτικούς και αγρότες.

Αναμορφώνεται η φορολόγηση των επιχειρήσεων με αύξηση του συντελεστή στα κέρδη των επιχειρήσεων και μείωση στα μερίσματα, με αποτέλεσμα ο ακαθάριστος φορολογικός συντελεστής στα διανεμόμενα κέρδη να μειωθεί στο 33,4% από 40% περίπου. Με τον Ν. 4111 του Ιανουαρίου 2013 επιβάλλεται από το 2014 και έπειτα φόρος πολυτελούς διαβίωσης σε πισίνες, αεροσκάφη, ελικόπτερα και ανεμόπτερα και σε ΙΧ, με κινητήρες από 1.929 κυβικά εκατοστά και άνω. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ΕΕ, η κατάργηση των φοροαπαλλαγών και η αναμόρφωση της φορολογικής κλίμακας θα συμβάλουν στην αύξηση των εσόδων κατά 1 δισ. ευρώ ή περίπου 0,5% του ΑΕΠ.

Αντίθετα, η κυβέρνηση εκτιμά ότι το συνολικό δημοσιονομικό όφελος θα ανέλθει σε 2,3 δισ. ευρώ, εκ των οποίων το μισό περίπου θα προέλθει από τις νέες κλίμακες φορολογίας εισοδήματος και το υπόλοιπο από τη φορολόγηση τόκων καταθέσεων, κερδών επιχειρήσεων, ασφαλισμάτων, πλοίων, καθώς και από το ειδικό τέλος ελεύθερων επαγγελματιών. Παράλληλα, όπως επισημαίνεται στην πρόσφατη έκθεση του ΔΝΤ, οι βελτιώσεις στη φορολογική διοίκηση και η αποτελεσματικότερη λειτουργία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού θα ενισχύσουν τα έσοδα κατά 0,34% του ΑΕΠ το 2013-2014 και κατά 1,3% του ΑΕΠ το 2015-2016.

Όπως επισημαίνεται, ακόμη δεν έχει επιτευχθεί πρόοδος ως προς τη μείωση της υψηλής φορολογικής επιβάρυνσης των εργαζομένων, η οποία οδηγεί σε μεγάλη διαφορά μεταξύ των καθαρών αμοιβών του εργαζομένου και του κόστους για την επιχείρηση (tax wedge) και αποτελεί τροχοπέδη για την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη. Τα έσοδα από το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων και αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας έχουν αναθεωρηθεί προς τα κάτω εξαιτίας νομικών και τεχνικών δυσχερειών, καθώς και λόγω του αρνητικού οικονομικού κλίματος. Σύμφωνα με τις νεότερες εκτιμήσεις, έως το τέλος του 2013 προβλέπονται έσοδα 2,6 δισ. ευρώ, έναντι αρχικών εκτιμήσεων για έσοδα 8,5 δισ. ευρώ τα οποία αποτελούν πλέον το στόχο για το τέλος του 2016. Έως το τέλος του 2020 το έσοδα εκτιμάται ότι θα ανέλθουν σε 22 δισ. Ευρώ.

Οι εισπράξεις εντός του 2012 φθάνουν περίπου τα 100 εκατ. ευρώ από την πώληση τεσσάρων αεροσκαφών (τύπου Airbus) της πρώην Ολυμπιακής Αεροπορίας και τη μακροχρόνια μίσθωση για 90 έτη του κτιρίου Διεθνούς Κέντρου Ραδιοτηλεόρασης (IBC). Εξάλλου, στις 12 Δεκεμβρίου ολοκληρώθηκε ο διαγωνισμός για την αποκρατικοποίηση των Κρατικών Λαχείων. Σε εξέλιξη είναι οι προσπάθειες ιδιωτικοποίησης του ΟΠΑΠ, της ΔΕΠΑ/ΔΕΣΦΑ, του πρώην διεθνούς αεροδρομίου στο Ελληνικό και του "Αστήρ Παλλάς Βουλιαγμένης ΑΕ". Αναμένεται να ακολουθήσουν ο ΟΛΠ, ο ΟΛΘ, τα ΕΛΠΕ, η ΕΥΑΘ, η Λάρκο, το αεροδρόμιο "Ελευθέριος Βενιζέλος", η Εγνατία οδός και τα ΕΛΤΑ.

Όπως προκύπτει και από τις εκθέσεις της ΕΕ και του ΔΝΤ, από ένα σύνολο 100.000 ακινήτων που βρίσκονται στην κατοχή του Δημοσίου έχουν προσδιοριστεί 3.000 περίπου ακίνητα αξίας 10 δισ. ευρώ τα οποία θα προωθηθούν προς πώληση τα επόμενα 2-3 χρόνια. Από αυτά, 1.000 περίπου ακίνητα θα παραχωρηθούν προς πώληση στο ΤΑΙΠΕΔ μέσα στο 2013 (περίπου 250 το τρίμηνο), Σε μεταγενέστερο στάδιο σχεδιάζεται η ταυτοποίηση και αξιοποίηση μιας δεύτερης ομάδας 10.000 ακινήτων, των οποίων η αξία εκτιμάται σε 8,5 δισ. ευρώ. Προκειμένου να ενισχυθεί η προσπάθεια αποκρατικοποιήσεων, το ΤΑΙΠΕΔ θα δημοσιεύει αναθεωρημένες εξαμηνιαίες εκθέσεις για τα περιουσιακά στοιχεία που είναι στην κατοχή του και προς πώληση, καθώς και τα προσδοκώμενα έσοδα για τα επόμενα χρόνια.

22. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΕΞΟΔΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

22.1.ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 2014-2017

Το νέο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής της περιόδου 2014-2017 προβλέπει περισσότερους φόρους κατά 2,6 δισ ευρώ από την έμμεση φορολογία (κυρίως από τους ΕΦΚ σε καύσιμα και σε ποτά αλλά και από τον ΦΠΑ) και τα ανταποδοτικά τέλη των Δήμων αλλά και νέες μεγάλες μειώσεις σε όλα τα κονδύλια του κράτους. Το Μεσοπρόθεσμο που η κυβέρνηση θα το παρουσιάσει ως «νέο χάρτη εξόδου από το μνημόνιο και την οικονομική κρίση», βάζει σε καθεστώς αυστηρής δίαιτας το δημόσιο ώστε να συμβάλει με 5,5 δισ ευρώ στην κάλυψη του δημοσιονομικού κενού.

Ουσιαστικά, οι συζητήσεις της κυβέρνησης με τους δανειστές για το νέο Μεσοπρόθεσμο ξεκινούν από τα 8,1 δις ευρώ (5,5 ευρώ + 2,6 δις ευρώ) που αποτελεί το βασικό σενάριο του προγράμματος. Στην τετραετία 2014-2017 προβλέπονται πρόσθετες περικοπές δαπανών άνω του 1 δις ευρώ ανά έτος, σε υπουργεία, ΟΤΑ, ασφαλιστικά ταμεία, νοσοκομεία και γενικά σε όλους τους φορείς που «σιτίζονται» από τον κρατικό προϋπολογισμό. Μόνο από το «ψαλίδι» των πιστώσεων στα υπουργεία η κυβέρνηση στοχεύει σε μία εξοικονόμηση δαπανών που θα φθάσει τα 2 δις ευρώ στο τέλος της περιόδου. Σύμφωνα με πληροφορίες, από τα 17 υπουργεία 4 είναι αυτά τα οποία μπαίνουν σε καθεστώς αυστηρής λιτότητας.

Πρόκειται για τα υπουργεία Εργασίας, Παιδείας, Υγείας, και Εθνικής Άμυνας των οποίων τα κονδύλια «ψαλιδίζονται» κατά 1,4 δις ευρώ. Το μεγαλύτερο βάρος αυτής της προσαρμογής θα σηκώσει το υπουργείο Εργασίας που θα πρέπει να μειώσει κατά 754 εκατ. ευρώ τις δαπάνες του έως το 2017 στα 11,4 δις ευρώ από 12,1 ευρώ που θα ανέλθουν το 2014. Ακολουθεί το υπουργείο Παιδείας με περικοπές 440 εκατ. ευρώ, οι οποίες θα προέλθουν από το κλείσιμο Πανεπιστημίων και σχολών ΑΕΙ και του «κύματος» της διαθεσιμότητας που σαρώνει την εκπαιδευτική κοινότητα. Στην αμέσως επόμενη θέση βρίσκεται το υπουργείο Υγείας το οποίο θα πρέπει να ανταποκριθεί σε ένα νέο νυστέρι των δαπανών του κατά 116 εκατ. ευρώ προκειμένου να μην ξεπεράσουν το «πλαφόν» των 4,3 δις ευρώ που έχει ορίσει η τρόικα στην εκκνοή του Μεσοπρόθεσμου.

Από το υπουργείο Εθνικής Αμύνης ζητούνται περικοπές 116 εκατ. ευρώ κυρίως από το μέτωπο των εξοπλιστικών προγραμμάτων, ενώ 58,4 εκατ. ευρώ θα αφαιρεθούν από τις πιστώσεις του υπουργείου Δικαιοσύνης. Από την «μέγγενη» νέου Μεσοπρόθεσμου δεν θα γλιτώσουν και οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων οι οποίες στην τετραετία 2014-2017 μειώνονται κατά 310 εκατ. ευρώ στα 6,690 δις ευρώ από 7 δις ευρώ το 2014. Το 2015 προβλέπεται να διατεθούν στην αγορά επενδυτικοί πόροι ύψους 6,9 δις ευρώ και 6,7 δις ευρώ το 2016. Σε ότι αφορά την κατανομή αυτών των κονδυλίων τα 5,6 δις ευρώ θα απορροφήσουν τα υπουργεία και το υπόλοιπο κομμάτι 1,1 δις ευρώ θα μοιραστούν οι υπόλοιποι φορείς. Από τα υπουργεία τη «μερίδα του λέοντος» θα λαμβάνει καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπρόθεσμου θα λαμβάνει το υπουργείο Ανάπτυξης, το οποίο θα έχει στην

διάθεση του ένα ποσό 3,6 δις ευρώ για το 2015, 3,3 δις ευρώ για το 2016 και άλλα 3,3 δις ευρώ για το 2017.

Εκτός από τις περικοπές στις δαπάνες το νέο Μεσοπρόθεσμο προβλέπει και σημαντικές αυξήσεις φόρων. Τα καθαρά έσοδα τους από την έμμεση φορολογία προβλέπεται να αυξηθούν κατά 2,6 δις ευρώ στα 23,1 δις ευρώ από 20,5 δις ευρώ το 2014 . Αυτά θα προέλθουν μέσα από νέες αυξήσεις που θα γίνουν στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, κυρίως σε καύσιμα και ποτά και κατάργηση των προνομιακών καθεστώτων του ΦΠΑ. Την ίδια στιγμή υπάρχει προγραμματισμός για νέες αυξήσεις στα ανταποδοτικά τέλη των δήμων έτσι ώστε να αυξηθούν τα έσοδα τους προκειμένου να φθάσουν στα 7,1 δις ευρώ το 2017 από 6,7 δις ευρώ το 2014.

Από τις αυξήσεις σε αυτά τα τέλη ωφελημένος θα βγει και ο προϋπολογισμός αφού ένα ποσό της τάξης των 750 εκατ. ευρώ το χρόνο ή 3 δις ευρώ στην τετραετία είναι υποχρεωμένοι οι δήμοι να το αποδίδουν στο Γενικό Λογιστήριο. Με το νέο Μεσοπρόθεσμο, στο οποίο η κυβέρνηση έχει αφήσει ακόμη ανοιχτό το κομμάτι με το δημοσιονομικό «κενό» για την διετία 2015-2016 που φθάνει τα 6,5 δις ευρώ σύμφωνα με την νεότερη εκτίμηση του ΔΝΤ, αφού θα αποτελέσει το βασικό κεφάλαιο των συζητήσεων που θα γίνουν με την τρόικα.

Άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία που προκύπτουν από το βασικό σενάριο του Μεσοπρόθεσμου είναι ότι:

- Η ιδιωτική κατανάλωση θα αρχίσει να ανεβάζει ταχύτητα από το 2015 με ρυθμό 1,6% -1,7%, ενώ η δημόσια θα βρεθεί σε θετικό πρόσημο το 2017, γεγονός το οποίο είναι ενδεικτικό της πρωτοφανούς οικονομικής κρίσης.
- Το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές θα φθάσει στα 186 δις ευρώ το 2015, στα 195 δις ευρώ το 2016 και πάνω από το ψυχολογικό «φράγμα» των 200 δις ευρώ το 2017 στα 205 δις ευρώ.
- Οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου (κατασκευές, εξοπλισμός) θα αρχίσουν να κινούνται από το 2014 ανοδικά για να φθάσουν στο 11,5% το 2015 και στο 14,9% το 2016.

- Η τελική εγχώρια ζήτηση εκτιμάται ότι θα αρχίσει να ενισχύεται από το 2015 σε ποσοστό 2% και θα φθάσει στο 4% τα επόμενα δύο χρόνια.
- Οι δαπάνες για καταπτώσεις εγγυήσεων θα παρουσιάσουν σημαντική άνοδο τα επόμενα χρόνια. Από τα 700 εκατ. ευρώ προβλέπεται να αυξηθούν κατά 437 εκατ. ευρώ στο 1,137 δις ευρώ το 2017 εντείνοντας έτσι την ασφυξία στον προϋπολογισμό.

23.ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

23.1.ΔΙΑΔΡΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΓΟΣ (TAP) ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

Ως μοχλό εξόδου της Ελλάδας από την κρίση που επιπροσθέτως τερματίζει τα σενάρια καταστροφής περιέγραψε ο πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς την επιλογή του Διαδριατικού Αγωγού (TAP) για τη μεταφορά του αζέρικου φυσικού αερίου στην Ευρώπη. «Πρόκειται για ένα έργο τεράστιο, μίας πολύ μεγάλης ενεργειακής υποδομής, συνολικού ύψους δισεκατομμυρίων ευρώ. Ένα από τα μεγαλύτερα έργα που έχουν γίνει στην Ευρώπη τα τελευταία είκοσι χρόνια. Και το μεγαλύτερο που θα έχει γίνει στη Νότια Ευρώπη», αναφέρει ο κ. Σαμαράς σε δήλωσή του. Εκτίμησε, επίσης, ότι η επιλογή του TAP συνιστά «πολυσήμαντη ψήφο εμπιστοσύνης στην Ελλάδα», η οποία «βάζει τέρμα στα σενάρια καταστροφής της Ελλάδας και εξόδου της από το ευρώ».

Προσθέτει δε ο πρωθυπουργός ότι η ανακοίνωση για την κατασκευή του TAP «αποτελεί την πιο σημαντική θετική οικονομική εξέλιξη που αφορά τη χώρα μας τα τελευταία δέκα χρόνια». Την επιλογή του TAP έναντι του Nabucco West, από την κοινοπραξία Shah Deniz II, ανακοίνωσε επισήμως ο Γκόρντον Μπιρέλ, πρόεδρος της BP για την περιοχή του Αζερμπαϊτζάν, της Γεωργίας και της Τουρκίας, και βασικός μέτοχος της κοινοπραξίας. Στον TAP συμμετέχουν επίσης η νορβηγική Statoil, η ελβετική AXPO και η γερμανική E.ON Ruhrgas. «Είμαι πολύ ευχαριστημένος που επελέγη ο αγωγός TAP για την μεταφορά του αερίου από το Shah Deniz II στην Ευρώπη», δήλωσε από την πλευρά του ο γενικός διευθυντής του TAP, Κετίλ Τούνγκλαντ, σε συνέντευξη Τύπου στο Μπακού. «Πρόκειται για το πρώτο και σημαντικό βήμα στο άνοιγμα του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου και,

κοιτάζοντας μπροστά, ο Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης και στη διασφάλιση της διαφοροποίηση των προμηθειών αερίου στις αγορές της δυτικής και της νοτιοανατολικής Ευρώπης», σημείωσε ο ίδιος.

Ο αγωγός TAP θα ξεκινήσει να κατασκευάζεται από το 2015. Θα μεταφέρει φυσικό αέριο από το έδαφος του κολοσσού Shah Deniz II στο Αζερμπαϊτζάν στις πιο ελκυστικές αγορές στην Ευρώπη. Ο σχεδόν 870 χιλιομέτρων θα συνδέεται με τον επί τουρκικού εδάφους αγωγό TANAP, και κάνοντας μια διαδρομή 478 χλμ. στη βόρεια Ελλάδα, θα περνά στη γειτονική Αλβανία, θα βυθίζεται στην Αδριατική και θα καταλήγει στις ακτές της Νότιας Ιταλίας. Όπως έχει χαρακτηί η πορεία του TAP θα μπορεί να παρέχει φυσικό αέριο και σε κάποιες χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένων της Βουλγαρίας, της Αλβανίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, του Μαυροβουνίου και άλλων.

Η κατάληξή του στην Ιταλία, την τρίτη μεγαλύτερη αγορά φυσικού αερίου στην Ευρώπη, παρέχει πολλαπλές ευκαιρίες για περαιτέρω μεταφορά αερίου της Κασπίας σε κάποιες από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές αγορές, όπως η Γερμανία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ελβετία και η Αυστρία. Σχεδιασμένος να επεκτείνει τη χωρητικότητά του από 10 σε 20 δισ. κυβικά μέτρα το χρόνο, θα ανοίξει αυτό που αποκαλείται «Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου», ενισχύοντας την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης με την παροχή μίας εναλλακτικής πηγής αερίου. Ο αγωγός, επένδυση ύψους 1,5 δισ. ευρώ στην Ελλάδα θα μεταφέρει από το 2019 ποσότητες αζέρικου αερίου. Εκτός όμως από το ύψος της επένδυσης, τα άλλα απτά οφέλη για τη χώρα μας είναι η δημιουργία χιλιάδων θέσεων εργασίας και η επανεκκίνηση κλάδων της οικονομίας. Οι διαχειρίστριες εταιρείες του έργου εκτιμούν ότι αυτές θα ανέλθουν στη φάση της κατασκευής περί τις 2.000, ενώ οι έμμεσες θέσεις θα είναι 10.000.

23.2. ΚΛΑΔΟΙ ΠΟΥ ΜΑΓΝΗΤΙΖΟΥΝ ΞΕΝΟΥΣ ΕΠΕΝΔΥΤΕΣ

Ενέργεια, real estate, φαρμακοβιομηχανία, τουρισμός, τρόφιμα, τράπεζες, αλλά και προβληματικά στοιχεία του ενεργητικού των τραπεζών βρίσκονται στο «στόχαστρο» ξένων επενδυτών. Μέρα με τη μέρα ενισχύεται η διάθεση ξένων

κεφαλαίων για επενδύσεις στην Ελλάδα, κάτι που διαπίστωσαν και τα επιτελεία της Τράπεζας της Ελλάδος και των εμπορικών τραπεζών που βρέθηκαν στις ΗΠΑ στο πλαίσιο της συνόδου του ΔΝΤ. Όπως αναφέρουν τραπεζικές πηγές στην «Κ», πολλά ξένα χαρτοφυλάκια «ποντάρουν» στην προοπτική ανάκαμψης της εγχώριας οικονομίας μετά από 5 χρόνια ύφεσης.

«Μαγνήτη» για τα ξένα κεφάλαια αποτελεί η προοπτική επίτευξης ιδιαίτερα υψηλών αποδόσεων, που θυμίζουν αυτές αναδυόμενων αγορών, απολαμβάνοντας παράλληλα τα πλεονεκτήματα ενός ισχυρού, σκληρού, νομίσματος. Η δυναμική ανάκαμψη του Χρηματιστηρίου Αθηνών, η οποία πραγματοποιείται με αξιοσημείωτη αύξηση του όγκου συναλλαγών, και η κατακόρυφη υποχώρηση των τιμών των ελληνικών ομολόγων αποτυπώνουν την κινητικότητα των ξένων επενδυτικών κεφαλαίων και τη θεαματική βελτίωση του κλίματος για την Ελλάδα. Το μεγάλο ενδιαφέρον, και τη ριζική μεταστροφή του κλίματος, διαπίστωσαν ο διοικητής της ΤτΕ κ. Γεώργιος Προβόπουλος και ο διευθύνων σύμβουλος της Εθνικής Τράπεζας κ. Αλέξανδρος Τουρκολιάς που τις προηγούμενες ημέρες βρέθηκαν στην Ουάσιγκτον.

Ο διοικητής της ΤτΕ, με δηλώσεις του στην «Κ» τόνισε ότι όλοι αναγνωρίζουν τη μεγάλη πρόοδο που έχει συντελεστεί. «Η Ελλάδα σταθερά ανακτά τη χαμένη εμπιστοσύνη», τόνισε. Ο επικεφαλής της Εθνικής Τράπεζας υπογράμμισε ότι υπάρχει ιδιαίτερα θετική ανταπόκριση των ξένων και έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον. «Υστερα από μεγάλο διάστημα, η Ελλάδα περιβάλλεται ξανά με εμπιστοσύνη και ολοένα και περισσότεροι διαβλέπουν τη δυναμική και τις δυνατότητες της εγχώριας οικονομίας», ανέφερε στην «Κ».

Πέρυσι τέτοια εποχή στο ΔΝΤ οι συζητήσεις περιστρέφονταν γύρω από το ενδεχόμενο χρεοκοπίας της Ελλάδας, το φάσμα της πολιτικής αστάθειας και τον κίνδυνο εξόδου της χώρας μας από την Ευρωζώνη (Grexit). Η διαφορά σε σχέση με φέτος θυμίζει μέρα με τη νύχτα: καθολική είναι η αναγνώριση της προόδου που έχει συντελεστεί, ειδικά στον δημοσιονομικό τομέα, το ζήτημα του Grexit έχει διαγραφεί από την ατζέντα, ενώ το θέμα που μονοπωλεί τις συζητήσεις είναι η αναζήτηση επενδυτικών ευκαιριών. Ακόμα και το θέμα του πολιτικού κινδύνου, φαίνεται πως περισσότερο απασχολεί εμάς στην Ελλάδα παρά τους ξένους. Ασφαλώς υπάρχουν και σημεία προβληματισμού, ωστόσο είναι ξεκάθαρο ότι οι περισσότεροι στο

εξωτερικό επιθυμούν να ασχολούνται με τα θετικά και όχι με τα δυνητικά προβλήματα.

Ξένα θεσμικά χαρτοφυλάκια, πολλά από αυτά βραχυπρόθεσμου ορίζοντα (hedge funds) κατέχουν μεγάλες θέσεις στις τρεις συστημικές τράπεζες: Alpha, Πειραιώς και Εθνική. Οι ξένοι κατέχουν τόσο μετοχές όσο και δικαιώματα (warrants) με την άσκηση των οποίων (εφόσον δεν τα μεταβιβάσουν στην πάροδο του χρόνου) θα καταστούν οι μεγαλύτεροι μέτοχοι των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων. Από τα θεσμικά χαρτοφυλάκια που κατέχουν εγχώριες τραπεζικές μετοχές ξεχωρίζουν η Fidelity και Wellington Capital. Σημαντικές θέσεις σε τραπεζικές μετοχές έχουν «χτίσει» επίσης ο μεγαλοεπενδυτής Τζον Πόλσον καθώς και επιθετικά επενδυτικά σχήματα όπως: Baupost, Eaglevale, Dromeus Capital, Falcon Edge, York Capital και Och-Ziff. Στον τομέα των ακινήτων έχει ολοκληρωθεί η συμφωνία της Εθνικής Τράπεζας για τη μεταβίβαση του πλειοψηφικού πακέτου της εταιρείας διαχείρισης ακινήτων Πανγαία στο ισραηλινών συμφερόντων private equity, Invel Real Estate II BV με έδρα στην Ολλανδία.

Επίσης σε εξέλιξη βρίσκεται η διαδικασία για την αξιοποίηση του Αστέρα Βουλιαγμένης. Στην πώληση του ξενοδοχείου Hilton θα προχωρήσει, σύμφωνα με το σχέδιο αναδιάρθρωσης, η Alpha Bank. Στο μικροσκόπιο ξένων επενδυτών βρίσκονται επίσης επιχειρήσεις με υψηλές υποχρεώσεις από τους κλάδους των τροφίμων, της φαρμακοβιομηχανίας, του τουρισμού με στόχο να αγοράσουν χρέος από τις τράπεζες και να αποκτήσουν έτσι έμμεσα στρατηγικό έλεγχο. Η αποσαφήνιση του τρόπου διαχείρισης των προβληματικών στοιχείων των τραπεζών -διαδικασία που είναι σε εξέλιξη από την BlackRock και την TtE - και η δημιουργία «εσωτερικών κακών τραπεζών» θα ανοίξει τον δρόμο για τη διενέργεια σχετικών συναλλαγών. Όπως σημειώνουν στην «Κ» στελέχη τραπεζών είναι εξαιρετικά σημαντικό οι συναλλαγές να πραγματοποιηθούν με δομή κοντά στη φιλοσοφία και τον τρόπο λειτουργίας των επενδυτικών . χαρτοφυλακίων.

24. Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η οικονομία του αύριο διαμορφώνεται από την καινοτομία, τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), την επένδυση σε κεφάλαια βασισμένα στη γνώση και τα «ανοιχτά» συστήματα δεδομένων, τα οποία συνδυαστικά απαρτίζουν τη νέα «δύναμη πυρός» στην παγκόσμια ανάπτυξη, καθώς φέρνουν αύξηση της παραγωγικότητας και δημιουργούν νέα μοντέλα για προϊόντα και υπηρεσίες. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) με νέα έκθεσή του καλεί τα κράτη να δώσουν προτεραιότητα στην καινοτομία, «ξεκλειδώνοντας» πόρους, που αποτελούν κεφάλαιο βασιζόμενο στη γνώση («knowledge-based capital» ή KBC).

Σύμφωνα με την έκθεση, η Ελλάδα βρίσκεται ιδιαίτερα χαμηλά από άποψη παραγωγικότητας, είναι από τις τελευταίες στην επένδυση σε KBC και μάλιστα έχει να επιδείξει ελάχιστη πρόοδο σε σχέση με την δεκαετία του 1990. «Η καινοτομία είναι "κλειδί" για την επιχειρηματική ανάπτυξη, αλλά έρχεται από την αλλαγή. Οι σημερινές επιχειρήσεις ψάχνουν πέρα από την έρευνα και ανάπτυξη (E&A) για να δημιουργήσουν καινοτομία. Επενδύουν σε μία γκάμα άυλων στοιχείων όπως τα δεδομένα, το λογισμικό, οι πατέντες, οι σχεδιασμοί, νέες οργανωτικές διαδικασίες και οι ειδικές δεξιότητες» αναφέρει ο ΟΟΣΑ.

Ο οργανισμός αναφέρει ότι το KBC μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα της οικονομίας, καθώς ευθύνεται από 20% έως στο 34% της μέσης ανάπτυξής της. Μάλιστα, διαπιστώνει έναν θετικό συσχετισμό μεταξύ της αξίας των επιχειρήσεων και των επενδύσεών τους σε KBC και προτείνει σχεδιασμένες φοροαπαλλαγές για E&A, παρά το ότι, όπως αναγνωρίζει, αυτό ενέχει κινδύνους. Επίσης, παρατηρεί ότι βιομηχανίες στηριζόμενες σε KBC εγείρουν νέα ζητήματα για την πολιτική ανταγωνισμού, ιδίως στην ψηφιακή οικονομία, ενώ υπογραμμίζει την ανάγκη αναθεώρησης του πλαισίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, προκειμένου να συνάδει με τις ψηφιακές υπηρεσίες.

Ο οργανισμός συστήνει στα κράτη-μέλη για διαμορφώσουν το κατάλληλο πλαίσιο για τις επενδύσεις σε KBC και να διασφαλίσουν καλά λειτουργούσες αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και τη μόχλευση κεφαλαίων συμμετοχών για την

ανάπτυξη νέων εταιρειών, αλλά και ένα πιο διαλλακτικό σύστημα πτωχεύσεων. Μάλιστα, γίνεται έκκληση για μία οπτική πέραν της συμβατικής σε σχέση με την E&A, όπως ο σχεδιασμός φορολογικής πίστωσης, ενώ σημειώνει την ανάγκη για δημιουργία αξίας από μεγάλες ομάδες δεδομένων και εξασφάλιση συνεκτικών πολιτικών για την προστασία της ιδιωτικότητας, την πρόσβαση σε ανοιχτά δεδομένα, τις τηλεπικοινωνιακές υποδομές και τις ψηφιακές ικανότητες. Η ενίσχυση των νέων επιχειρήσεων αποτελεί, σύμφωνα με τον οργανισμό, κομβικό σημείο, καθώς ευθύνονται για το ήμισυ των νέων θέσεων εργασίας της τελευταίας δεκαετίας, ενώ προτείνεται η επιδότηση τους για E&A.

Παράλληλα, η Επιτροπή Ευρυζωνικότητας για την Ψηφιακή Ανάπτυξη, μια κοινή πρωτοβουλία της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ITU) και της UNESCO, εξέδωσε νέα έκθεση για την ευρυζωνικότητα και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζει το περιβάλλον και την κοινωνία. Επικεφαλής της ομάδας εργασίας ήταν ο πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος της Ericsson κ. Χανς Βέστμπερ. Η έκθεση αναλύει εθνικά σχέδια 138 χωρών για την ευρυζωνικότητα, εντοπίζει καλές πρακτικές και παροτρύνει τα κράτη να καταστήσουν τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και την ευρυζωνικότητα καθολικά διαθέσιμες σε προσιτή τιμή, να επιταχύνουν την απομάκρυνση εμποδίων από την αγορά, να δώσουν κίνητρα στους καταναλωτές και να χρησιμοποιήσουν τις προμήθειες του Δημοσίου για την τόνωση της ζήτησης, να προχωρήσουν στη βέλτιστη χρήση του φάσματος των συχνοτήτων και να επιτύχουν τον εναρμονισμό και τη διαλειτουργικότητα των ΤΠΕ.

24.1.ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ ΕΡΓΑ

Οκτώ έργα για την Ελλάδα συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο της Κομισιόν με 250 έργα υποδομής στον τομέα της ενέργειας, που θα μπορούν να είναι επιλέξιμα για χρηματοδότηση ύψους 5,85 δισ. ευρώ την περίοδο 2014- 20. Όπως ανακοίνωσε σήμερα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πρόκειται για «έργα κοινού ενδιαφέροντος», για τα οποία θα προβλέπονται ταχείες διαδικασίες αδειοδότησης και ευνοϊκότερες ρυθμίσεις, καθώς και δυνατότητα πρόσβασης στον χρηματοδοτικό μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη». Όπως μεταδίδει το ΑΠΕ-ΜΠΕ, στόχος της

Επιτροπής είναι να επιτευχθεί η ταχύτερη υλοποίηση των έργων και η προσέλκυση επενδυτών.

Όταν περατωθούν, τα έργα αυτά εκτιμάται ότι θα βοηθήσουν τα κράτη - μέλη να ολοκληρώσουν τις ενεργειακές τους αγορές και να διαφοροποιήσουν τις πηγές ενέργειας που χρησιμοποιούν. Τα έργα θα οδηγήσουν επίσης σε μεγαλύτερη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και, κατά συνέπεια, σε μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Ειδικά για την Ελλάδα έχουν επιλεγεί τα εξής έργα:

- Η ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας- Βουλγαρίας, μεταξύ Ανατολικής Μαρίτσα- Νέα Σάντας. 2. Η διασύνδεση Ισραήλ- Κύπρου- Ελλάδας (Χαντέρα- Αττική).
- Το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο στην Αμφιλοχία.
- Η διασύνδεση Κομοτηνής- Στάρα Ζαγορά (φυσικό αέριο).
- Οι σταθμοί αποθήκευσης LNG (φυσικό αέριο) στην Αλεξανδρούπολη και την Καβάλα.
- Παρεμβάσεις στους υπάρχοντες αγωγούς στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα μεταξύ Κούλα-Σιδηροκάστρου.
- Παρεμβάσεις στους σταθμούς στους Κήπους, αλλά και στον αγωγό μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας (ITGI).
- 8.0 υποθαλάσσιος αγωγός φυσικού αερίου Ισραήλ-Κύπρου- Ελλάδας μέσω Κρήτης.

«Πρέπει να εξασφαλίσουμε ότι οι περιορισμένοι πόροι που έχουμε στη διάθεσή μας θα χρησιμοποιούνται με συνετό τρόπο και στους τομείς που θα αποφέρουν τα περισσότερα οφέλη για τους ευρωπαίους καταναλωτές. Με τα έργα αυτά, και τα συνεπαγόμενα οφέλη, ευελπιστούμε επίσης ότι θα προσελκύσουμε περισσότερους επενδυτές», δήλωσε ο επίτροπος Ενέργειας της Ε.Ε. Γκίντερ Έτινγκερ, Για τα έργα αυτά προβλέπονται ταχύτερες διαδικασίες σχεδιασμού και αδειοδότησης (υποχρεωτική μέγιστη προθεσμία 3,5 ετών), ενώ μία μόνο αρμόδια εθνική αρχή θα λειτουργεί ως σημείο ενιαίας εξυπηρέτησης για τις διαδικασίες αδειοδότησης.

Προβλέπεται επίσης μικρότερο διοικητικό κόστος για τους διαχειριστές των έργων και τις αρχές χάρη στις εξορθολογισμένες διαδικασίες εκτίμησης του περιβαλλοντικού αντίκτυπου, με παράλληλη όμως τήρηση των απαιτήσεων της κοινοτικής νομοθεσίας, καθώς και μεγαλύτερη διαφάνεια και συμμετοχή του κοινού. Προβλέπεται, επίσης, αυξημένη προβολή και ελκυστικότητα των έργων για τους επενδυτές, χάρη στη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου, ώστε το κόστος να κατανέμεται στις χώρες που θα αντλούν τα μεγαλύτερα οφέλη από το ολοκληρωμένο έργο, αλλά και δυνατότητα χρηματοδότησης από τον μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη», που θα συμβάλει σημαντικά στην κινητοποίηση των απαραίτητων ιδιωτικών και δημόσιων πόρων. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η χρηματοδότηση θα μπορούσε να ξεκινήσει ήδη το 2014. Για να συμπεριληφθεί στον κατάλογο ένα έργο, πρέπει να αποδίδει σημαντικά οφέλη σε τουλάχιστον δύο κράτη μέλη, να συμβάλει στην ολοκλήρωση της αγοράς και την τόνωση του ανταγωνισμού, να ενισχύει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και να μειώνει τις εκπομπές CO₂.

25.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΞΟΔΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Πολιτικές που ξεπερνούν τα όρια των συμβατικών δεσμεύσεων της χώρας με τους δανειστές της προτείνουν οι καθηγητές Γιάννης Βαληνάκης, Πάνος Καζάκος και Ναπολέων Μαραβέγιας σε μελέτη που εκπόνησε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η μελέτη, που καταρτίστηκε με τη συνεργασία μιας μεγάλης ομάδας από μέλη ΔΕΠ, πολιτικούς, ειδικούς εμπειρογνώμονες, εκπροσώπους φορέων, ερευνητές και βοηθούς ερευνητές, έχει στόχο να συγκεντρώσει, καταγράψει και συνθέσει ιδέες και προτάσεις πολιτικής για την έξοδο της Ελλάδος από την κρίση.

Σύμφωνα με τους συντάκτες της μελέτης, οι σχεδιασμοί επί χάρτου για την έξοδο της Ελλάδας από την κρίση είθισται να είναι εξαιρετικά φιλόδοξοι, αλλά ελάχιστα ρεαλιστικοί, αφού στηρίζονται σε προϋποθέσεις που είναι, σήμερα τουλάχιστον, εξαιρετικά δύσκολο να πραγματοποιηθούν. Θεωρούν δε πως αντί για θεωρητικούς σχεδιασμούς, η χώρα χρειάζεται μια πρακτική και εφαρμόσιμη, συνολικά σχεδιασμένη μέσο - και μακροχρόνια στρατηγική, που θα την οδηγούσε

μέσα από την ασφάλεια μιας περισσότερο ενωμένης πολιτικά και οικονομικά Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο να γίνει χώρα εξειδικευμένης παραγωγής υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και προϊόντων στηριζόμενη στα φυσικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα, στους εκπαιδευμένους ανθρώπους της και στον πολιτισμό της.

Όπως τονίζεται στη μελέτη, εφόσον, η βασική πολιτική επιλογή είναι η παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη, είναι απαραίτητο να σχεδιαστούν και να εφαρμοσθούν πολιτικές που θα ξεπερνούν τα όρια των συμβατικών δεσμεύσεων με τους δανειστές της (Μνημόνια). Αυτές οι πολιτικές πρέπει να εντάσσονται σε ένα συνολικό σχεδιασμό: α) μακροχρόνιας στόχευσης, αλλά και κατά τομείς και κλάδους και β) άμεσης απόδοσης, προκειμένου να υπάρξουν άμεσες λύσεις σε επείγοντα προβλήματα, όπως η μείωση της ανεργίας, η έξοδος από την ύφεση με επενδύσεις και η αύξηση των εξαγωγών.

Στο πλαίσιο αυτό κρίνεται απαραίτητο να τροποποιηθεί η ασκούμενη πολιτική οικονομικής προσαρμογής (μίγμα πολιτικής) προς την κατεύθυνση μείωσης των καταναλωτικών και αύξησης των επενδυτικών δαπανών, καθώς και μείωσης των συντελεστών φορολόγησης, προκειμένου να δοθεί αναπτυξιακή ώθηση στην οικονομία, μέσω των δημοσίων επενδύσεων (πλέον των πόρων ΕΣΠΑ) και να υπάρξει ενθάρρυνση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, μέσω της ελάφρυνσης της φορολογίας, με ταυτόχρονο περιορισμό της φοροδιαφυγής. Όπως τονίζεται, όρος για την άσκηση οποιασδήποτε αναπτυξιακής πολιτικής αποτελεί η μείωση του μεγέθους του Δημόσιου Τομέα και κυρίως η ποιοτική του βελτίωση, με αξιολόγηση δομών, διαδικασιών και προσώπων.

Παράλληλα, η δημιουργία σταθερού και απλού φορολογικού συστήματος αποτελεί προϋπόθεση για τον εξορθολογισμό των δημόσιων οικονομικών του Κράτους. Ακόμη, αναφέρεται πως η πραγματική εφαρμογή των νόμων προς όλες τις κατευθύνσεις, η σταθεροποίηση των κανόνων και η τήρηση των διαδικασιών, ενώ θα έπρεπε να είναι αυτονόητη, εντούτοις χρειάζεται να επισημανθεί, καθώς η ατιμωρησία, η επιλεκτική και η καθυστερημένη εφαρμογή των νόμων και των κανόνων, ακόμη και από τη δικαιοσύνη, οδηγεί συχνά στην ανομία και στη διαφθορά. Μεγάλη σημασία αποδίδεται και στον χωροταξικό σχεδιασμό και τον καθορισμό χρήσεων γης, προκειμένου να ασκηθεί οποιαδήποτε αναπτυξιακή πολιτική.

Η ολοκλήρωση του εθνικού κτηματολογίου και σύνταξη εντός εθνικού χωροταξικού σχεδίου αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για ένα μακροχρόνιο αναπτυξιακό σχεδιασμό. Ακόμη, σημασία δίδεται στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων από τη πρωτοβάθμια μέχρι τα πανεπιστήμια και τα τεχνολογικά ιδρύματα με επαρκή χρηματοδότηση της διδασκαλίας και της έρευνας και σύνδεση των σπουδών και των ερευνητικών προγραμμάτων με τις ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας.

Σύμφωνα με τους καθηγητές - συντάκτες της μελέτης χρειάζονται παράλληλα μέτρα άμεσης απόδοσης όπως: η ενεργοποίηση των μηχανισμών απορρόφησης και αξιοποίησης των πόρων του ΕΣΠΑ, η άμεση αύξηση της ρευστότητας με δάνεια και χαμηλότερα επιτόκια προς τις επιχειρήσεις, η επίσπευση των ιδιωτικοποιήσεων και της αξιοποίησης της Δημόσιας Περιουσίας, η ταχύτατη δημιουργία επενδυτικού Ταμείου, η επανεκκίνηση εκτέλεσης των μεγάλων έργων και η αναμόρφωση του συστήματος κρατικών ρυθμίσεων που αφορούν κυρίως τις επιχειρήσεις (δανειοδότηση, έλεγχος, παρακολούθηση κ.λπ.). Τέλος, υποστηρίζεται πως τομείς όπως: ο τουρισμός σε όλες τις μορφές του, η ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές (ήλιος - αέρας) και από υδρογονάνθρακες (πιθανά πλούσια κοιτάσματα), η ναυτιλία, η αγροτοδιατροφική παραγωγή υψηλής ποιότητας και οι νέες τεχνολογίες αιχμής πρέπει να έχουν προτεραιότητα με ισχυρό κίνητρο εγκατάστασης στη χώρα μας τέτοιων επιχειρήσεων, το εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, το άριστο κλίμα και το φυσικό τοπίο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην τωρινή κρίση αναπτύχθηκαν δράσεις σχετικές με την ανάπτυξη της δράσης για οικονομική σταθερότητα, με τη παροχή κρατικών κονδυλίων για ενίσχυση της οικονομίας. Είναι πολύ εύκολο να επικεντρωνόμαστε στα συμπτώματα και να μην βλέπουμε τα βαθύτερα αίτια της κρίσης. Όπως είναι γνωστό από τις ΗΠΑ, η κρίση επεκτάθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο και η ευρωπαϊκή ευημερία κλονίστηκε. Η χώρα που θίχτηκε περισσότερο ήταν η Γερμανία, η οποία βάσιζε την ανάπτυξη της στα αμερικανικά δάνεια. Το τεράστιο σφάλμα της Ευρώπης το 2008 ήταν ότι, οι ηγέτες πήραν την απόφαση πως η διάσωσή τους οφείλει να ανατεθεί στις κυβερνήσεις της κάθε χώρας.

Για την ακρίβεια, το ουσιώδες κοινό στοιχείο των απειλών που αντιμετωπίζουν οι χώρες έγκειται στο ότι αποτελούν τους αδύναμους κρίκους μιας κακώς σχεδιασμένης και διαρθρωμένης νομισματικής ένωσης, καθώς και ότι τα επιμέρους προβλήματα τους αποτελούν συμπτώματα αυτού ακριβώς του γεγονότος. Αυτό σημαίνει δύο πράγματα. Πρώτον, ότι σε αντίθεση με τις ΗΠΑ όπου η κρίση έχει μια πιο καθαρή μορφή, στην Ευρώπη- και ακόμη περισσότερο στην ευρωζώνη - οι συνέπειες της συμπλέκονται αξεδιάλυτα με τα χρόνια και δομικά προβλήματα της νομισματικής ένωσης, που προσθέτουν στην κρίση αυτή νέες διαστάσεις οι οποίες αλληλεπιδρούν με τις ούτως ή άλλως υφιστάμενες. Δεύτερον, ότι οι λόγοι για τους οποίους οι συγκεκριμένες χώρες έφτασαν να αποτελούν τους κατά γενική ομολογία αδύναμους κρίκους της ευρωζώνης θα πρέπει να αναζητηθούν και στις προβληματικές πτυχές της ίδιας της νομισματικής ένωσης.

Και αν αυτό ακούγεται ίσως υπερβολικό για τις περιπτώσεις της Ελλάδας και των χωρών της Ιβηρικής οι οποίες βρίσκονταν πάντοτε μακριά-όχι μόνο γεωγραφικά- από το ευρωπαϊκό κέντρο, είναι μάλλον αυτονόητο όσον αφορά την Ιταλία, αλλά σε κάποιον βαθμό και την Ιρλανδία. Σε συνδυασμό δε με τη μέχρι στιγμής αναιμική ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας, στην οποία το ποσοστό ανεργίας διατηρείται σε εξαιρετικά υψηλά-για τα αμερικανικά δεδομένα-επίπεδα, με τη συνέχιση στο ορατό μέλλον της σχεδόν εικοσαετούς στασιμότητας στην Ιαπωνία και με το ολοένα πιθανότερο ενδεχόμενο περιορισμού του κινεζικού ρυθμού μεγέθυνσης λόγω της ανεπαρκούς ζήτησης στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά και λόγω εγγενών ανισορροπιών

της κινεζικής οικονομικής ανάπτυξης, η επιτυχία αυτή καθίσταται μάλλον όνειρο θερινής νυκτός.

Η νομισματική πολιτική, δυσχέραινε τις οικονομικές συνθήκες. Ακόμη και οι κεντρικές τράπεζες ομολογούν σήμερα ότι ήξεραν πως υπάρχει «τρελός δανεισμός» αλλά θεωρούσαν ότι τα δάνεια και η άνοδος όλων των αξιών δικαιολογούνται από το ρυθμό αύξησης των κερδών των τραπεζών και των επιχειρήσεων. Οι τραπεζικές κρίσεις πάντοτε πλήττουν περισσότερο τις δημοσιονομικά και εξαγωγικά πιο αδύναμες οικονομίες και δεν είναι καθόλου σαφές γιατί θα πρέπει οι τελευταίες να φιλοξενούν κατά ανάγκην τα πρώτα. Αυτό είναι ήδη εμφανές στις περιπτώσεις των χωρών οι οποίες αντιμετωπίζουν την οξύτερη κρίση χρέους και οι οποίες έχουν, ως αποτέλεσμα αυτής, αποκλειστεί πλήρως από τις διεθνείς αγορές, αλλά δε θα αργήσει να γίνει εμφανές παντού όταν τα βήματα της Ελλάδας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας ακολουθήσει κάποια λατινογενής χώρα με μεγαλύτερο ειδικό βάρος. Είναι απαραίτητη η έντονη επέμβαση στους θεσμούς της Ευρωζώνης προκειμένου να τονωθούν τα σαθρά θεμέλια της.

25.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεράνης Γιάννης (2009) *Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης*. Εκδόσεις Ροές, Αθήνα.
- Καραγιάννης Αναστάσιος (1999) *Επιχειρηματικότητα και οικονομία*. Εκδοτικός οίκος Interbooks, Αθήνα.
- Κότιος Άγγελος (2010) *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η κρίση*. Απρίλιος 2010.
- Πετράκης Ε. Παν. (1996) *Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Ρήγος Άλκης (1995) *Τα κρίσιμα χρόνια 1922-1935, πρώτος τόμος*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Τράπεζα της Ελλάδος, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*. Αθήνα 2013.
- Υπουργείο Οικονομικών, *Προϋπολογισμός 2013*. Αθήνα 2013.
- Aglietta Michel (2009) *Η οικονομική κρίση*. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης Μάνος (2013) *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς: οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Κριτική.
-

26.ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ-ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- Εφημερίδα Ελευθεροτυπία Άρθρα 2013.
- Εφημερίδα Τα Νέα Άρθρα 2013.
- <http://www.tanea.gr>
- <http://www.tovima.gr>
- <http://www.ethnos.gr>